

Víctor Jiménez versei 3
Diego Muzzio versei 5
Sunayana Bhargava versei 7
Maggie Nelson: Kékségek (versciklus) 10

Halmosi Sándor versei 11
Zalán Tibor versei 14
Takács Nándor: Ketten a csónakban (vers) 16
Nyilas Atila: Vadvirág (vers) 19
Farkas Arnold Levente: Az amerikaiak (vers) 21
Simek Valéria versei 24
Kerper Mietta: Igazgyöngy a hippokampuszban (vers) 26
Filotás Karina: Vezúv (vers) 28
Malejko Norbert: tizenkettő (vers) 29

Bajnai Marcell: „bizalmatok rézkrajcárjai” (Bari Károly költői indulása
és a *Holtak arca fölé* fogadtatása) 30
Angyalosi Gergely: Titkok, teljes megvilágításban
(Egy Tandori-vers ökonómiája) 38
Nyerges Gábor Ádám: A csillagjós ege és a titokban rejtőző rokon
(Belátások Orbán Ottó (véelhetően) legutolsó verseivel
kapcsolatban) 46

Szabó Máté Mihály: Kovács Pál kérdez (próza) 56
Kosztolánczy Tibor: Hungarian Blues (próza) 61
Halász Margit: Tündérmocsár (próza) 63
Karamán Hunor: (manos) (próza) 72
Murányi Zita: Megfejtés (próza) 74

Bóna László: Láthatatlan történet (esszé) 76
Kotányi Kristóf: Mítoszomlás (Tábor Béla: *A mítoszomlástól a személyiségig.
A szimbólum válsága és a logosz energizálása*) 82

Süli István: Képek családi albumokból (versciklus) 85
Györe Balázs versei 88
Kelényi Béla: Az a nap (vers) 91
Jász Attila: A kép ötödik sarka (A nyolcvanéves Muzsnay Ákosnál) 92

A borítón és a lapzárókon a nyolcvanéves Muzsnay Ákos munkái.

Isten éltesse! (A Szerk.)

(Fotók: Cserba György és Püspöki Apor. Köszönet értük!)

E számunk szerzői:

Angyalosi Gergely irodalomtörténész (Bp.), Bhargava, Sunayana angol költő (Sussex), Bajnai Marcell kritikus (Bp.), Bóna László író (Bp.), Farkas Arnold Levente költő (Pócsmegyer), Györe Balázs író, költő, fordító (Bp.), Filotás Karina költő (Bp.), Halmosi Sándor költő, fordító (Bp.), Halász Margit író (Bp.), Jász Attila költő, szerkesztő (Gerecse), Jiménez, Víctor spanyol költő, író (Sevilla), Karamán Hunor író (Bécs), Kelényi Béla költő, tibetológus (Bp.), Kerper Mietta költő (Vértesszőlős), Kosztolánczy Tibor író, irodalomtörténész (Bp.), Kotányi Kristóf filozófus (Düsseldorf), Malejko Norbert költő (Bp.), Murányi Zita költő, író (Bp.), Muzzio, Diego argentin költő, író (Le Mans), Nagy Benedek Máté fordító (Bp.), Nelson, Maggie amerikai író, költő (San Francisco), Nyerges Gábor Ádám költő, író, irodalomtörténész (Bp.), Nyilas Atilla költő (Miskolc), Rév Tamás fordító (Bp.), Simek Valéria költő (Bp.), Süli István író, költő (Törökbálint), Szabó Máté Mihály költő, író (Bp.), Szilágyi Mihály műfordító (Bp.), Takács Nándor költő, szerkesztő (Győr), Zalán Tibor költő, író (Bp.)

Mint a szellő, mely délután kelt
 azon a narancsfás szűk utcán,
 olyan lassan közeledett felém.
 Mint, aki sose fog elérni hozzám,
 vagy ki tudja, milyen rejtélyt kutat.
 Végül elérkezett és megállt.
 Épp a kérdését vártam, és hogy –
 mint a külföldi lányok – rám emelje
 világos szemét, amikor leszakított
 mellőlem egy narancsvirágot.
 Aztán rám se nézve, ráérősen
 folytatva sétáját, ment a dolgára.
 Én pedig annak annak tudatában
 távoztam, amire ő ébresztett rá:
 hogy újra, ismét tavasz van.

TANGÓK

A hiányérzet, a feledés, a múltbavágyás ellen
 némely estéken – tudod: húsz év az semmi –
 tangók szövegéhez, zenéjéhez fordul a szívem.
 Bár nyilván tisztában van vele, hogy mi áztatja,
 miközben bolondként önáltat – a szomorúság.

4 AKÁR A LÁNG

A holddal együtt elérted a küszöböt
anélkül, hogy a kutyám megugatott volna.
Biztosan és könnyen
kinyitottad az ajtót,
mintha a szemem
mindig is a tied lett volna.
Aztán – miközben ruháid,
egyik
a másik után
csendben a padlóra hulltak – végigjöttél
a legeslegbelülre vezető sötét folyosón.
És végül beértél,
pőréen, akár a láng.
Kitárt karral
a homályban vártam rád
magányos virrasztásomban.
És te egyetlen csókkal
mindent fénybe borítottál.

Szilágyi Mihály fordításai

Víctor Jiménez többszörösen kitüntetett spanyol költő és író 1957-ben Sevilában született, azóta is ott él.

Mélyen a vérben
él mindegyikünk fája;
bensőséges anyagából
lesz a kereszt.

VILÁGOS ABLAKOK

Kinyitja szemét. Keze az ágy mellett felhalmozott
könyvekre hull, találmra felveszi az egyiket,
és elolvas egy verset:
olyan, mint ablakot nyitni egy ismeretlen házban,
melybe éjszaka, esőtől elázva tévedt.
Még álmosan sorba veszi a teendőket.
Használható-e valami az álmaiból?
A hegytetőről lezuhant öszvér
vagy a hang, mely a sötétben ezt ismételte:
A halál egy szék az üres szobában.
Ír. Javít. Ismét ír.
A délután a szokásos kérdéssel telik,
és alkonyatkor úgy véli, megtalálta a választ
egy ötletszerűen felütött másik könyvben:
Verseket kell írnom, ami a legtépelődőbb foglalkozás.
Felkapcsolja a villanyt. Az ablakhoz megy.
A fák lombozata között a távolban
más fények világítanak.
Némelyik hajnalig égve marad.

6 MANTRA

Nélkülem szeretnék élni
a dolgok puszta tükröződésében.

SZARVASOK

Szervasbőgés idején a fiatal egyedek
egymással küzdenek, ám az öregek,
melyek, mint a misztikusok voltak,
éppoly magányosak, és miközben
egyik-másik a hegyről az erdőbe
vagy a völgybe ereszkedik párzani,
a többi magasabb helyre húzódik.
A költészet néha nehezen megy,
nagyon lassan. Ahogy meg-megállva,
hosszú nyakukat a földre hajtva
az öregebbek kaptatnak fel a hegyre
olyan alázattal és nyugalommal,
hogy senki nem tudja megmondani,
töprengenek-e vagy imádkoznak.

Szilágyi Mihály fordításai

Diego Muzzio argentin költő és író (Buenos Aires, 1969). Az argentin Nemzeti Kulturális Alap, a latinamerikai Juana Inés de la Cruz-díj és a német Fehér Holló-díj kitüntetettje. 2006 óta Franciaországban, Le Mans-ban él.

A szemedben nem tudom máshogy újjáépíteni magam
csak úgy mint egy mély törésvonal
vagy határ vagy egy családi ház
falához csapott fegyverszünet.

Ütközőzónád rossz vére és szenteltvize
némán folyik át rajtam
felnyitja minden varratom.

Óvom a sebeket
amikben már tudok virágokat nevelni.
Remélem nem tőlem szeded majd le őket
hogy felékesítsd a halottaidat.

8 KÜSZKÖDÉS

A hajnal részvétlen futópadján
öntudatlanul gürcölő
sportolók nyögésére
ébredtem.

Ragacsos aszfaltmeleg tömörült össze
a lufitüdők hátuljában,
miközben zörgő motorok szállították
a légszennyezést, első osztályon, a főváros
gyorsan verő szívébe.

Az idő és a pénz munkamániások voltak,
sosem kértek szabadnapot.

Már-már büntudatom volt, hogy paplanok
és vattacukor-párnák közé temetem magam

és félig nyitott szemmel mérem fel
a meztelen és deres hajnalt.

Néztem, ahogy a harmatcseppek
összeérnek az ablak sarkában

Napperzselte futás egyenesen
valami délelőtti üdvösségbe, mindez
Csajkovszkij egy balettszvitjébe kombinálva
ami csak másodpercekig tartott.

Rájöttem, hogy minden munka nemes
a nagyságától függetlenül

és gyengéden megböktem a csontokat a csuklódban
a takaró alól

egy képzeletbeli ördögnek
aki az élet bőséges házimunkáin lakmározik
ujjaiddal beburkolt ajkammal suttogtam
„Ha lustálkodik, az mindig miattam van”
és sosem miattad.

TAPÉTAKÍSÉRTETEK

9

Egy villanykörte sápadt végtagként
lóg a plafonról,
áramkör-kezed kirajzolja
a közelben egy muslica
falra égő, 40 wattos végzetét.

Árnyéka életnedv,
kihallgatom a légzésedet
és fülelem a halált.

Nagy Benedek Máté fordításai

10 Maggie Nelson

KÉKSÉGEK 9-13

9. Ezért, legyetek szívesek, most már ne írjatok szép, kék dolgokról. A rend kedvéért, ez a könyv se ilyenekről szól. Nem lesz benne olyan, hogy *Ez vagy amaz szép, ugye?* Az ilyen, és ehhez hasonló elvárások megölik a szépséget.

10. Leginkább a mutató ujjam végét akarom megjeleníteni. A némaságát.

11. Ezzel azt akarom mondani, hogy nem bánom, ha színtelen.

12. És legyetek szívesek, ne is említsétek a "dolgokat, úgy, ahogy vannak", miként egy "kék gitár" is megváltoztatja őket. Amit egy kék gitár megváltoztathat, azzal itt nem foglalkozunk.

13. Egyetemi állásinterjú, három férfi ül velem szemben az asztalnál. Az önéletrajzomban az áll, hogy jelenleg könyvet írok a kék színről. Ezt mondom mindenkinek, már évek óta, anélkül, hogy akár egy szót is leírtam volna. Talán, mert ettől érzem úgy, hogy az életem nem égő cigarettáról leeső hamu, hanem úgy érzem, tart valahova. Az egyik férfi azt kérdezi, miért pont a kék? Gyakran megkapom ezt a kérdést, és sose tudom, mit válaszoljak. Azt akarom mondani, nem választhatjuk meg, kít vagy mit szeretünk. Egyszerűen csak nem választhatunk.

Rév Tamás fordításai

SATUBAFOGOTT ANGYALOK

Satubafogott angyalod vagyok levágott szárnyú
eleven vállú álmodozó spanod szeretőd a bajban
mindig mert mindig ez a dal van ez a szerelmes
jeremiád hogy meddig még és meddig netovább
hogy szűk-e az ól formás a vályú és hogy fáj-e
a szorítás a választott magány fáj ha tudni akarod
fáj az érzéketlenség a sok hártás a silány uralma
legbelül a sok lehallgatás a hangos és üvöltő semmik
az önuralom elemi hiánya az örökös ámulás *la trahison*
látom az utat is tovább azt az elviselhetetlent érzem
ha könnyű ha nehéz érezzük egymást mint kiképzett
kutya a drogot és nem az áldozat fáj de az áldozat
hiábavalósága itt és most ami az örökkévaló
satudat mint legszebb ékszered megbecsüld

és engem se feledj a hitvány orgiák alatt

12 ANGYALI PILLANTÁS

A tekintetemet hordozod mint testvérgyilkosság előtt a véres kardot szárnyas lélek vagy és pihegő nincs izzóbb mint az átvilágított üresség a szóközeimet is elhordozod azt mondják közönséges halandók nem láthatják hallhatják mert nincs rá szavuk és mert nem elég sötétek befogadni annyi fényt de olyan hogy közönséges halandóság nincs is csak közönség-telen vergődés és szentelt magány ami nem hiány de a legteltebb mert legvékonyabb tömlő könnycseppnél is telibb valójában ez az amit nem láthat Isten angyal csak őrzőembere asztrálestéből egyenként húzod ki a szálkákat géjét metszel aranycsuháját foltozod vele

VAGY HALLGASSON ÖRÖKRE

Azt a letérdelést sosem értettem, nemcsak a pátosz miatt, hanem mert hogy lehet úgy egymás szemébe nézni, közelről, ahogy lélek beszél a lélekkel, és akkor kérdezni sem kell, csak kinyitni fejben az összes kalitkát, madárházat, elengedni fogoly sast, sólymot, követni minden lassított szárnycsapást, és végignézni egyenként, hogy minden sebesülésükkel, sérülésükkel, a mélységről és a végtelenről őrzött halovány emlékükkal hol köröznek, hogy fekszenek rá a felhajtó iszonyra, meddig bírják szusszal, és hova szállnak le megpihenni az óvások alatt

KYRIE ELEISON

13

Ha meggyógyulsz, templomot építek
vagy kolostorba vonulok örömben,
a kislányomat csak nem küldhetem,
mint ahogy az régen dívott, végülis
a remeteség már megvan félig, százszor
háromnegyedig és a vendégvárás szentsége,
egy főre eső templom is akad, csak legyen
merszem belépni, mielőtt még megérkezik
a fekete sereg, s a hús-vér bálványoktól
el nem akad szavad

TENGERI SZÉL

(a levéltöredéket verssé fordította Kriza Bora)

A napokban szél
támadt Így a tenger
is nagy hullámokat vetett
Azért nekilódultam bár be
voltam szarva kissé
Kifelé jövet hátulról
nekem rontott egy otromba
hullám Felkapott és odabaszott
a sziklához Rendesen lehorzsolódott
az oldalam Szerencsére visszafelé már
nem tudott magával vinni Elveszhettem volna
Kivergődtem a partra így nem jutottam Shelley
sorsára Mert hol van ma már egy Byron aki máglyát
épített a parton és eléget engem csak hogy hamvaimat
a tengeren felett szórja szét az ismét feltámadó szél

(Talált vers, 2024 nyár)

ZONGORA

Látod ilyen az éj kedves
mondta
remeg és csillagfénytől nedves
az ég mondta
s mögötte hová már
nem hatolhat fény – áll a Lény

ki mind közül legszörnyűbb
és mind közt a kedves

Ilyenkor elmondanám
mondta vagy
elhallgatnálak csöndezés okán
(belé is pirulnék talán)

és csak ringanék mint
rengő fény a
a magára hagyott zongorán

(talált vers 2011-ből)

KETTEN A CSÓNAKBAN

Bakony-Bél, 1695. március

Kérdeztem valamit, de a mester
nem felel, csak lapátol szigorúan
s csöndben. Mintha körbe-körbe
járnánk, folyvást ugyanazokat
a fákat és zsombékokat látom.
Köd száll le a hegyről. A víz
fölött felbukkan egy hófehér
lepel; *ugye látja, mester?*

*Maradj veszteg és ne kiabálj.
Ha folyton forgolódsz, a csónak
fölborul. Hagyd a látomásokat.
Evezz.*

A lepelnek arca van, felém közelít.
A démonok, így mondta a mester,
csak akkor jönnek, ha megidézik őket.
De nem hívtam senkit, verjen meg az ég!

*A növendék erénye, ha az Úr dühét
nem hívja magára. Hogyha Isten
megsegít, én csöndben maradok...
De itt ez a mocsár s a völgy is átkozott,
ki tudja, hány tucat boszorkány bújik
még a fák közt. Máson járjon az eszed.
Hajtom a vizet. Még szemben az árral,
de kisértetve medrünk kiszélesedik,
s meglesz a sziget. Csak néhány talpnyi
szárazat, ahol tüzet rakhatunk! Más
egyebet ne készíts, Uram.*

*A kísértés elmúlik, amint lábunk
szentelt földre lép. Távoznak
a démonok, és többet hagynak itt,
mint amit rabolnak, csak még nem
tudod. Fordítsd meg a csónakot,
aztán partra húzzuk. Így.*

Állnak még falak, vagy ez is látomás?
Fehéren, vakon néz reánk a szobor.
Csontok hevernek a cserjék alatt.
Vadak szigete, és nem szenteké.
Soká elidőzöm. A mester szűrős
szemmel méreget. Eső érkezik.

*Nem vagy-e itt boldog, hol senki sem
zavar, ördögös barátom? Ki szítana
az indulatra, ki csábítana el, hogy
hitvány tettekre pazarold időd?
Lesütöm szemem. A mestert azért
tisztelem, mert belém lát, mégsem
kerget el. Úgy hiszi, kegyelmet kapok
a mocsárban? Az Úr neked is talál
majd helyet pangó ágyásaiban.
Ami a démont illeti, láttam én is.
Ne törődj vele. Rakj inkább tüzet.*

Baglyok keresik az éjt, minket a tűz fénye vár s néhány darabka kenyér, mit a mester tarisznyája rejt. Sebtében felépített sátor. Elménk lázadó hangjai helyett versek Dávid zsoltáiraiból. Vajon megérvük a reggelt? Rám néz az öreg, s bölint. *Aludjunk azért.*

Minden ágon nehéz teher ül. Az elpusztult monostor helyén vadrózsa, szeder. Éjjel valami motoszkált a sátor körül, s gyöngye hangon énekelt. *Nem éri meg a vesződéséget* – mondja mesterem –, *hogy megtudjuk, ki volt. Mire a hegyek fölé ér a nap, ki kell keverednünk innen. Hírt viszünk a megtalált romokról.*

Elpárolog a köd. A hegyek lába vízbe ér, ismét elveszünk a mocsár zegzugaiban. A patak rejtett áramlatai kivezetnek a völgyből. A zombékok közt fehér vásznat visz a víz. *Minden rossz belőlünk fakad*, morogja a mester. Hátrafordul, s fejemre kurta jelet ír. Megbillen a csónak. A vadonban elmúlik időnk, Isten nem tarthatja mindig rajtunk a szemét, hisz' másokkal is kell törődnie. De ezt nem mondom ki hangosan, nem akarom feldúlni a mester gondolatait.

VADVIRÁG

Egy alkalommal régi törzshelyemen,
a Grinzingi borozóban Cia is ott volt,
nézett engem, de akár Toldi, nem szólt,
aztán csak észrevettem, örültem neki,
adhattam névjegyet, ám a számom biztos,
és kértem, okvetlenül telefonáljon.
Kérdezte, mikor hívhat,
mindig, bármilyen későn, feleltem,
Jó, akkor mindig hívlak, mondta
rá jellemző iróniával.

Ő, Barnabás és Bécó alapvetően
nem jártak osztálytalálkozóra,
bár Barnabás és Cia elvetődtek egyre,
azon meg éppen én nem voltam ott,
talán mert előtte nem jutott el hozzám a híre.

Még nem tudom, ki lett az első halottunk:
Bécó-e vagy Joe.
Előbb értesültünk Bécó haláláról,
csak hogy Joe nem jött el a szertartásra,
márpedig mindenképp részt vett volna rajta,
ha még él, és időben hall róla.

Bécót nem messze otthonától,
a Bartók Béla úti vasúti hídnál,
kanyarodó buszról láttam utoljára,
édesanyjához indulhatott,
nálá szokott volt ebédelni,
könnyen öltözött, soha nem fázott,
széles vállai közt behúzta a nyakát,
mintha hátulról rendőr figyelné,
kezében fehér nejlonzatyor mozgott,
magába mélyedve bandukolt,
legalábbis így képzelem el most.

Siettem, mint akkortájt szinte mindig,
gondoltam, nem baj, rövidesen keresem,
de túl sokáig halogattam —

Cia talált rá, ha igaz, ő tájékoztatott:
Bécó az édesanyja házánál vesztette életét,
lezuhant a belső udvarra vagy hova,
nagyon valószínű a szándékosság,
de nem kizárható, hogy valami párkányon
egy beteg madárért kockáztatott,
odavolt az állatokért —

Ciával egyszer egy horgásztól
halat vásároltak, hogy visszadobják a vízbe.

Joe-tól a Bártfai utcában esett
végsőnek bizonyult búcsúzásom,
a Vadvirág eszpresszó teraszán tartott
osztálytalálkozónkról volt épp távozóban,
miután már fölhívta kokain-dílerét,
két mondat között lazán odahányt,
föltakarították, ivott még tovább,
taxit hívott, és az meg is érkezett,
és az ajtaja már nyitva volt, ott állt a részben,
és még onnan is azt kiabálta, hogy hívjam,
feltétlenül hívjam, elő is kapta a mobilját,
és mutatta, hogy hívjam, akár rögtön akkor.

Halála helye, körülményei
számunkra ismeretlenek,
oka elképzelésem szerint
túlادagolás miatti szívroham lehetett.

Hívlak, Joe, és hívlak, Bécó,
most rögtön, és ezután már mindig;
és Cia, jólesne már az a mindig,
mielőtt még késő lenne.

AZ AMERIKAIÁK

Az afrikaiakat állatszámba
vették, és a fehérek között
senkinek sem igen jutott
eszébe olyasmi, hogy ezeknek
az állatoknak hasznára
volna, ha megismertetnék
őket a keresztény Istennel.
Ha a dezertálás valaha is
lehet halállal büntetendő,
akkor ebben az ügyben
halálos ítéletnek kell
születnie. Egyszerű tonzúrás,
a kánonjog szerint
nyugodtan nősülhetne.
Fő az, hogy a belső
erősség megóvassék
a közvetlen támadástól.

Így majd nem felejtik el
a nevét. Elutasít bármit,
ami tökéletes énje
elszegényesítésének tűnhet.
Az egymás segítésének,
az egymás védésének
a gondolata. Az afrikaiak
amellett hagyományosan
tisztelték legyőzőik isteneit.

22

Elhatározzák a házasságot,
de hírért titokban kívánják
tartani. A nemesi
osztályra és a papi javakra
valamennyire kiterjesztik
a közterhek viselését. Ők,
valamint utódaik ma is
a kereszténység
legeurópaibb vagy amerikaibb
formáit gyakorolják. De
a malomkőrzéses módszer
nem vált be.

Tehát ezt teszi Bécs. Nem
lehetett máról holnapra
kiírtani az afrikaiból
a hétköznapjaiba ivódott
vallásos magatartást.
A felderítők egy befagyott
patak két partfala között
várákoztak. Ha a fent
elmondottakra gondolunk,
megérthetjük mélységes
kétségbeesését.

Tudta, hogy irreális
a félelme, de azt is
tudta, hogy nem képes
megszabadulni tőle,
így hát megadta magát
inkább. A műveletlenebb
vagy elmaradottabb négerek
között az álmok,
a szerencsét hozó
varázsígék,
gyökerek és növények becsben
tartása közvetlenül afrikai
vallási hiedelmekkel
magyarázható.
Az amerikaiak félelme,
a sűrű téli
csönd és a visszhangok
felerősítették a hangját.

SZÜLŐFÖLD

Az erdőre frissen rászállt az ősz.
Sziszegő színeit ejti az
avarra a tünékeny délután.
Kötve vagy ehhez a tájhoz,
mint lánccal a kerék,
mint a nap küllője a földhöz.
A szülőföld harangja
szívedben kongat. Az utcák
kézen fognak, tenyerükben
dédelgetnek, rád terítik por
selymeiket. Belenézel tágra nyílt,
révedező szemmel a kérlelhetetlen
emberi sorsba. Bárhol élsz,
napjaid, mint felbélyegzett
levelek indulnak hazafelé.
Itt testvéred a leggyarlóbb
teremtmény is.
Valami örvendező félelem
torkon ragad. Valami megerősít.
A falu szelíd dombjai őrzik
tekinteted, a végtelenségbe
vonulva tovább.

FÉLTŐ TEKINTETTEL

Az akáctuskók görcsösen
tapadnak száraz gyökér ujjakkal
a domb elhagyott földjéhez.
Mintha öreg, fáradt emberek
kuporognának ott, féltő tekintettel
őrizve a tájat.
A gémeskút kövében
verebek fészkelnek.
Rozsdás vödrén az elhagyatottság
kéri számon az időt.
Nem jönnek nyikorgó szekerek
porfelhőt kavarni az égre.
Gyümölcscsel telt vékák
tetejét a por nem lepi meg.
A batyuban ebédet cipelő
mezítlábas asszonyok
messze elmentek innen...

IGAZGYÖNGY A HIPPOKAMPUSZBAN

a vonat elgázolt valakit
és innen hallom a hangját
valamiért hangosabb mint valaha
ősi gregorián dallam az autók messzi zúgásába írva
bele van minden írva már olyan régóta kísér
ebben születtem
most úgy ragyog az égbolt mint apámmal amikor kimentünk csillag-
hullást nézni
olyan hideg volt
én az autóban ültem
157
babi néni

az albérllet fürdőszobájában ugyanaz volt a rezonáns hang mint itt
mint otthon
mint az ég alatt most
talán ott voltam egyedül otthon
a naplementében
az állott cigarettafüstös falak között
a földön a matracon

nyers minden még
nyers és hideg és most hallok mindent először
egy év van hátra és elmentek mind és nem fogjuk egymást ismerni
többé én meg örökre itt maradok keresni az otthonom
lehet hogy már születésemkor tudtam
már akkor beékelte magát
az igazgyöngy a hippokampuszba
igen már akkor tudtam

a kislány aki egyedül játszik
ugyanolyan nehéz beszélni mint akkor
ugyanúgy vagyok a hóhér a tükörrel szemben
ugyanúgy a falevelek közt
magában motyog
és ha valaki megkérdezi hogy mit csinál
azt mondja játszik

lehet játszom még most is
játszom a gondolattal
és most zúg az eső
zúg a fejem
görcsbe rándult kéz
valami sípol
üvölt
súrlódik
ellenpont
jézusom
segíts

*A vers első helyezést ért el a tatabányai diákönkormányzat és az Új Forrás Kiadó közös pályázatán,
A hely, ahol élek tematikában.

VEZÚV

A látóhatár mögöttünk ragadt össze a tengerrel.

Messze vitt a vonat a pizza

és szemétszagú várostól.

Pompei utcáin valamikori lakóházak

és bortól átvitt esték mellett sétálunk.

Lépésről lépésre kavarguk fel

a vulkanikus port.

A Vezúv álmosan magasodik felénk,

mintha lábával bármikor arrébb rúghatná

a halomba hordott ókort.

A romok álláspontja változatlan.

Önmaguk bálványaiként álló kőistennők

csendben ítélnék makacsságunk felett.

Mi csak megyünk, járjuk a tanult utakat,

morzszaként szórva el magunk mögött

a mondatvégi pontokat.

Ha még sokáig tartjuk bent a levegőt,

kitörünk.

tizenkettő

írni kezdi a sorokat
pontosabban eddig egyet
illetve már kettőt
ebben a pillanatban hármat
ez sem jó, már négyet
ez is pontatlan lett
nem éri utol magát
gondol egy nagyot
azt írja tizenkettő
most meg sok lett
az üres sort ki kell töltenie
pont jó, nem ír többet

A manapság megjelenő verseskötetek néhány százas példányszámaihoz képest szinte elképzelhetetlennek tűnik, hogy egy hetvenes évek elején induló fiatal költő bemutatkozó könyvét már első kiadásban is több mint tízezer

30 Bajnai Marcell

„BIZALMATOK RÉZKRAJJCÁRJAI”

Bari Károly költői indulása és
a *Holtak arca fölé* fogadtatása

példányban nyomtatták. Ennél is megdöbbentőbb talán, hogy – ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk – ezeket a köteteket a kortárs beszámolók szerint alig néhány hónap alatt elkaptokták, a második kiadás pedig már a húszeszes példányszámot is meghaladta. Bari Ká-

roly, az 1952-ben született cigány költő 1970-ben megjelent *Holtak arca fölé* című munkájáról van szó, aminek hirtelen sikere a korai recepció tanúsága szerint már akkoriban is sokakat meglepett. Legalábbis számos kritikusa és – elsősorban – méltatója adott hangot ezzel kapcsolatos döbbenetének, holt Bari pályakezdésének és a kötet kiadásának nyilvánosság előtt is részletesen tárgyalt körülményei arról árulkodnak, hogy ez a siker bizony sokak számára igen fontos lehetett, különböző megfontolásoktól vezérelve pedig akadtak, akik tenni is hajlandóak voltak azért, hogy minél szélesebb körben ismertté váljon a felnőttkor küszöbén álló szerző, hiszen „ilyen mélyről talán még senki sem érkezett soha a magyar költészetbe”.¹

Dolgozatomban ezt a költői pályakezdést szeretném körüljárni, elsősorban a *Holtak arca fölé* publikálásával kapcsolatban megjelent kortárs beszámolók, újságcikkek, kritikák és nyilatkozatok alapján, amelyek meglátásom szerint nemcsak Bari Károly művészetére, korai költészetére vonatkozóan lehetnek érdekesek, de a Kádár-kor irodalompolitikájáról, a könyvpiac és a kultúraterjesztés hetvenes évekbeli működéséről és főbb irányvonalairól, nem utolsósorban pedig az időszak cigánysággal kapcsolatos attitűdjeiről és nemzetfogalmáról is sokat elárulnak. Mindennek áttekintéséhez a verseskötet recepciótörténetének legmeghatározóbb csomópontjai mellett az utóbbi években és évtizedekben publikált, a magyar nyelvű cigány irodalom helyzetét nagyobb időtávlatokban tárgyaló elemző munkákat, valamint a Bari-életmű későbbi alakulását is feldolgozó szakirodalmakat hívom segítségül. Céлом, hogy felvillantsam Bari Károly költői indulása, illetve a *Holtak arca fölé* megjelenése körüli legfontosabb dilemmákat, továbbá, hogy részletesen, az irodalom intézményrendszerének korabeli működéseit vizsgálva reflektáljak Héra Zoltánnak, a fiatal író egyik első kritikusanak azon megjegyzésére, miszerint „[e]gy költő sohasem magától robban be a költészetbe, mások segítik be”.²

Hogy kik segítették be a költészetbe Bari Károlyt? Mindenekelőtt „felfedezője”,³ a Szépirodalmi Könyvkiadó főszerkesztője, a *Holtak arca fölé* kéziratának gondozója, Domokos Mátyás. Domokos az első Bari-kötet előkészületeit beharangozó cikkében számol be arról, hogyan találkozott a fiatal tehetség verseivel, és hogyan kérte be tőle első szövegeit. 31 Az 1970 februárjában publikált kedélyes, anekdotákkal tarkított írás arról tanúskodik, hogy a kiadó valóban nagy erővel dolgozott a könyv megjelenésén, az *Élet és Irodalom* hasábjain pedig már jó előre elkezdődött az a mítoszépítés, ami minden sikeres „reklámkampánynak” az alapja. Domokos arról ír, hogy még 1969 nyarán keltette fel a figyelmét egy riport, amit a *Magyar Ifjúság* közölt egy miskolci gimnázium első osztályos diákjáról, aki a bükkaranyosi cigánysoron él, „ráadásul verseket is ír.”⁴

Somos Ágnes *Magyar Ifjúság*ban közölt cikke elkerülhetetlen hivatkozási pont a Bari költészetét tárgyaló munkákban. Nem véletlen, hiszen ez az első alkalom egyike, amikor egy periodika Bari Károlyverseket közöl,⁵ ráadásul a rövid riport az ekkor még csak tizenhat éves fiú otthonát, családját és – ez később különösen fontos lesz – szerény könyvtárát is bemutatja. Ez az anyag azonban inkább tűnik egy „kis színesnek” a cigánysorra hazazötykölődő leendő költőről, akiből ugyan bármi lehet még, egyelőre csak „Karcsi”, aki a „földpadlós szoba elnehezült levegőjű, horkolással megtört csendű éjszakájában” verseket ír.⁶ Ezzel kapcsolatban Bari Károlyról szóló monográfiájában Blénesi Éva is megjegyzi, hogy e „sok empátiával megrajzolt portré [...] önmagában talán mégsem lett volna elégséges ahhoz, hogy valósággal fölgyújtsa Domokos Mátyás kíváncsiságát”.⁷ Blénesi a Domokos-cikk felütésére hivatkozva arról ír, hogy a szerkesztő figyelmét elsősorban az a szakasz keltette fel, amikor Bari azt mondja: „Nem akarok költő lenni...”⁸

A végül elkallódott, de egy Lenin körüti hírlapboltban mégis előbányászott *Magyar Ifjúság*-számról anekdotázva Domokos valóban erre a megjegyzésre hivatkozik úgy, mint ami azonnal szemet szúrt neki. Érdekes azonban megfigyelni, hogyan válik a véletlenek különös összjátékának köszönhetően felfedezett, már-már antiköltőként pozicionált ifjú zseni szövegekörnyezetből kiragadott nyilatkozata a mélyről érkező, organikusan fejlődő, a többségi társadalom számára mégis befogadható tehetség alátámasztásának egyik legfontosabb eszközévé. Ennek érdekében a mítoszépítésen munkálkodó Domokos attól sem riad vissza, hogy az idézet egy apró részletének megváltoztatásával még inkább e narratívába illeszthetővé formálja az alakulóban lévő Bari-képet. Domokos ugyanis felkiáltójelet tesz az ifjú költő kijelentése után, holott a riport eredeti szövegváltozatában⁹ három pont szerepel a mondat végén, amit Bari Károly a későbbiekben egyébként maga

pontosít: „Nem akarok költő lenni, hanem színházi rendező. Egyszer talán megrendezem a Hamletet...”¹⁰

32 Ez az apró – önmagában nem is feltétlenül rossz szándékot tükröző – manipuláció elsősre jelentéktelennek tűnhet, csakhogy a cikk folytatásában egyértelművé válik, hogy miért olyan fontos Domokos számára, hogy leendő olvasói ne elsősorban a cigány költőt, inkább a zabolázatlan őstehetséget lássák Bari Károlyban. „Ezekből a korai Sinka-baladák ízére emlékeztető sorokból ugyanis valami elképzelhetetlen mélységből szálló üzenet füstje csapott felém, s valami – nem szociális: inkább szellemi – lelkifurdalást keltve bennem, az idézetek olvasójában” – eleveníti fel Domokos az első Bari-versek elolvasásának élményét.¹¹ Gondolatjelek közé szorítva, mintegy mellékes megjegyzésként, de Domokos ebben a szakaszban mégis fontosnak érzi leszögezni, hogy nem „szociális”, hanem „szellemi” megfontolásból vette pártfogásába az ifjú író, akinek verseit már a cikk megjelenése előtt nyomdába adta a Szépirodalmi Könyvkiadó, a gyomai Kner nyomda pedig „soron kívül” vállalta el a kéziratot. Ennél is árulkodóbb azonban a szöveg zárata, ahol az önmagát „véletlenül odafigyelő” szerkesztőként pozicionáló Domokos azt írja: „Inkább abban érzek valami sorsszerű és jelképes szépséget, hogy egy (ankétokkal, konferenciákkal és szociológiai felmérésekkel megcélzott) népréteg tehetséges fia éppen a költészeten keresztül talál magának valóságosan is utat – és hazát – a nemzetben.”¹²

Mindenek a jelentőségét akkor érthetjük meg igazán, ha megnézzük, milyen törekvésekkel esett egybe, és milyen tekintetben jelentett fordulópontot a *Holtak arca fölé* megjelenése a magyarországi cigány irodalom történetében. A magyarországi cigány irodalommal mint a magyar irodalomtörténet-írás rendszerszintű problémájával foglalkozó tanulmányában Schein Gábor arról ír, hogy a közép-kelet-európai térség irodalmaiban már a 19. századtól jelen lévő cigány származású írók és irodalmárok munkája az írástudás tartósan alacsony foka miatt csak az 1970-es években lezajlott folyamatoknak köszönhetően vezetett el a karkai, deleuze-i értelemben vett kissebségi irodalom megszületéséhez, „amihez olyan jelentős alkotók színrelépésére volt szükség, mint Lakatos Menyhért, Choli Daróczi József és Bari Károly, akik cigányként identifikálták magukat, és műveikkel a teljes magyar szellemi élet elismerését kívánták”.¹³ Schein azonban ennél is fontosabbnak tartja az önálló cigány kulturális identitás alapjainak megteremtését célzó, a kádári állam cigánypolitikájának alapvetéseivel szembehehelyezkedő törekvéseket. Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1961. június 20-i határozata „a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról” ugyanis leszögezte, hogy a cigányok nem tekinthetők nemzetiségnek, nemzetiséggé fejlődése pedig „mesterséges” folyamat lenne, amit az állam támogatás helyett minden eszközzel akadályozni kíván, és ami helyett az

„asszimiláció” előmozdítását szorgalmazza.¹⁴ Ezzel – illetve a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségének (MCKSZ) megalapításával és néhány évvel későbbi feloszlásával – kapcsolatban Schein Gábor Majtényi Balázs és Majtényi György megállapítását idézi, miszerint az államszocialista rendszerek „a vulgármarxista ideológia leple alatt tudatosan törekedtek a társadalom nyelvi-kulturális homogenizációjára.”¹⁵

Jól rímel ezekre a törekvésekre Domokos Mátyás cikkének már idézett befejezése. Arról nem is beszélve, hogy az asszimilációt és a többségi társadalomba, kultúrába való integrációt hol nyíltan, hol burkoltan sürgető – esetenként már sikerként ünneplő – megjegyzések a korai Bari-recepció más pontjain is felbukkannak. Domokos Mátyás beharangozó cikke után néhány hónappal, 1970 júliusában Mezei András kritikáját közli az *Élet és Irodalom*. Aligha tűnik véletlennek, hogy a szélesebb nyilvánosság számára előzőleg a lap hasábjain bemutatott pályakezdő költő első verseskötetéről az ekkoriban rovatvezetőként dolgozó Mezei ír recenziót, aki szerint „a tizenhét éves Bari Károlyéhoz hasonló elismerő fogadtatást pályakezdő még nem kapott a magyar irodalomban.”¹⁶ Mint hozzáteszi, a *Holtak arca fölé* első kiadása azonnal elkelt tizenegyezer példányban, a könyv hamarosan megjelenik francia és svéd fordításban, a fiatal költőt pedig az irodalmi lapok, a rádió és a televízió is kiemelten népszerűsíti. Érdekes adalék a „szokatlan sikerrel” kapcsolatban, hogy a kötet 1971-es második kiadását a kolofon tanúsága szerint már 20 300 példányban nyomták.

Mezei, bár a „fiatalok nagy tömegét” versírásra csábító szabadvers értékének elinflálódására is szán néhány mondatot, alapvetően nem Bari Károly szövegeinek és költészetének elemzésére helyezi a hangsúlyt. Sokkal jobban érdekli a „szokatlan siker” oka. Legalábbis fontosabbnak tartja megmagyarázni a jelenség forrását, amit „a cigányság sok évszázados költészetében” azonosít, „mely épp napjainkban lép a szóbeliségből az írásbeliség állapotába.”¹⁷ Érdekes megfigyelni a szöveg retorikai fordulatait, amelyek Bari magyar irodalomba való *belépését* a szerző eredeti kulturális közegéből való *kiszakadásaként* ábrázolja: „a *Holtak arca fölé* valóban nagysúlyú élettartalmak kiszakadás az írásbeliség előtti sok évszázados állapotokból”, ami mellett Mezei szerint egy olyan, „jóformán készen kapott” hagyomány – Petőfi Sándor és József Attila költői nyelvének közelségét, valamint Sinka István és Nagy László „életút példáját” emeli itt ki – áll Bari rendelkezésére, „melynek eszköztárában káprázva bolyonghat a *mélyről jövő* magyar cigányság szociális és kulturális fölemelkedésének forrongó, mondhatni forradalmi állapotában.”¹⁸ Innen jut el Mezei kritikája utolsó hasábján oda, hogy a „szokatlan siker veszélyeire” figyelmeztesse a tehetséges fiatal költőt. Szerteágazó kulturális és közéleti referenciákkal telezsúfolt

fejtegetésében Mezei a „minden mennyiségben kelendő” egzotikumról és a kispolgárt ideig-óráig lázba hozó, „bohóckodással satnyult egykori véres valóságok hősi divatjáról” ír. „Hiszen láttunk már díszmagyart, díszparasztot, díszmunkást, díszpolgárt ezekben a salonokban tegnap és ma. Ün-

34 nepeltünk és sirattunk tiszta forrásból merítő-adó, majd poshadó tehetségeket” – fogalmaz az *Élet és Irodalom* rovatvezetője,¹⁹ aki felsorolásából explicit módon ugyan kihagyja, erőteljesen arra játszik rá, hogy a „díszcigányt” is ide értse az olvasó. Mindezzel az én értelemzésem szerint – a Domokos-cikk zárlatához igazodva – valami olyasmit igyekszik mondani, hogy a befogadó ismét csak próbáljon kevésbé cigány költőként, inkább a kultúra írásbeliség előtti állapotát hátrahagyó, a magyar irodalom nagy alakjai közé beilleszthető alkotóként tekinteni Bari Károlyra.

A sikert és a pályakezdést látszólag ugyancsak némi szkepszissel figyelő, a kötetről egyébként elismerően író Héra Zoltán a *Népszabadságban* szintén kitér az egzotikum kérdésére. A mások által is említett Nagy László hatása, valamint a népi és a magaskultúra szintézisére törekedő Bartók Bélára jellemző attitűd mellett a kritika a García Lorcával való rokonságot emeli ki Bari Károly költészetével kapcsolatban. Csakhogy Héra szerint, ami például Lorcánál stilizáció, az Barinál „véresen komoly valóság”, ráadásul költészetében „már most sem valamiféle egzotikum – akár megemelt, művészetté evített egzotikum – a cigányságsors.”²⁰ Héra összességében úgy véli, Bari Károly „úgy vállalja a szociális küldetést, hogy egyúttal szellemi küldetést is vállal”, ez a megfogalmazás pedig szóhasználatát tekintve is összecseng a Domokos-féle misszió néhány hónappal korábban ismertetett programjával.

Ha már előkerültek a Bari Károly költői indulását meghatározó irodalmi és kulturális előképek, néhány gondolat erejéig szeretnék kitérni a korai recepcióban tárgyalt, valamint a szerző által említett bizonyos kapcsolódások jelentőségére. A kritikusok által detektált hatásokon túl – Nagy László, Sinka István, József Attila – érdemes egy pillantást vetni arra is, hogy valójában kiket olvashatott a szerző a kötet megjelenése előtti években. Erre vonatkozóan a már sokat emlegetett *Magyar Ifjúságban* megjelent riportból lehetnek ismereteink, amely szerint Bari Kalász Márton versein keresztül szerette meg a költészetet, míg első regényélménye Zola *Tisztes úriháza* volt. Mint megtudjuk, a gimnazista fiú könyvtárában – „a tenyérnyi légy piszkos ablak párkányán” – több dráma, Katona József *Bánk bánja*, valamint Shakespeare-től a *Szentivánéji álom* és a *Hamlet* is megtalálható volt.²¹ Utóbbi jelentőségére egyébként Bari Károly nemcsak ebben az interjúrészlettel tűzdelt cikkben, de egy Domokos Mátyás által még a *Holtak arca fölé* megjelenése előtt készített televíziós beszélgetésben is hivatkozik, méghozzá a könyv mottójául választott Paul Éluard idézetéhez („Az leszek aki öl / Vagy az akit ölnek?”) fűzött magyarázatában, amikor is „újrafogalmazott hamleti kérdésnek” nevezi a versrészletet.²²

Innen nézve különösen izgalmas, hogy milyen szerzőkre – és történelmi személyiségekre – tesznek explicit módon utalást Bari Károly első versei. Az *Élet és Irodalom* már Domokos Mátyás első Bari Károlyról szóló cikke mellett közölte a költő négy versét, köztük a kötetben is helyet kapó *Petőfit*, valamint az abból végül kimaradó *Dózsa* című szonettet. Mind- 35 két alak kiemelten fontos a szocialista állam történelemszemlélete és a korabeli irodalomtörténet-írás számára, ezeknek a szövegeknek a szerepeltetése tehát mindenképpen gesztusértékűként értelmezhető, különösen egy frissen felfedezett szerző bemutatása esetében. Éppen ezért kissé furcsa, hogy utóbbi a néhány hónappal később megjelenő kötetben már nem szerepelt. Igaz, a helyére bekerült egy másik olyan vers, amely bár szintén alkalmas arra, hogy Bari Károly költészetét a Kádár-kor irodalomfelfogásának dimenziójában is elhelyezhetővé tegye, a szerző nyilatkozataiból és a recepcióból kevésbé következtethetünk születésének hátterére, megírásának indíttatásaira. A *Radnótihoz* című szöveg némileg kilóg a kötet többi verse közül, már csak az előképként máshol fel nem bukkanó költő rendkívül személyes és – a Bari-versekre egyébként egyáltalán nem jellemző – kissé patetikus hangvételű megszólítása miatt is:

*sistergő ködbe kiáltott
szavaid itt lebegnek fölöttünk
kitépem arcod utolsó jajodból
hiába kapaszkodtál igazságodba,
reszkető ajkad az igazságba fúlt*

*akkor mászott ki testedből a kín
Arbeit macht frei!
parancson rángatott kezek
megölték szádban a keserű éneket.*

Részletes filológiai vizsgálatokra, de legalábbis a *Holtak arca fölé* végleges anyagának összeállítására vonatkozó pontos információkra lenne szükség ahhoz, hogy eldönthessük, milyen megfontolások alapján került be ez a szöveg a könyv végére. Anélkül, hogy megalapozatlan feltételezésekbe bocsátkoznék ezzel kapcsolatban, annyit mégis fontosnak tartok megjegyezni, hogy a Domokos Mátyás által vázolt fejlődéstörténetet idéző narratíva – amelyben „utat és hazát” talál magának a nemzetben egy fiatal cigány művész – akár arra is alkalmas lehet, hogy az ekkoriban még mindig formálódó Radnóti-kép legfontosabb sarokkövei a fiatal költő egy olyan versében is hangot kapjanak, ami a maga módján Radnóti Miklós halálának körülményeit is tematizálja.²³

Mint láthattuk, Bari Károly költői indulásának történetében két olyan, a későbbi lehetőségei és alkotói útja szempontjából egyaránt meghatározó erővel bírő állomás is van, ahol az *írónak* igen korán ki kellett lépnie a műveiből, hogy a széles nyilvánosság előtt *beszéljen* az alkotásról, nem mellesleg pedig saját és családja életkörülményeiről.²⁴ Míg azonban a *Magyar Ifjúságban* megjelent, rendkívül megkapó fényképekkel – Ágoston István felvételei – illusztrált riport középpontjában egy tehetséges gimnazista fiú áll, a Domokos Mátyás által készített tévéinterjú már egyértelműen a bemutatkozó verseskötet megjelenését készíti elő. A dolgozatom felütésében emlegetett elképesztő példányszámok mellett az is figyelemre méltó, hogy – ha csak egy igen rövid beszélgetés erejéig is – egy ekkor még kötetrel sem rendelkező szerző a Magyar Televízió ifjúsági magazinműsorában, a *Halló fiúk, halló lányok!*-ban vendégeskedhetett. Domokos állítása szerint egyébként Hárs György szerkesztő az *Élet és Irodalomban* publikált cikk „hatására” döntött a Barival foglalkozó negyedórás blokk beiktatásáról.²⁵ Hozzá kell tenni, hogy a Domokos-cikk 1970. február 28-i megjelenése és a tévéinterjú között nem egészen két hét telt el, ami igen sietős tempót sejtet. Tudjuk, hogy a *Holtak arca fölé* ekkor már bőven nyomdában volt, így egy újságcikken túl minden bizonnyal a Szépirodalmi Könyvkiadó főszerkesztője is *hatással* lehetett az állami tévé szerkesztőjére.

Bármilyen politikai szándékok is munkáltak a Bari Károly költői indulását támogató korabeli irodalmároknak, kultúraszervezőknek, a kötet jelentősége a mából visszanézve is vitathatatlan, ahogy ahhoz sem fér kétség, hogy a magyarországi cigány irodalom történetében elfoglalt helyét minden ezen törekvésektől függetlenül – vagy inkább éppen ezek ellenére – sikerült kivívnia a szerzőnek. Nem véletlen, hogy a magyarországi cigány irodalom önmegfogalmazásának kezdetét sokan a *Holtak arca fölé* megjelenéséhez kötik, noha a társdalami diskurzusminták alapján a kötet sok tekintetben megfelelt a Kádár-kor hivatalos, a cigányság helyzetét szociálpolitikai kérdésként kezelő beszédmódjának.²⁶ Amellett, hogy Bari költői programjának része a cigányok képviselete,²⁷ Schein Gábor szerint a „követeléstől mentes panasz hangvétele” is nagyban hozzájárulhatott a kötet sikeréhez.²⁸ Ez az attitűd az *Azt hiszitek* című vers szövegében érhető tetten a legmarkánsabban, amelynek utolsó sorai azonban akár a fentebb bemutatott irodalmi közeg működésére is ráolvashatók: „Sokan várjuk a kapukon kívül, / hogy bizalmatok rézkrajcárjaival / megajándékozzatok!”²⁹

¹ DOMOKOS Mátyás, *Költő jelentkezett: 17 éves fiú a bükkaranyosi cigánysorról*, *Élet és Irodalom*, 1970/9, 10.

² HÉRA Zoltán, *Holtak arca fölé: Bari Károly első verseskötetéről*, *Népszabadság*, 1970/144, 7.

³ MEZEI András, *Egycsapásra*, *Élet és Irodalom*, 1970/27, 11.

- ⁴ DOMOKOS, *Költő jelentkezett... i. m.*, 10.
- ⁵ Bari Károly legelső verspublikációja a borsodi megyei tanács által Miskolcon kiadott *Napjaink* című irodalmi és kulturális havilaphoz kötődik, amelynek 1969. májusi számában a *Rekviem* című szövege kapott helyet. A költő maga hivatkozik erre mint első megjelenésére a Domokos Mátyással 1970. március 13-án folytatott televíziós beszélgetése során, amelyben azonban a Domokos által később közreadott leirat alapján nem említette a *Magyar Ifjúságban* közölt riportot és a közbeékelt versrészleteket, csak az *Alföld* 1969. novemberi számában történt verspublikációját emelte ki. Vö. DOMOKOS Mátyás, *Konok gyurma a világ: Bari Károlyról – többször és sokféleképpen = Bari Károly költő, folklórkutató interjúk, recenziók és más írások tükrében*, szerk. KECSKÉS József, Gödöllő, Petőfi Sándor Művelődési Központ, 1999, 53.
- ⁶ SOMOS Ágnes, *Piros krajcárok: A bükkaranyosi faluvégről a költészet küszöbéig = Bari Károly költő, folklórkutató... i. m.*, 21.
- ⁷ BLÉNESI Éva, *Cigánynak lenni, költőnek lenni: Közelítések Bari Károly alkotói világához*, Bp., Kalligram, 2018, 15.
- ⁸ SOMOS, *Piros krajcárok... i. m.*, 1999, 18.
- ⁹ SOMOS Ágnes, *Piros krajcárok: A bükkaranyosi faluvégről a költészet küszöbéig*, Magyar Ifjúság, 1969/27, 5.
- ¹⁰ SOMOS, *Piros krajcárok... i. m.*, 1999, 19.
- ¹¹ DOMOKOS, *Költő jelentkezett... i. m.*, 10.
- ¹² Uo. A Domokos-cikkből kirajzolódó Bari-képpel kapcsolatban érdemes még megjegyezni, hogy a szerkesztő beszámolója szerint egy személyes találkozásuk alkalmával a költő neki is elmondta, pontosan mit értett a figyelemfelkeltő kijelentés („Nem akarok költő lenni”) alatt. Domokos állítása szerint, amit Bari mondott, „annak az az értelme, hogy ő nem akar soha a verseiből megélni, nem is tudna, mert számára a vers nem elhatározás és nem ambíció kérdése.” Uo.
- ¹³ SCHEIN Gábor, *A magyarországi cigány irodalom mint a magyar irodalomtörténet-írás rendszerszintű problémája*, Irodalomtörténet, 2024/2, 190–191.
- ¹⁴ Uo., 191. Schein ennél a szakasznál MAJTÉNYI Balázs és MAJTÉNYI György *Cigánykérdés Magyarországon 1945–2010* című művére hivatkozik.
- ¹⁵ Uo.
- ¹⁶ MEZET, *i. m.*, 11.
- ¹⁷ Uo.
- ¹⁸ Uo. (Kiemelés az eredetiben.)
- ¹⁹ Uo.
- ²⁰ HÉRA, *i. m.*, 7.
- ²¹ SOMOS, *i. m.*, 18–20.
- ²² BLÉNESI, *i. m.*, 23–25. Vö. DOMOKOS, *Konok gyurma a világ... i. m.*, 53.
- ²³ A témáról bővebben lásd: ÁCS Dániel, *Nem tudhatod: Egy tarkólövés meghamisítása*, Bp., Magyar Jeti Zrt., 2024.
- ²⁴ A cigány írók művön kívüli alkotói megszólalásainak kikényszerített jellegéről lásd: BECK Zoltán, *A költő beszéde = B. Z., A megszólalás üres helye: Romológiról és más dolgokról*, Bp., Napvilág, 2020, 112–122.
- ²⁵ DOMOKOS, *Konok gyurma a világ... i. m.*, 49.
- ²⁶ SCHEIN, *i. m.*, 195.
- ²⁷ BECK, *i. m.*, 115.
- ²⁸ SCHEIN, *i. m.*, 197.
- ²⁹ BARI Károly, *Azt hiszik = B. K., Holtak arca fölé*, Bp., Szépirodalmi, 1971, 51.

38 Angyalosi Gergely

TITKOK, TELJES MEGVILÁGÍTÁSBAN

Egy Tandori-vers ökonómiája

Barátom, Bacsó Béla emlékének

Két eladóverseny*

I. Fehér fény, kakukkvár...

*Tisztára azon múlik az egész, hogy
valamit többé ne kívánj,
ehhez jöhessen, hogy akármilyen rész fogy,
nem támad általa hiány.*

*Lehet ez így bármi érintkezéssel,
anyagibb dolgokkal, szeszekkel,
szó sincs róla, hogy beérned kevéssel,
de arról se, hogy nem ereszt el:*

*átbillen egy láthatatlan határon,
ami egyszerre nincs, aztán nem is lesz,
vagy mint a hóban egy sor odatárt nyom,
előre, félkészén a lépteidhez:*

*így megy, s olyan, mintha egyhelyben állnál,
nyomok sora lennél, melyet kitérnél.*

* Szakmai megjegyzés: „eladóverseny” (Auktionsrennen, Verkaufsrennen; a réclamer; auction, seller etc.) a neve azoknak a futamoknak, ahol a nyertest a tulajdonos a kikiáltási áron (arra licitált áron) köteles eladni, a többi lovat (ugyanígy) megvásárolhatják az érdeklődők. Győztesét a tulajdonos olykor visszavásárolja; a pálya szervezőié a jutalék stb. Nem túl nagy lovakról van szó.

II. ...Semmi sincs, aludjál

*Az elalvás ilyen: átbillenés,
sose tudod, mikor.*

*Átvész messzi kéztől közeli kéz,
üres folyómederben víz-sodor.*

*Ahol bukdácsoltál még az előbb,
virágos domboldal vár, szép Kakukkvár,
Fehér Fény élvezi a legelők
napos ízét minden kis fűhalomnál;*

*a Semmi Sincs, az oly szelíd kaszás
megtörli homlokát, nagyot körülnéz,
nincs sietség, kötés vagy oldozás,
kifosztás vagy örökrész:*

*nincs, hogy bármi tered nyílik, hogy út vár,
halántékon dörzsöl egy orr: Aludjál.*

Tandori Dezső költeménye, a *Két eladóverseny* az *Élet és Irodalom* 2000. szeptember 22-i számában jelent meg először,¹ majd az *Aztán kész* című kötetben (Palatinus, 2001).² Előrebocsátanék egy személyes megjegyzést: az elmúlt bő két évtizedben rendszeresen visszatértem a vershez, amelyet már az első olvasás után rendkívül jelentősnek éreztem. Ha eddig nem mertem belevágni egy alaposabbnak szánt elemzésbe, annak az volt az oka, hogy úgy véltem: ez egy kristálytisza szöveg, amelyet számos ponton mégsem értek. Maga az *áttetszőség*, amely őrzi a titkait.

Egy lírai alkotás kapcsán az „érteni” ige használata persze eleve sokrétű és ambivalens. A nem-értésnek több szintje tárul fel ennek a szövegnek az esetében is. A legelső, legkézenfekvőbb szint természetesen a cím magyarázata. Ezt a költő is érezte, hiszen merőben szokatlan módon lábjegyzettel kívánt segíteni a löversenyek világában járatlan olvasónak. „Szakmai megjegyzés: »eladóverseny« (Auktionsrennen, Verkaufsrennen; à réclamer; auction, seller etc.) a neve azoknak a futamoknak, ahol a nyertest a tulajdonos a kikiáltási áron (arra licitált áron) köteles eladni, a többi lovat (ugyanígy) megvásárolhatják az érdeklődők. Győztesét a tulajdonos olykor visszavásárolja; a pálya szervezőié a jutalék stb. Nem túl nagy lovakról van szó.” A laikus számára persze még így sem minden világos. Például az, hogy egyáltalán miért kell olyan futamon részt venni, ahol köteles vagyok eladni az esetleg

nyertes lovat? S ha már felkínáltam eladásra, miért akarom visszavásárolni? Ráadásul a feltételek országonként változnak. Németországban az eladási verseny után csak a nyertest árverezik el, míg Franciaországban vagy

40 Angliában az összes ló eladó. (Természetesen a nyertest értékesítik először egy kötelező nyilvános árverésen, vagy legalábbis eladásra kínálják előre meghatározott licit alapján.) A nyertes tulajdonosok, ahogy Tandori is írja, licitálhatnak saját lovukra, és ha megnyerik az aukciót, a nyertes lovat „megvásárolják”; ilyenkor persze azt kockáztatják, hogy többet fizetnek a saját ló megvásárlásáért, mint amennyi pénzdíjat kapnak a verseny megnyeréséért. Olyan véleménnyel is lehet találkozni, mely szerint az eladási versenyek a lóversenyzés legalacsonyabb fokozatát jelentik. Ennek ellenére elevenen élnek a legendák egy-egy lóról, amelyet olcsón vásároltak egy eladási verseny után, és az eredeti befektetést többszörösen visszafizette.

A vers címében két eladóversenyről van szó, amely nyilvánvalóan a két, egymástól elkülönített szövegrészre utal. A két alcím azonban kizárólag a második részből vett elemekből tevődik össze („Fehér fény, Kakukkvár...”, „...Semmi sincs, aludjál”). Ezeket összeköti az előbbit záró, az utóbbit nyitó három pont is, és ezáltal (továbbá a rímnek köszönhetően) különálló versként is összeolvashatók. Vagyis a két rész elválásával együtt is azt sugallják, hogy végig ugyanabban a gondolati körben vagyunk, de a vers súlypontja a második részben van. Elképzelhető, sőt nagyon is valószínű, hogy a cím alapján az olvasó számít a versenylovak feltűnésére; nos, ebben csalatkoznia kell. (Később kitérek arra, hogy a lovak nagyon távoli, szinte spektrális jelenlétére azért történik utalás.) Ha a lineáris olvasás menetét követjük, az első, négy (helyesebben három és fél) strófás rész alapján a cím jelentése nem világos, hiszen sem a „Fehér fény”, sem a „Kakukkvár” kifejezés nem található meg ebben a szövegrészben. (Ez abba az irányba mutat, hogy a szövegértelmezés csak a vers integrális befogadása, és a második résztől az elsőhöz való visszalépéssel válhat lehetővé.) Egyelőre még csak egy közelebről alig leírható alany meglehetősen hétköznapi töprengésével van dolgunk. A beszélőről legfeljebb annyit feltételezhetünk, hogy túl van „az emberélet útjának felén”, mivel szembe kell néznie az idő múlásával, azoknak a vágyaknak és szükségleteknek a képében, amelyek elenyésznek, és soha többé nem érnek vissza. Ezért gondolom, hogy nem jogosulatlan Tandori költeményének „ökonómiajáról” beszélni, mégpedig tematikai szinten. A beszélő a szubjektum szempontjából, vagyis valamiféle dinamikus, folyamatosan mozgásban vagy változásban levő egészként kezeli az emberi létezést. Ez a szemléletmód egy magatartás-modell követését kívánja meg, mégpedig egy olyan magatartását, amely az élet egészét célozza, miközben nem állítja a középpontba, de nem is nélkülözi teljesen az etikai dimenziót.

Az első versszak tisztán és világosan („clara et distincta”) artikulálja ezt a problematikát. „Tisztára azon múlik az egész, hogy / valamit többé ne kívánj, / ehhez jöhessen, hogy akármilyen rész fogy, / nem támad általa hiány.” Az „egész” szó jelentése kétértelmű: jelezheti a szándékoltan hétköznapi, szinte csevegő hanghordozást, de tartalmazhatja az élet teljességének fentebb már érintett jelentését is. A fejtegetés gazdasági logikát követ, hiszen abból a feltevésből indul ki, hogy hiány csak ott keletkezik, ahol szükséglet van. A szükséglet – vágy, tehát ha valamit nem kívánunk, akkor nem keletkezik hiány a világunkban. (Ez akár a sztoikus etikára történő visszanyúlásként is értelmezhető. Epiktétosz például úgy vélte, hogy csak annak elvesztése okoz fájdalmat, amiről azt hisszük, hogy hozzánk van növe – az ilyen rögzültségektől a bölcs megtisztítja a lelkét.) De a beszélő túl is lép ezen, hiszen a „fogyást”, valaminek az elvesztését vagy eltűnését objektív és elkerülhetetlen ténynek tartja, amelyet nem áll módunkban megakadályozni. Itt jegyezném meg, hogy a vers lehet „önmegszólító”, de az is elképzelhető, hogy a beszélő egy másik, fiktív alanyhoz fordul, neki magyarázza a saját felfogását. A második strófa nagyon prózaian fel is sorolja az élet azon összetevőit, amelyek bekerülhetnek a veszendő dolgok zónájába: „bármi érintkezés”, „anyagibb dolgok, szeszek”. Az életvezetési útmutatót viszont kiegészíti egy megjegyzéssel, amely megvilágítja, hogy milyen összefüggésben célt az a vágyak visszafogására vagy kioltására. Egyáltalán nem az ókori aszketikus értelmezésre kell gondolnunk: „szó sincs róla, hogy beéred kevéssel, / de arról se, hogy nem ereszt el: / átbillen egy láthatatlan határon, / ami egyszerre nincs, aztán nem is lesz, [...]”. Ez már nem értelmezhető az ökonómiai logika keretein belül. Ha egy vágyunk „nem ereszt el”, akkor a sztoikus gondolkodás szerint uralkodik rajtunk; ha viszont mi uralkodunk rajta, akkor nem lemondásnak éljük meg a „fogyást”. De hogyan kellene értenünk a „szó sincs róla, hogy beéred kevéssel” sort? Bármilyen meglepő, ennek a strófának az előképét megtalálhatjuk az első Tandori-kötet, a *Töredék Hamletnek* egyik versében. „Csak elhomályosítom, ami már / mögém oly élesen kirajzolódik: / tőlem csak egyre kihaltabb lehet, / egyre előbb, egyre kihaltabb. // Ha majd mindenem lemarad / egy hirtelen rámnylt határon, / befogad, hol nincs folytatásom, / mindenem a helyén marad. // Elvesztik elmúlásukat, / nincs mi következzen mire, átváltozásuk már örök, / két fele nélkül összeér.” (*Csak elhomályosítom*)

Az analógia folytatható, hiszen a *Két eladóverseny* első strófájában is megjelenik a „láthatatlan határ”, és könnyen belátható, hogy a „befogad, hol nincs folytatásom, / mindenem a helyén marad” joggal állítható szoros párhuzamba a hóban az „előre, félkészén” odatárt nyomok fordított V-alakjának „kitárásával”. Ami tulajdonképpen egyhelyben állást jelent: „így mégy,

s olyan, mintha egyhelyben állnál, / nyomok sora lennél melyet kitárnál”. Az előre mozgás és az egyhelyben állás egyszerre érvényes ebben a versben; ezen a ponton fontos felhívunk a figyelmet a nézőpont által kijelölt perspektívára. A beszélő, aki elé tárul még ezután megteendő lépéseinek

42 sora, csak akkor láthatja ezeket a nyomokat kitarulni (sőt, maga tárja ki a fordított V-alakzatot), ha elindul. Vagyis nem arra a közhelyes bölcselkedésre kell gondolnunk, hogy az emberi élet predeterminált, hogy úgyszólván csak az történik, aminek történnie kell. Akkor mit jelent az, hogy ez a menés olyan, mint az egyhelyben állás? Ez a mű egyik titka, amelyhez hasonló gondolati alakzatok az imént idézett ifjúkori vers tanúsága szerint folyamatosan fel-felbukkannak Tandori világában. Egy költemény titkát megoldani nem lehet (ha mégis, akkor az régen rossz), de azért feltevésekkel előhozakodhatunk. Talán a múlt–jelen–jövő olyan együttes meglétéről van szó, amely nem statikus (hiszen haladunk, csak így tárul elénk, ami majd megtörténik velünk), de a visszahozhatatlanul elhagyott részünk is jelen van abban az „egyhelyben állásban”, aminek minden újabb lépésünket átéljük. Az emberi élet egészének rejtélye sejlik föl, amely „két fele nélkül összeér.” Világosabbá válik az „eladóverseny” metaforikus jelentése is: a mozdulatlan előremozgás, amely nem más, mint az életidő, vagyis egyenlő a belőlünk leváló részek elengedésével: ezeket fel kell kínálnunk „eladásra”, de adott esetben megpróbálhatjuk „visszavásárolni”. Óhatatlanul felmerül ezen a ponton a *Töredék Hamletnek* talán leghíresebb (első) darabja, az *Hommage*. „Ki szedi össze váltott lovait, / ha elhulltak, ki veszi a nyakába? / ki teszi meg mégegyszer az utat / értük, visszafelé, hiába?” A „hűlő vetés”, a váltott lovaknak a beszélőhöz „lassult” múlása már ebben a versben is folyamatosan jelen van, egészen az „utolsó háts” kidőléséig. Az időnek ugyanazzal a dialektikájával van dolgunk, mint a *Két eladóversenyben*, azzal a jelentős különbséggel, hogy a veszteség és a halál felé rohanás akkor még tragikus modalitásban jelent meg: „hogy zokogás kockázzon koponyádban, / kopogjon tört szemük dióverése”.

A második rész formailag pontos hasonmása az elsőnek: három négy soros és egy kétsoros strofa, változó sorhosszúsággal, keresztrímekkel, amittől csak a záró két sor párríme tér el. A folyamatosságot az előző résszel egyetlen szó hordozza: az „átbillenés”. Ha korábban az életből eltűnő minőségek „átbillenek” egy láthatatlan határon, itt az elalvás és a halál ígéje lesz az „átbillenés”. További különbség, hogy ezúttal a beszélő kilép az ökonomiai érvelés keretei közül, és voltaképpen csak elmondja, hogy milyen folyamat az elalvás, mint álom. Ebben már nincs szerepe a saját magatartásnak, az elfogadásnak vagy az ellenállásnak; már nem az élet egy részéről oly módon való „lemondás” a tét, hogy „nem támad általa hiány”. Az Én az élet egészével együtt, akarva-akaratlan sodródik tova az üres folyómederben, de

nem magára hagyottan: „Átvesz egy messi kéztől közeli kéz”, mondja a beszélő az első részhez hasonlóan önmagának, ha ugyan nem egy azonosíthatatlan hallgatónak. Az „üres folyómederben víz-sodor” oximoronja egyértelműen a Semmi-tapasztalat képpé változtatásának lehetetlenségét mutatja meg hajszálpontosan; ebben a sorban úgy van a Semmi, hogy a mondat két fele, az „üres folyómeder” és a „víz-sodor” szemantika-
43
ilag kioltja egymást, miközben az átbillenés és az elsodratás mozzanata töretlenül érvényesül.

A második strófa álomszerű látomásának burjánzó képisége merőben elüt a vers eddigi részeinek puritán egyszerűségétől. Ez már valóban a Semmi vizuális színre léptetése; megértjük, hogy ott vagyunk, ahol a „Semmi Sincs”. Az életnek nevezett bukdácsolás helyett azonban virágos domboldal vár a másik oldalon, ahová elalváskor „átbillenünk” – ahogy Babits írta az *Esti kérdés*ben, olyan hely ez, amely „van is már, de nincs is”. A „Kakukkvár” felidézheti Tandori madarak iránti szenvedélyét, de nem jogosulatlan a kifejezés eredetéig, Arisztophanész *A madarak* című darabjáig visszanyúlni sem. Arany Jánosnak a szót kellett lefordítania, aminek pompás megfelelője a Felhőkakukkvár. Ez a neve annak a városnak, amelyet a madarak népe épített ég és föld közé, hogy meghódolásra kényszerítsék az isteneket. A komédiára persze nem történik konkrét utalás Tandorinál, mindazonáltal aligha véletlen, hogy például nem a „Légvár” szót választotta. Ez ugyanis szimplán és egyértelműen a puszta képzelet termékévé fokozná le a víziót, míg a „Kakukkvár” valóban a madarak birodalma, vagyis az ég felé mutat. A fűhalmok, a legelők napos íze távolról utalhat arra, hogy ez a táj a lovak otthona is lehet, bár ez utóbbiak közvetlenül nem neveződnek meg, ahogy egyébként az első versrészben sem. Az egyik legfurcsább mozzanat a nagybetűvel írt Fehér Fény, amely a látomás irrealitását hangsúlyozza. Az árnyék nélküli fehér fény elidegenítő hatású is lehetne, ha nem lenne egyben egy hipallagé alanya is: ez a Fény „élvezi a legelők / napos ízét minden kis fűhalomnál”. Az, hogy a Fény egy ízt élvez, természetesen szinesztézia is egyúttal, s így a második strófa minden eleme abba az irányba mutat, hogy azt a másik birodalmat vagy hely nélküli helyet, ahová az elalvás vagy a meghalás révén átbillenünk, szépnak és gyönyörködhetőnek lássuk. De nem hagyhatjuk figyelmen kívül a lovak virtuális jelenlétét sem. Ha a „Fehér Fényt” egy versenyló nevéként fogjuk fel, akkor szó sincs hipallagéről, csak egy fantázianév kettős értelmének kihasználásáról; vagyis olyan jelzős szerkezetéről, amely megőrzi a fényszimbolika jelentéstartományát is. (Amennyire meg tudom ítélni, a „Fehér Fény” nem túl gyakori lónév, bár a „White Light” elnevezésre néhány évtizede lehetett precedenst találni az angolszász világban.)

Ezt követően hangzik el a döntő kijelentés: „a Semmi Sincs”, ami az előző sorok gazdag képiségének merőben ellentmondani látszik, mint ahogy az is váratlanul érheti az olvasót, hogy ennek a totális Semminek a kellős közepén megjelenik „az oly szelíd kaszás” kissé komikus alakja, és mint
44 egy fáradt arató, „megtörli homlokát, nagyot körülnéz”. Felbukkanása a halál misztériumának Tandori-féle értelmezésébe vezet be egy felsorolással: „nincs sietség, kötés vagy oldozás, / kifosztás vagy örökrész: // nincs, hogy bármi tered nyílik, hogy út vár, / halántékon dörzsöl egy orr: Aludjál”. Úgy tűnik, mintha végleg eltávolodtunk volna az ökonomiai logikától. Nincs már szó szükségletről vagy hiányról, nyereségről vagy veszteségről, de mozdulatlan előrehaladásról sem. A „kötés vagy oldozás” említése óhatatlanul felidézi az „oldás és kötés” keresztény jelentését (*solvere et ligare*) vagyis a Jézus által Péter apostolnak adományozott hatalmat, az engedélyezés és tiltás hatalmát: „amit megkötsz a földön, megkötött lesz a mennyekben is, s amit föloldasz a földön, föloldott lesz a mennyekben is” (Máté 16,19). Tandorinál ez a keresztény utalás persze csak távoli visszhang, hiszen a mennyek országa helyett most a fehér fényben fürdő szabad legelőkön, a „szép Kakukkvár” birodalmában vagyunk, ahol a ragaszkodás és a lemondás egyaránt érvényét veszti. A második rész így tagadó formában ugyan, de mégis kapcsolódik az első tematikájához. A halált olyan nemlét-állapotnak látjuk, amelyben fel sem merülhetnek ezek az ellentétpárok, mint amilyen a „kifosztás vagy örökrész” dialektikája is. A halálban való megsemmisülés nem azonos az élettel együtt járó adottságoktól való megfosztottsággal, sem valamiféle, ember-mivoltunk okán kijáró „örökrészben” való reménykedéssel. Végül pedig a tér és az út elgondolásától kell megszabadulnunk: „nincs, hogy bármi tered nyílik, hogy út vár, / halántékon dörzsöl egy orr: Aludjál”. Könnyen belátható, hogy a kötés vagy oldozás, a kifosztás vagy örökrész szorosan kapcsolódik az élet, mint olyan előrehaladás képzetéhez, amely folyamatosan új, eddig nem vagy *nem így* látott tereket nyit meg („nyomok sora lennél, melyet kitárnál”). Láttuk, hogy ez az előrehaladás még akkor is elválaszthatatlan az élettől, ha leginkább az egyhelyben álláshoz hasonlítható.

Az első rész kapcsán feltettük a kérdést, hogy ki az, aki itt beszél? Bizonytalan körvonalakkal ugyan, de mindenekelőtt az önmegszólító vers, másrészt a kollokvialis beszédhelyzet lehetősége merült fel, azzal a megszorítással, hogy az utóbbi esetben nem egyértelmű sem az Én, sem a Másik pozíciója. Ezek a lehetőségek nyitva maradnak a második részben is, csakhogy ezúttal a halál égisze alatt. A vers beszédmódja mindvégig kristálytisza és szinte közvetlenül érthető; mégis tapintható a rejtély jelenléte. A vers titka leginkább abban a sajátosságban jelölhető meg, hogy a „ki beszél” kérdése még annyira sem megválaszolható, mint az első részben. Ha korábban felidéztük az első Tandori-kötet, a *Töredék Hamletnek* világát, akkor ezt most is

joggal tehetjük az elalvás és a meghalás egymásra vetítésének ősi toposza kapcsán. „Meghalni – elszunnyadni – semmi több”, ahogy Arany János fordította Hamlet monológjának ide illő sorát. „Talán álmodni: ez a bökkenő; / Mert hogy mi álmok jönek a halálban, / Ha majd leráztuk mind e földi bajt, / Ez visszadöbbszent.” Tandori-Hamletnél semmi nyoma a halálban 45 rejlő ismeretlentől való rettegésnek Ez a rejtélyes beszélő tudja, hogyan történik az a bizonyos, kiszámíthatatlan pillanatban való „átbillenés”, melyet követően átkerülünk ama fényes és jó ízű világba, ahol a kaszás egyáltalán nem félelmetes, hanem csupán egy alkalmazott, aki szelíden végzi a feladatát, s akinek szintén jólesik körülnézni a Fehér Fényben fürdő tájon. A költemény utolsó titka az, hogy honnan kerül ide, kihez vagy mihez tartozik az elalvót-meghalót homlokodon dörzsölő orr, és ki az, aki feloldja ennek a mozdulatnak a jelentését a felszólítással: „Aludjál”. Első gondolatunk az lehet, hogy egy állat hangtalan beszéde ez a gesztus, s ez az állat böki meg orrával az álomba átbillenőt. Orról és nem csőről van szó, ami nyilvánvalóan a lovak világát idézi fel, amely a madarakéhoz hasonló fontosságú Tandori univerzumában.

Ennek az eladóversenynek is a végére értünk tehát. Ha a két rész kapcsolatát firtatjuk, akkor a másodikat egyfajta fokozásként írhatjuk le. Hiszen az első versben még kétségtelenül csak részleges, az élet menetével szükségszerűen együtt járó fogyatkozásokról esett szó, valamint arról, hogy miként lehet elkerülni a hiánnyal járó szenvedést. A lóversenyek nyelvére átfordítva: annak a tudomásul vételét ajánlotta a beszélő, hogy bizonyos lovainkról (ha nem is a legnagyobbakról...) le kell mondanunk. A második költemény megemelte a tétet; ekkor már az élet egészét, vagyis a lovak legfontosabbikát kínálja eladásra, a visszavásárlás lehetősége nélkül, kizárva bámféle hiányt és szenvedést. Kell-e erősebb garancia rá, mint az alvó halántékát barátságosan megdörzsölő, alvásra noszogató ló-orr?

Új Forrás 2025/4 – Anyagolosi Gergely: Titkok, teljes megvilágításban
Egy Tandori-vers ökonómiaja

¹ TANDORI Dezső, *Két eladóverseny*, Élet és Irodalom, 2002. szept. 22., 27.

² TANDORI Dezső, *Két eladóverseny* = T. D., *Aztán kész*, Bp. Palatinus, 176–177. A verset a kötetben megjelent változat alapján idézzük.

Az Orbán Ottó műveiben konzekvensen tetten érhető szemlélet jellemzően sosem rögzített, eleve kijelölt, „leosztott” értékhierarchiával, igazságrendszerrel dolgozik – még akkor sem, ha eközben a szerző avagy versbeszélő szuverén

46 Nyerges Gábor Ádám

A CSILLAGJÓS EGE ÉS A TITOKBAN REJTŐZŐ ROKON

Belátások Orbán Ottó

(véltetően) legutolsó

verseivel kapcsolatban

értékorientációi rendre reprezentálódhatnak (gyakran hosszas, alapos versbéli argumentációkkal megtámogatva). Ez az orbáni „szilárd mérték” ugyanis jellemzően nem marad adott írásmű gondolatmenetén belül megkérdőjelezetlen, egymagában bemutatott, ellentét, kiforgatás, alternatív szemléleti lehetőségek felkínálása nélkül való. Ennek szemléltetésére a szerző (véltetően)¹

legutolsóként megírt versei közül kettőt kívánok összevetni, mégpedig a bennük reprezentált elmúlásviszony-lehetőségek szempontjából. (Mindez azért is releváns, mert bár Orbán Ottó személye, életműve vagy halála körül nem alakult ki olyan nagy hatású kultusz, mint számos 20. és 21. századi költő esetében, mégsem érintetlen munkássága és azzal – legalábbis a kultikus megközelítésekben – elválaszthatatlanul összefonódó, személyes sorsa az ilyen fajta interpretációktól. Ennek egyik legékeesebb példája a szerző legutolsó műveit a halállal való – érzelmileg, hangulatilag, de gyakran még stílárisan is – egységes megközelítésű szembenézések gyanánt [félre]interpretáló, viszonylag elterjedt olvasat.²) Jelen vizsgálatban, ezzel szemben, azt is meg kívánom mutatni, hogy még ekkori, legutolsó műveiben is mennyire eltérő módok, stratégiák, szemléletek jelentek meg Orbán verseiben, e témakörben is.

A tigris bajusza és *A rejtőző rokon* alapszituációja (az élettől búcsúzó, a halál közeledtével szembenézni képtelen ember helyzete) megegyezőnek tekinthető. A versek közösként tekinthető alapszituáltsága mellett szintén közös vonásuk, hogy (bár más-más módokon) mindkét mű tematizálja nem csupán az élettől való személyes búcsú, hanem az alkotótevékenység, a versírás életvégi lehetőségeinek-lehetetlenségének dilemmáit.³

A tigris bajusza a költőként megjelenő versbeszélő és a versírás aktusát ellehetetlenítő ellenség, a betegség közötti küzdelmet viszi színre, látványosan újramondva az orbáni betegség-halálversek jellemző tartalmi egységeit: küzdelem az erősebb, legyőzhetetlen ellenféllel szemben; a megnyerhetetlen harc közepette is megőrzött, dacos tartás; „a költészet hatalma” (titkos!)

csodájának vagy fonák „felülkerekedése” a betegség/halál legyőzhetetlennek tűnt ereje fölött, avagy legalább (rész)sikere, a sors beteljesedése dacára is végbemenő, „cseles” diadal (a költészet, az alkotás *halhatatlansága* folytán). Mindezen „rögeszmés” tartalmi újraismétlés/-hangsúlyozás a teljes Orbán-költészet egyik legszebb és legemelkedettebb ars poetikus szakasza mentén bomlik ki: „Versünk ha vers egy tigris bajuszát cibálja / Másképp írni nem érdemes / Látom hogy a sár bugyborgó torka nyeli el az élő / Képzetelem mégis az égre les”.⁴ A vers záró szakaszában pedig (*tartalmi szinten* ugyancsak meglepetés nélkül, várhatóan) az ekkorra, Orbán Ottó utolsó költői korszakára megváltozott, megkérdőjeleződött és mindinkább tagadott avagy negatív asszociatív értéket felvevő *remény* fogalmi kategóriája kerül elő – azonban, figyelemreméltó módon, nem az ez időszakra jellemző, változó mértékig, de döntően már negatív értékkonnotációval, hanem ellenpontozás nélkül fenntartva és megerősítve a versszövegben épülő pátoszt; a maradéktalanul sosem megfeythetőnek tűnő, ilyen értelemben titokzatos *csoda* teljeskörűen és sikeresen látszik váratlan és végső győzelmet aratni a halál territóriumára fölött, amennyiben a versírás képessége és az azzal összefüggésben álló, „eszels remény” a „halál hatalmánál” is erőteljesebbként tűnik föl, amennyiben még az élet véget érte sem lehet képes befolyásolni azt a szférát, melyben a költészet hatalma érvényesülhet: „Mert eszelős remény éltet Halál hol a hatalmad / Ha holnap erre száll egy angyal / Elejt egy verssort, én meg fölkapom / S írom tovább bőven keringő vértől tiszta aggyal”.

Ez a szemlélet a vonatkozó, tematikailag hozzá legközelebb sorolható Orbán-verskategória *egészének* egyik legpozitívabb kicsengésű, pátoszát leginkább intakt módon fenntartani törekvő darabjává avanszálja *A tigris bajuszát*, amennyiben „a szellem”, „a költészet hatalma”, illetve az „eszels remény” e vers vonatkozásain belül teljeskörű, megkérdőjelezetlen és abszolút diadalt arat a betegség és a halál félelmetes munkálkodása fölött.

A vers szcenírozása titokzatosságot és annak baljós-misztikus mivoltát hangsúlyozza, már első szakaszában is: „Sötét jövőt ígérő bolygó-együttállás / A csillagjós egén”. Nem véletlenül, hiszen a műben e baljóslatú, „boszorkányos”, rossz ómenekre utaló jellegzetesség viszonylagos konkretizációval „meg is fejtetik”, elvégre a verset-nem-írás és általában véve is a veszélyeztetettség oka, hogy „Megátkoztalak mondja a betegség”. E titkos, a hétköznapi élet reáliáitól – avagy, amennyiben a maga a versszöveg által is utaltan értelmezési tartományunkba bevonódó, a mű keletkezése korában is nyilvánosan ismerhető életrajzi háttér- avagy többlettudás [a szerző súlyos betegsége] által képviselt *tényszerűségtől* – elemelten „varázsos” miliőben,

melyben tehát átok és rossz csillagzat gyanánt jelenik meg a lírai beszélő fenyegetettsége, logikusan következik, hogy az ezek ellenében munkáló, törekvő életben maradási szándék is a csoda–varázslat–misztikum szimbolizációs közegébe kerüljön (e konkrét esetben a keresztény-katolikus hitvilág attribútumával [ld. angyal]).

A vers értelmezése szempontjából különösen fontos megnézni, hogy ezúttal miben áll a halállal-elmúlással folytatott küzdelem célja. A földi élet vége ugyanis nem csupán a versben megnyilvánuló individuum életét fenyegeti, hanem, mint már az első sor is egyértelműsíti: a művész alkotótevékenységét. A versben „szkanderezésként” színre vitt küzdelem tétje – mindkét résztvevő esetében – az alkotás aktusának folytathatóságára irányul, amelyben „a betegség”, célja gyanánt, az alábbiakat helyezi kilátásba: „Lenyomhatsz akkor sem fogsz újra írni / Tévét bámulva gyilkolod az estét”.

Maga a (fizikai) *túlélés* az élhető, egészséges élet folytathatósága – önértéke helyett – itt pusztán a versírás lehetőségének (elvi *alapfeltétele*) gyanánt hangoztatik tehát; mind a versbeszélő, mind pedig a versben megnyilvánuló betegség-halál szólama alapján is. Ez enged teret a harmadik versszak pátoszos ars poeticájának, mely tehát a versírásnak a veszélyes, vakmerő és a lehetetlen határát megcélzó ambícióját domborítja ki: „Versünk ha vers egy tigris bajuszát cibálja”, méghozzá kizárólagos érvénnyel: „Másképp írni nem érdemes”.

Ismét a varázsos-csodás, de mindenképpen a „földi” realitások, a materiálisan megtapasztalható világ keretein túl elhelyezett tartományok felé való kapcsolódási mód, közvetítő közeg gyanánt jelenik meg (ezúttal direkt említés által nem hivatkozva, mégis egyértelműen beazonosíthatóan „a költészet hatalma” fogalmához kapcsolódóan) a művészet és az alkotás lehetősége, mikor is, bár a fizikai értelemben vett elmúlás fenyegeti a versbeszélő individuumot, annak „képelete mégis az égre les”. Az ebbe vetett „eszélős remény” (vö. az Orbán-költészet Tarján Tamás által sajátos mégis-morálként azonosított attitűdjével, valamint annak túlélő-motívumával, illetve a szerző gyakori, „rögeszmésként” való önminősítéseivel) lehet képes ebben, tehát a földön túli, transzcendensként beállított tartományban (melyet a költészet „örök” vonásaként-tartományaként azonosíthatunk), minden legyőzhetetlenség *ellenében* is cseles, furmányos és csodás győzelmet aratni a „halál hatalma” felett. Olyannyira a csoda világába és közegébe pozicionálja ezt a győzelmet az Orbán-vers, hogy az elejtett verssort nem is (mint eredendően vélhetné az olvasói elvárás) a halhatatlan csodalény, az angyal lesz képes továbbírni, hanem már eleve meg- vagy kifordítva láthatjuk az e konvencióra épített képet: a verssort az angyal „ejti el”, s a versbeszélő, elviekben halandó individuum válik képessé rá (a halál hatalma felől immáron érinthetetlenül), hogy azt „fölkapja”, „továbbírja”, méghozzá halált és betegséget egyaránt legyőzve,

a költészet csodás hatalma által, immáron egészségesen: „bőven keringő vértől tiszta aggyal”. S bár e kvázi-„slusszpoén” a vers szövegében egyértelmű utalás által, közvetlenül nem jelenik meg, mégis rekonstruálható mindezek által egy önreflektív, további interpretációs réteg, amennyiben a felütésben a versbeszélő (hangsúlyozottan költő) személyt verset írni (immár) kép- 49 telen szubjektumként tűnik föl a szemünk előtt; *miközben* épp azt a verset olvassuk, melyből ezen információhoz jutunk. A vers keretjátéka szerint mi „a költő” versét olvassuk (a versírásra való képtelenségéről), mely vers, tehát, dacolva a betegség és a halálfenyegetettség bénító, ártalmas erejével, mégis elkészül (amiről az olvasó, a verset olvasván, meg is bizonyosodhat), tehát a mű konklúziójában leírt csoda lényegében valóban lejátszódik (s érvényesnek bizonyulhat a vers keletkezése utáni idő bármely pontján), elvégre a vers valóban „túlélte” alkotóját, (a versbéli életrajzi rájátszás mentén azonosítva ezúttal a lírai ént és a szerzőt, tehát) Orbán Ottót, s ilyesformán valóban „fogást talált” a betegség, a halál totálisnak tűnő hatalma felett. *A tigris bajusza* tehát, pusztán létrejötté, megalkotottsága által is „igazolja”, megvalósítja a versben földön túli szimbolizációval leírt „csoda” működőképességét, legitimációját.

Ezzel szemben *A rejtőző rokonra* lényegében az *élettől búcsúzó szituáltságú* versek csoportjának másik hangoltsági végfoka jellemző. Már a versfelütés is tragikusabb hangoltságú, traumatikusabbként feltűnő alapélményt rögzít *A tigris bajuszáé*nál. Míg ez utóbbiban a lírai beszélő „a betegséggel együtt” (értsd: annak elnyomásától szenvedve) „nem ír verset”, *A rejtőző rokon* a betegség–halál tematikájú Orbán-verskategória legtöbb darabja esetében megfigyelhetőnél radikálisabb és rejtélyesebb, titokzatosabb alaphelyzetű szcenírozást hajt végre, amennyiben lírai alanya teljes körű meghasonulásáról,⁵ „lecserélődéséről” tudósít.⁶ Nem pusztán – mint megannyi hasonló Orbán-versben – transzformáció ez, ahogyan nem is kéttudatúság, nem a hajdan reményteli és naiv, fiatal versbeszélő én *változik át* „öreg” vagy „nyomorék”, beteg (jövőbeli) alteregójává, variánsává, s nem is arról tudósít a lírai beszélő, hogy egyszerre tapasztalja meg tudatában az időben még mindig folytonos (mivel hogy: hozzáférhető) fiatal és szertelen, *valamint* megkeseredettebb, de egyben bölcsebb, tapasztaltabb énváriánsát, ahogyan ezúttal nem is (Orbán által kedvelt, konvencionális szimbolikával) e fiatal lélek mint „rab madár” sínylődik az öreg test „kalitkájában”, hanem: „Egy öregember ül a szokott helyemen”.⁷ Mi több, nem is csupán *meghasonulásról* tudósít az első szakasz, még ha az imént idézett sor erre is utalhatna, amennyiben a beszélő én grammatikailag is megkülönbözteti magát (E/1) a *helyén* ülő öregembertől (E/3).⁸ Mint a harmadik és negyedik sor rámutat; e grammatikailag, formailag elkülönítve említett két

személy valójában egy – azonban, mivel a nyelvhasználat egyben pozicionálja is a perspektívát, az, aki a versben egyes szám első személyben beszél, közelebb helyezkedik a befogadói nézőponthoz, ő az *én*, *akinek a helyén ül* ez az eleve távolítva bemutatott, elkülönülő „ő” mint titokzatos, rejtélyes 50 *idegen*. Azért beszélhetünk transzformációról, mivel e harmadik személyű, a versbeszéd által távolibbként, *idegenként* megképződő „öregember” e perspektívában ténylegesen *átveszi* a beszélő én helyét (szimbolikusan és a gyakorlatban is: „az asztalnál, a fotelben, a széken”), illetve minden *vele* történő esemény egyaránt hatással van a versben én-pozícióból megszólaló individuumra: „az ő haja őszül a fejemen, / az ő vérző térdétől sebhelyes a térdem”. A versben felvázolt viszonyok ilyesformán egyértelművé teszik, hogy (legalábbis a versbeszélő perspektívájából nézve – mely, ezen a ponton, a vers által felkínált egyedüli nézőpont, ezáltal ugyancsak irányítva a mi befogadói nézőpontunkat is) lényegében a versben megszólaló személy *lecserél(őd)ésére való ráébredéséről*, életének egy ellenszenves, idegen entitás által való *elfoglalásáról*, elvételéről tudósít a mű.

A vers, negyedik szakaszához érve, izgalmas, előkészítetlen váratlansággal érkező, részleges(?) perspektíaváltással él. Egészen eddig a pontig ugyanis meglehetősen egyértelműséggel, grammatikailag (szám, személy) is látványosan kijelölt-leosztott belső viszonyokat tár elénk. Azonban – eleve izgalmas-feszültségteli helyzetet eredményező reciprocitással – még döntően az említett első három szakasz során sem a versben énként megszólaló individuummal kapcsolatos információkhoz jutunk, hanem zömében ezen idegen (ellenfél-ellenség?), a beszélő helyét át- vagy elvevő alteregó (doppelgänger?) leírásából (valamint az Orbán-œuvre vonatkozó részeinek ismeretéből), inverz módon következtethetünk (vissza) a lírai megszólaló kilétére: az ilyen tárgyú és típusú Orbán-versek felosztása szerint az a személy, akinek e „taszító idegen” (aki „rondán eszik, állán vörösen csurog a lé, / és döngve és nyikorogva, mint a legendás gölem, / vánszorog egy haldoklókkal zsúfolt kórterem felé”) a helyébe lép, *elvéve* az életét, logikusan, kizárásos alapon, leginkább *a fiatal énváltozat lehet*. Mindazonáltal, a negyedik szakaszban, minden előzetes jel, utalás, illetén váltásra való „felkészítő” vagy „előrejelző” effektus nélkül, *a transzformáció* (színleg) *teljeskörűvé válik*, amennyiben ez a „taszító idegen” már nem csupán pozícióját-helyzetét, státuszát, szűkebb és elvontabb értelemben vett élőhelyét, *identitását* és *életét* veszi el fokozatosan a versben *eredendően*(!) megszólalni kezdő entitásnak, hanem immáron *a hangját is*. Hiszen a negyedik szakasztól kezdődő megszólalás, tartalmi, szituatív-kontextuális és hangoltsági jellege alapján is *nem lehet a versben eredetileg megnyilatkozni kezdő* én szólama. A negyedik versszakban beszélő hang tulajdonosa így, kikövetkeztethetően, épp e megöregedett, megkeseredett doppelgänger, beteg-haldokló „öregember” kell legyen, aki

épp az idáig őróla beszélő lírai alany helyébe lépve, immáron annak hangját (tehát, a gyakorlatban: a versbéli szám-személyek grammatikai viszonya által kijelölt pozícióját) is elveszi, kontrollja alá vonja, így nyilatkozva az idáig (vélelmezhetően) a vers lírai alanyaként beszélő, fiatal(abb) énvári-
ánsáról: „Megutáltam fiatalságom eszméletlenül pazarló verselését; 51
/ mennyi szétpattanó szappanbuborék, hány nekifutás, hány pofára
esés! / De milyen igaz a mardosó éhség, / és a szabadság milyen kevés!”

A pusztán e szakaszhatáron történő modalitásbeli, illetve grammatikai váltásból kikövetkeztethető, tehát rendkívül apró, finom, szubtilis eszközökkel (mégis látványos váratlansággal véghez vitt) váltás azonban, ahogy a vers utolsó két (5–6.) szakaszából kiviláglik, még így sem jelenti a „taszító idegen” totális és teljes körű győzelmét a versfelütésben megnyilatkozó énje (-variánsa) fölött. Bár az 1–3. szakaszban énként megnyilatkozó énváriáns a mű hátralevő részében már nem kapja vissza a szót, újabb, valamelyest váratlan, előkészítetlen fordulattal, mégis, bizonyos mértékig és kontextusban, „diadalmaskodik” e fiatalabb énváriáns a már a beszédhelyzet tekintetében is *helyébe lépő* „öregember” fölött. Elvégre, mint a vers utolsó két szakaszában, az „öregember” szólamából kiviláglik, az mégsem a „másik (a fiatalabb) én” totális megsemmisítésére, tehát *teljes annexióra* törekszik. E strófák tanúbizonyossága szerint ugyanis „az öregember” hasonló tehetetlenséggel, de legalábbis ágencia nélkül, elszenvédőként része e transzformációs folyamatnak, mint az, akinek a helyébe lépett. Mi több, ez esetben is legyőzhetetlen, az emberinél nagyobb léptékű hatalommal dacolva, éppen hogy a betegség-halál *ellenében*, törekvését rejtve, titkolva, elleplezni szándékolva próbálja *megőrizni magában* („titokban bennem”) „rejtőző rokon”-át. (Ilyen szempontból visszaolvasva a versegészt, az láthatóan teret enged egy olyan lehetséges interpretációnak is, amely szerint valójában végig e megtört-megke-
seredett „öregember” szólt a versben, s az első három versszakban megnyilatkozni *látszó* személyiségváltozatnak – a „velőt rázóan szemtelen kamasz”-nak – tulajdonított szólam megképződése is valójában már épp e megőrzési-felidézési, *életbentartási* kísérletnek egyik megnyilvánulási formája volt.)

A hatodik versszak első sora (hasonlóan *A tigris bajuszának* ars poetikus deklarációjához) újfent kvázi megerősítve újramondott „fogadalomként” avagy összegző érvénnyel ismételt, ars poetikus deklarációként (is) olvasható: „Legyél te a mesterem, titokban bennem rejtőző rokon”. Egyszersmind azonban, a versben (interpretáció függvényében így vagy úgy értelmezett) meghasonulás ellenében folytatott küzdelem avagy (részlegesen) meghiúsult-(részlegesen) lezajlott transzformáció szempontjából korántsem *csupán*

poétikai hitet tevésként értelmezhető ez a sor, hanem egyben a vers személyes vonatkozású alapszituációjára is ki-, illetve visszaható érvénnyel: *a benne megszólaló, az elmúlásra készülő individuum fohászokodása avagy fogadalma gyanánt*, a halállal való szembenezés *privát stratégiájának* rögzítése-
52 képp is.

Ezekkel összefüggésben immáron valóban *fohászként* képződik meg az utolsó szakasz, melyben a címben megjelölt (s a vers első három szakaszában megszólaló avagy *imitált*) „rejtőző rokon” (tehát a „velőt rázóan szemtelen kamasz”) azonosítódik e könyörgés-kérés-felszólítás címzettjeként.

A versben színre vitt, az önazonosság feletti kontrollért, a versbeszélő alany identitása alakításának dominanciájáért zajló, rejtett, titkos (titkolt!) „küzdelem” tematizálódik e fohászban is („Ne hagyd, hogy az öregség kiforgasson magamból”). Ahogyan a vers végkicsengése egyértelműen a beletörődés, a megadás-feladás, a halállal-elmúlással (és főleg a továbbra is mindenáron dominánsként fenntartani vágyott identitásképző [személyiség]vonások megőrzéséért, tehát, mondhatni: a *méltóságért*) folytatott küzdelemben való, kompromisszumos megalkuvás („és békét kössön azzal, amivel eddig nem kötött”) elutasítására kívánja emlékeztetni, kötelezni az ilyen szempontból többféleképp is *önmegszólítóként* minősíthető vers beszélőjét.

Mindezek fényében a versszöveg utolsó két sora (ahogy azt korabeli értelmezői közül többen regisztrálták is)⁹ *váratlan*, mondhatni, látszólag *előkészítetlen* (újabb!) éles váltással él, ahogyan az utolsó versszak egészen hirtelen vált át a reményteli fohász (mondhatnánk: önkérlelés, önfogadalom) emelkedett móduszából a letargikus reménytelenség, baljós szkepszis poétikai tartományába: „Ne hagyd, hogy az öregség kiforgasson magamból, / és békét kössön azzal, amivel eddig nem kötött, / bár hallom, hogy a madárfütty mögül lélekharang szól, / s láttam az ostrom alatt az utcán rohadó lódögöt”.

A verszárlatot bevezető, ellentétes kötőszó („bár”) lényegében visszavonja, amit különösen hangsúlyossá tesz, hogy a „Ne hagyd...” kezdetű fohász eleve csak nagyon kis mértékben hivatott bármiféle remény lehetőségét közvetíteni, amennyiben 1) eleve nyerhetetlen helyzetben, legyőzhetetlen ellenséggel (öregedés–betegség–halál) szemben küszködve fogalmazódik meg; 2) címzettje, attól függően, hogyan interpretáljuk a vers odáig olvasható egészét; akár a már csupán hangjának-beszédszítációjának *imitációja* által rekonstruálható, pusztán az „öregember” emlékezetében őrzött, fiatalabb korú, egészséges énváltozat, akár az az „én”, aki a vers harmadik strófája után még saját hangját is elveszíti (ez utóbbi lehetőség éppen hogy hozzáférhetetlenné válását hangsúlyozná). A fohász megkezdése ez esetben pusztán arra tudhat szolgálni a vers egész kontextusában, hogy a remény pusztaság meglétét, lehetőségének (még) nem teljes körű kizárhatóságát reprezentálja. Az utolsó versszak harmadik sora Orbán hasonló verseitől

megszokott szimbolizációkat mozgósítva (s azoktól logikailag sem idegen módon) „leplezi le”, hogy a madárfütyty (~a fiatalság, egészség, az „éledő természet”, a tavasz és a szabadság asszociatív mátrixát játékba hozva) hangja valójában csupán elfedni lehet képes a halál végső győzelmét jelképező lélekharangét. A vers „befejezetlensége” mellett érvelve Dérczy Péter 53 annak idején épp ezt a részt „furcsállta” e versstruktúrában, tehát a meglehetősen előkészítetlenül, relatív váratlansággal behozott képet a záróorban: az ostrom, mely Orbán egész lírájában a világegés, a káosz, az értelmetlen és kegyetlen pusztítás asszociatív „gyűjtőfogalma” gyanánt szolgál, illetve az utcán rohadó lódög naturalisztikus, viszolygáskeltő képzeze igen radikális tartalmi, stiláris és regiszterváltással kontrasztoszza (mi több: vonja vissza avagy lehetetleníti el) a megelőző sorok fennkölt emelkedett, illetőleg rezignált, melankolikus (reménykedő?) pátoszáét. Ezen felül még ugyancsak a strukturális építkezés furcsasága(?) mellett szólhat, hogy a vers asszociatív hálójába valóban gondolatilag-asszociatív is megelőlegezetlenül, logikai szempontból megfejthetően, de e kapcsolódást a lehető legredundánsabb kifejtetlenségben hagyva kerül be az ostrom képzetköre, valamint hogy a betegség-öregedés-halál fogalmi köreivel összekapcsolódó reménytelenség és a kegyetlenség, pusztítás fiatalkori emlékképei látszólag(?) nyersen, argumentálatlanul találkoznak össze, amint a vers nem is jut Orbán ekkori műveiben megszokott, bevett módon várható „konklúzióra”, valamiféle higgadt érzelmi „nyugvóponttra”.

Orbán Ottó az 1986-os *Összegyűjtött versek* utószavában írja az alábbi mondatot: „Költői természetemből következik az *Összegyűjtött versek* egy szembeötlő szerkezeti hibája; az, hogy két befejezése van, egy komoly és egy bohózáti”.¹⁰ E fontos (elsősorban szemléleti alapú) ars poetikus önminősítés, a „költői szemléletéből következő” „kétféle befejezés”-t magyarázó szakasz még akkor is releváns legszűkebb értelemben e két utolsó (avagy: legutoljára megírtak közül kiemelkedő két) vers, tágabban pedig: e csonkán maradt alkotói időszak, még inkább tágítva a perspektívát: a teljes orbáni pálya kapcsán, amennyiben Orbán Ottó alkotói pályája bizonyosan nem tudatos, eltervezett „végszóként” koncipiált utolsó művekkel zárult, hanem tételesen *félbemaradt*. Épp e két vers példája mutatja meg talán a legszembeszökőbben, tényleges pillanatképjelleggel; *A tigris bajuszában* megfigyelhető emelkedett, nagyszabású reménymegverselés, valamint *A rejtőző rokon* akár ennek (is) komplementereként is értelmezhető, teljes kilátástalanságot sugalló, reményvesztett végkicsengése, hogy az e „késői” versek majdnem mindegyikében (jellemzően: igen fontos szövegformáló erőként) megjelenő egzisztenciális szembenézés, az élettől való búcsúzás és ezzel járó számvetés önmagában nem szavatol

e költészet hangulati, szemléleti homogenitásáért. Orbán Ottó költészetének a pálya legutolsó alkotói momentumai során is alapvető, integráns vonása maradt e „kétféleség”, „távlatosság”, perspektivikusság. Az életműben a szerző által is felismert és (szimbolizációs megoldásokban, címekben 54 stb.) rendre kiemelt és újrhangsúlyozott, dacos „mégis”-attitűd ezen utolsó alkotói időszak remény–reménytelenség–viszonya terén is regisztrálható maradt. Ennek regisztrálása és hangsúlyozása nélkül éppúgy az utolsó, csonkán maradt pályaszakasz, mint e költészet egészének alapvető jellege és poétikai törekvései sem érthetők meg.

¹ Orbán Ottó hagyatékban maradt, életében utójára befejezett verseinek legtöbb – egyébként, az életmű, a pálya egésze és megítélése szempontjából marginálisnak minősíthető – filológiai kérdése jelen ismereteim szerint nem igazán tisztázható. A hagyatékban megmaradt versek listájával (és annak teljességével) kapcsolatban, mostani tudásunk alapján, meglehetősen tiszta és egyértelmű a helyzet: a posztumusz megjelent *Az éjnek rémjáró szaka* kötet ezek teljességét volt hivatott közreadni, és a jogörökösök képviselőiben Orbán Eszter szíves szóbeli közlésére támaszkodva nincs tudásunk sem e gyűjteményből kimaradt, befejezett avagy félbemaradt versszövegről, mely maig publikálatlanul várna (utólagos) felfedezésre. Mint ismert, a kötet egy (a címét is adó) versciklust, valamint további műveket („Utolsó versek”) ad közre (ezek vélhetően Orbán következőnek tervezett verseskötetében kaphattak volna helyet, amennyiben viszonylagos váratlansággal bekövetkezett, 2002-es halála nem vet véget hirtelen élete utolsó heteiben, napjaiban is aktívnak mondható alkotótevékenységének). Bár ennek kiderítése kizárólag filológiai relevanciával bír – ezen felül érdemi, *tartalmi* releváns következtetések csupán valamely erőteljesen kitérő irányú szemlélet fényében volnának levonhatók ilyen többletismeretek által –, Orbán Ottó *legutolsó* verseinek sorrendje jelenleg kikövetkeztethetetlen. Annál is inkább, mivel kéziratossá (esetleges datálásokkal) nem maradt fenn, Orbán ekkoriban számítógépen írta verseit, így legfeljebb (amennyiben a régi készülék erre még alkalmas volna) a jelenleg is a jogörökösök tulajdonában álló számítógép fájladataiból volna kinyerhető ezzel kapcsolatban, definitív. Mint Dávid Anna szíves szóbeli közléséből megtudtam, bár a könyvben ez az információ nincs feltüntetve, *Az éjnek rémjáró szaka*t minden bizonnyal Morcsányi Géza szerkesztette, és minden megkérdézt, érintett fél (mind a kiadó belső működéséről, akkori szerkesztési elveiről számot adó Dávid, mind Orbán Eszter) bevallása szerint nagy valószínűséggel a címadó ciklus után közölt, további versek (amennyiben kikövetkeztethető volt) vélelmezett kronológiai sorrendben szerepeltek. Ezek alapján lehet *nagy valószínűséggel* *A tigris bajuszt*, illetve a *Rejtőző rokant* Orbán Ottó utolsó és utolsó előtti verseinek *vélelmezni*. (Utóbbi verssel kapcsolatban – bár más-más és mindkét esetben relatíve kifejtetlen levezetésekkel – a korabeli recepcióban Tarján Tamás és Dérczy Péter is felveti annak lehetséges befejezetlenségét, csonkán maradását, azonban e meggyőződésüket nem osztom, ahogyan feltételezésemben Orbán Eszter információja is megerősít, amennyiben, elmondása szerint, Orbán Ottó munkamódszerére határozottan nem volt jellemző, hogy verseit, a befejezetlenség bármilyen állapotában, kezdeti, vázlatos formában is, ne írja végig, hanem egy-egy (majdan folytatandó) ponton félbe hagyja. (Orbán Eszter és Dávid Anna szíves szóbeli közlései 2024. júniusában feltett kérdéseimre adott válaszok.) Dérczy Péter és Tarján Tamás felvetéseire bővebben: DÉRCZY Péter, „*Ne hagyd*”, *Élet és Irodalom*, 2003/6.; Uő, *Között: Esszé Orbán Ottó költészetéről*, Bp., Magvető, 2016, 207.; ill. TARJÁN Tamás, *Philoktétész nem tér vissza: Orbán Ottó búcsúja*, *Kortárs*, 2003/10, 104.

² Ehhez ld. bővebben: NYERGES Gábor Ádám, „*A halállal szembenézve a Költő rálát saját sorsára*”: *Példák a kultuszképzés jeleire és eljárásaira Orbán Ottó posztumusz recepciójában*, Forrás, 2022/9, 95–103.

³ Öregség és betegség költészetbeli összefüggéseinek a groteszk, a karikatúra, játékoság minőségeit és regisztereit (is) felvonultató szemlélete kapcsán Orbán Ottó e tárgykörbe tartozó versei Rákos Sándor bizonyos műveivel való rokoníthatóságára Angyalosi Gergely hívta fel a figyelmet, mely

észrevélt alátámasztandó idézem a szerző 2024 tavaszán született konferencia-előadása (*Az aggyastán születése*) vonatkozó részletét: „Az öregség mint ihletforrás először az utóbbiban [a Csörte verseiben – Ny. G. Á.] jelenik meg nagy költői erővel. Arról van-e szó, hogy a költő életében már korábban is jelenlevő betegség-tudat hozta elő (párhuzamosan az újabb és újabb körtünetek felbukkanásával és életkorának előrehaladtával) az aggyastán-szerep iránti fokozott érdeklődést? Jómagam inkább arra hajlok, hogy ez a szereplehetőség mindig is ott rejtett költészetében. Inspirálhatták ebben mesterei is, például a számára oly fontos Füst Milán. De az irodalmi példánál lényegesebbnek vélem azt, hogy ez idő tájt érezhetett rá az aggyastán figurájában rejlő sokrétűsége, vagyis arra, hogy általa egyszerre szólaltathatja meg a groteszk és az emelkedetten irodalmias hangokat, vagyis a *conditio humana* egészét a maga összetettségében”. (A még nem publikált előadásszöveg rendelkezésemre bocsátásáért külön köszönet illeti a szerzőt. A szöveg „*Az elmék jelene*” – *Tudományos konferencia Rákos Sándor életművéről* című tanácskozás alkalmával hangzott el 2024. április 26-án, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, valamint a Nyíregyházi Egyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete szervezésében.)

⁴ ORBÁN Ottó, *Az éjnek rémjáró szaka*, Bp., Magvető, 2002, 49.

⁵ Dérczy Péter is meghasonlasként minősíti a vers alapszituációját: DÉRCZY, *Között...*, i. m., 208.

⁶ Lírai énváriánsok, avagy karakterlehetőségek (netán, Angyalosítól kölcsönözve a kifejezést: szubjektivitás-alakzatok) öregség–fiatalság terén való szerepleosztási megoldásai terén szintén fontos párhuzamosságok fedezhetők föl Rákos Sándor költészete (kiváltképp a *Senki úr Semmibe indul* kötet, illetve annak alább emlegetett címadó verse) és Orbán Ottó imént ismertetett (és nem kizárólag aktuálisan vizsgált versére jellemző) eljárása között. Ennek szemléltetésére Angyalosi Gergely a korábbiakban már idézett konferenciaelőadás-szövegének egy másik passzusára hivatkozom: „Megfigyelhetjük, hogy az aggyastán-szereptől mindig egy lépésnyi távolságot tart a vers beszélője: nem azonosul vele teljesen, mintegy kívülről tekint rá, miközben egyes szám első személyben szólal meg. Felületi szinten a kötet címadó verse az (elképzelt) fiatalkori ént szembesíti a vénség aktuális tapasztalatával; azonban ezt a szembesítést egy harmadik *persona*, egy közelebből meghatározhatatlan »valaki« viszi színre (nevezzük »meditáló énnék«), aki kiválasztotta és nagyrészt meg is teremtette magának a szerepet”. Vagy, egy másik vers kapcsán, szintén hasonló tapasztalatokört észlelvé: „Az én megkettőződése megint csak az ifjúkori önmagunk tiltakozása az idő múlása ellen...”.

⁷ ORBÁN, *Az éjnek...*, i. m., 50.

⁸ Ismételtén vö. (szintén Angyalosi észlelése nyomán) Rákos Sándor meglehetősen hasonló megoldással (és némiképp retorikával is) élő vershelyével: „egy csupa-ránc-arcú vénember / él vissza csúful a nevemmel // tükör lapjáról sandán les rám / a százéves vaksi aggyastán // csorba szája azt hajtogatja / én ő vagyok önmagam apja”. RÁKOS Sándor, *Amelyben azon töpreng, hogyan szabaduljon a vénembertől, aki szembenéz vele* = R. S., *Senki úr Semmibe indul*, Bp., Belvárosi, 1996, 44. Ugyancsak itt említendő, hogy az öreg(-öregedő) énváltozat saját apjához hasonlításának (részleges hasonulásának) motívuma (másként, mégis relevánsan) megjelenik Orbán Ottó költészetében is. Míg a Rákos-versben a lírai beszélő válik saját apjává (lényegében a *helyébe lépve*), Orbán egyik rövid művében (*Haiku*) a versbeszélő arról tudósít, hogy mivel életkorban „beérte” saját apját, annak lényegében „testvérévé” avanszál: „Negyvenhat éves vagyok. / »Bátyuskak«, szólít meg / halott apám”. ORBÁN Ottó, *Szép nyári nap, a párkák szótlanul figyelnek*, Bp., Magvető, 1984, 20.

⁹ Közülük Dérczy Péter (Tarján Tamás hasonló, bár más, központozási érveken nyugvó levezetésére is hivatkozva) – meggyőződésem szerint nem kellőképpen meggyőző és megindokolt – *filológiai* következtetést is levont, a vers általa vélt „befezetlenségére”, „félbehagyottságára” nézvést. (Ld. 1. l.)

¹⁰ ORBÁN Ottó, *Összegyűjtött versek*, Bp., Magvető, 1986, 591.

Már itt is van? Nem számítottam arra, hogy mostanra ideér. Pár perccel ezelőtt ment el az előző ember, és kicsit pihenni szerettem volna, mielőtt belekezek egy újabb beszélgetésbe, de ha már itt van, bemutatkozom: Kovács Pál vagyok, rendőr százados. Üdvözlöm, és köszönöm, hogy megjelent. Néhány kérdést szeretnék feltenni egy bűnsettel kapcsolatban. Ha nem tudja még, hogy mi-

56 Szabó Máté Mihály

KOVÁCS PÁL

KÉRDEZ

ről van szó, nem baj. A legfontosabb, hogy válaszoljon a kérdéseimre. Ketten vagyunk jelen. Én fogok kérdezni, és ön pedig miután megismerte a kérdéseimet, válaszol majd, ha erre lehetőséget adok. Nincs harmadik szereplő. Senki sem fog minket megzavarni, ebben biztos lehet.

A Kovács Pál megszólítás elegendő. Nem kell kimondania a nevemet és a rendfokozatomat egymás után. Ha azt mondja például: Kovács Pál úrral azt szeretném közölni, hogy a feltett kérdéssel kapcsolatban nem rendelkezem releváns információval, éppen elegendő. A feletteseim felhívták a figyelmemet arra, hogy minden körülmények között viselkedjek udvariasan, ezért szeretném elismételni: köszönöm, hogy itt van és szán időt az ügyre. Néhány egyszerű kérdésem lesz csak. Mielőtt belekezdenék, leülök ide erre a zöld székre itt a képzeletében, és azt javaslom foglaljon helyett velem szemben ezen a kéken. Köszönöm. Ha szeretne, ideképzélhet nekünk egy kellemes hangulatú irodát, vagy egy körasztallal és bőrfotelekkel berendezett tárgyalót, de szerintem ez a két szék is elég lesz: a zöld, amin én ülök, és a kék, amin Ön. Leveszem a barna, hosszú kabátomat, összehajtom, és a támlára helyezem. Láthatja, hogy teljesen hétköznapi öltözékben vagyok: sűrű pulóver, fekete nadrág, fekete cipővel – ez nem rendőrségi egyenruha. Nem hoztam magammal papírt és tollat, nem fogok jegyzetelni, és nem veszem fel a beszélgetésünket. Minden, ami itt ma elhangzik, csupán az ügy kivizsgálásának első lépéseit szolgálja. Tájékozódni jöttem, ez nem kihallgatás lesz. Ért engem?

A nyomozók között él egy régi mondás, miszerint a jó tanú csak az igazat mondja, a rossz pedig minden mást is, ami eszébe jut. A legfontosabb az, hogy ne izguljon, mert a feszült ember nehezen tud koncentrálni, és szanaszét szaladnak a gondolatai, vagyis nem csak azt mondja el, ami igaz, hanem minden mást is, ami a megbokrosodott gondolkodása miatt felmerül benne. Kérem tehát, hogy mindvégig fogalmazzon világosan, használjon minél egyszerűbb és pontosabb kifejezéseket. Figyeljen arra, hogy a légzése mindvégig nyugodt maradjon, ezzel elkerülheti a felesleges idegeskedést. Nem ragaszkodom ahhoz, hogy minden állítását többszörösen összetett mondatban

tegye meg. Az igazság a lényeg és nem a beszélt nyelv – ezt tanultam az egyik felettesemtől, akit nem csak szakmai felkészültsége miatt tartottam sokra, hanem azért is, mert gyönyörű mosolya volt, karcsú alakja, és három napig párkapcsolatban éltem vele – én legalábbis azt hittem. Micsoda három nap volt! Túl sokat beszéltek? Ne haragudjon. Ideges? Amikor kiderült, 57 hogy mégsem párkapcsolat volt, én az voltam. Azonnal kezdünk.

Melyikünk lehet a magasabb? Nem kérem, hogy álljunk egymás mellé, csak kíváncsi voltam. Én 175 cm vagyok. Nem mondanám magam izmosnak, mégis van, aki annak tart, de igyekszem szerény lenni, amikor a fizikumomról beszélek. Magas, vékony, sportos – ezek a jelzők illenek rám szerintem. Bár hamarosan betöltöm az ötvenedik életévemet, rendszeresen sportolok, hogy egészséges maradjak, és jól nézsek ki. Anyám szerint a szép testalkatommal és a finom arcéleimmel akár színésznek vagy iskolaigazgatónak is elmehettem volna, de mivel apám rendőr volt, ezt a pályát választottam. Anyám nem volt csalódott, engem nem érdekelt, hogy mi leszek, apám pedig annyira a hivatásának élt, hogy észre sem vette, rendőr vált belőlem, így összességében mindenkinek megfelelt az, ahogyan az életem alakult. A ruházatomnak olyan a szabása, hogy erőteljes testalkatot kölcsönöz, ami nagyon tetszik, de most hagyjuk ezt a témát. Csak azért mondtam el, hogy oldjam egy kicsit a hangulatot a fontos kérdések előtt. Ilyenkor az emberek gyakran feszültek, de ne legyen az. Nagyon kérem, ne legyen ideges, mert azzal mindent elront. Emlékszik, mit mondtam a rossz tanúrólnak? Ha nem követett el semmit, nincs oka arra, hogy feszült legyen, csak koncentráljon arra, amit kérdezek. Hol volt tegnap este hét és nyolc óra között? Ne nézzen se föl, se le, csak arra figyeljen, amit kérdezek. Nincs itt rajtunk kívül senki. Csak ketten vagyunk, maga és én. Hol volt tegnap este hét és nyolc óra között? Úgy válaszoljon, hogy jól értsem, hangosan. Legyen szíves, mondja el azt is, hogy van-e valaki, aki meg tudja erősíteni azt, hogy ott volt. Szükségem lenne az illető nevére, címére és telefonszámára. Az alibinek vagy a hiányának megállapítása nagyon fontos. Ez minden nyomozás kiindulópontja. Ezt megérti, gondolom.

Mindenkit megkérdezzük a tegnap estéjéről, akit csak tudunk. A kollégáimmal elmegyünk majd nagyon sok emberhez, akiről azt gondoljuk, információval szolgálhatnak az ügyről. Mi alapján választjuk ki az embereket? Nos, erről nem beszélhetek, szigorúan titkos az az eljárásrend és módszertan, amit ilyenkor alkalmazunk, és még nekem sem szoktak elárulni részleteket, de annyit azért elmondok, hogy nagyon sokan vannak, akikhez elmegyünk, mert mi alapos munkát végzünk, nagyon alaposat, nagyon körültekintőt, és nagyon olyat, amire a jó szó most nem jut eszembe, de hasonló az első kettőhöz, és olyan, mintha latinul lenne. Tud latinul?

Ne tekintse ezt most kihallgatásnak, inkább csak egy beszélgetésnek, aminek a célja a körülmények tisztázása. Úgy emlékszem, a kihallgatásokkal kapcsolatos szakirodalomban benne van, hogy oldja a tanúban lévő feszültséget, ha nem nevezzük nevén a nyomozásnak ezt a szakaszát, hanem

58 csak beszélgetésnek hívjuk. Nem ideges, ugye?

Ha majd azt kérem, hogy nézzen a szemembe, és úgy válaszoljon, akkor majd nézzen a szemembe, és úgy válaszoljon, ez nagyon fontos. Szép, barna szemeim vannak, nyugtatóan fognak hatni. Anyám szerint megértést és melegséget sugároznak, apám is mondott rájuk valamit, de arra már nem emlékszem. Mivel foglalkozik pontosan? Az is érdekelne, hogy van-e olyan hobbija, amit rendszeresen űz? Tudom, hogy nagyon sok kérdést teszek fel most egyszerre, de ez egy beszélgetés jellegű átfogó vizsgálat lesz, aminek reményeink szerint már holnap lehet eredménye. Érdekel még az is, hogy volt-e Önnek valaha kék tányérja, vagy ismer-e esetleg olyanokat, akiknek volt? Gondolja át nyugodtan, hogy a szüleinek, nagyszüleinek, barátainak, rokonainak, ismerőseinek, a szomszédoknak vagy a szomszédok szomszédjainak volt-e valaha kék tányérja. Emlékszik-e olyan összejövetelre a születése óta, amikor kék tányéron szolgálták fel az ételeket. Minden apró részlet fontos lehet. Esetleg volt-e olyan összejövetel, ahol legalább egy kék tányér volt? Figyel rám? Meg tudja jegyezni ezt a sok kérdést? Még van néhány. Mielőtt feltenném őket, el kell mennem végére. Merre van?

Köszönöm a türelmét. Valamivel elronthattam a hasamat. Lehet, hogy nem kellett volna a joghurt után lekváros kenyeret enni reggelire, de ha az ember éhes, és megkívánja, nincs mit tenni. Befaltam három szeletet. Anyám sokat mondogatta, hogy én semmit sem tudok megtagadni a hasamtól, és ez lesz egyszer a vesztem. Ha a hasmenésre lehet úgy tekinteni, hogy „az a vesztem”, akkor anyámnak igaza volt. Ő mindig úgy tekintett mindenre, hogy igaza legyen. Kár, hogy nem ismerte, nagyszerű asszony volt. Természetesen elfogult vagyok vele kapcsolatban, mert ő volt az anyám, de egyszer az apám is azt mondta rá, hogy kivételes teremtmény. Apám nem mondott soha senkire semmi jót, még rám sem. Nem neheztelek rá emiatt, csak arra gondoltam, hogy jó lett volna, ha valamivel elégedett velem kapcsolatban. Nem akarok elkalandozni. Hol tartottunk?

Elhíheti nekem, igazán nem szeretnék a terhére lenni, és elmondom őszintén, nem magam miatt csinálom. Sem fizetésemelés, sem előléptetés nem jár azért, mert ezeket a kérdéseket felteszem. Én csak egy kis fogaskerék vagyok a hatalmas, rendőri gépezetben. Tudja milyen nagy az a gépezet? El sem tudná képzelni, ha elmondanám, ezért most nem szeretnék belekezdeni, és ennek a beszélgetésnek nem ez a témája. A főnökeim azt mondták, jöjjenek el ide, ezért vagyok itt. Szívesebben lennék otthon, hogy a kanapén ülve sörrözzek a barátaimmal, vagy a tévét nézzem, vagy bármi mást csináljak, de a mai napra ezt a munkát osztották ki. Ugye érti a helyzetemet?

A kérdéseimről majdnem megfeledkeztem. Van még néhány. Tudom, hogy furcsán hangzanak majd a most következők, de annak érdekében, hogy az ellopott festmények nyomára bukkanhassunk, fel kell tennem őket. Gyakran jár múzeumban? Van kedvenc festője? Meg tudná mondani, hogy Tiziano V. Károlyról festett portréján szerepel-e kutya az uralkodó mellett, s ha igen, milyen fajta? Megkérem, hogy ne gondolkodjon sokat a válaszokon, hanem ami eszébe jut, azt mondja majd el. A saját érdeke és a nyomozásé is az, hogy minél hamarabb tisztázzuk, ki a lehetséges elkövető, és ki nem az. Köszönöm az együttműködését. Kér egy kávét?

59

Sajnos most nem tudok hozni, de hamarosan végzünk a kérdésekkel, és akkor ihat egyet. Megmondaná tehát, hogy Tiziano V. Károlyról festett portréján szerepel-e kutya az uralkodó mellett, s ha igen, milyen fajta? Még ne most, hanem majd, ha szólok, akkor mondja el, akkor mondja majd el az összes kérdésre a választ őszintén és egyszerűen, addig gyűjtögesse őket a fejében, és szólni fogok, ha már eljött a válaszadás ideje. Van egy elképzelésünk, miszerint a tettes vagy tettesek olyan alkatú emberek voltak, akik össze tudtak gömbölyödni egészen kicsire. Nem kérem, hogy gömbölyödjön most össze, csak arra vagyok kíváncsi, hogy képesnek tartja-e magát rá? Milyen kicsire? Nem tudnám megmondani egész pontosan. A kicsi az kicsi, nem lehet róla többet elmondani. Ha nem lenne kicsi, lehet, hogy tudnék róla még valamit, mert a nagy dolgokról talán több mindent el lehet mondani, hiszen nagyok. A kicsik pedig csak kicsit. Ért engem? Hány éves? Nem akar mostanában elutazni sehova, ugye?

Bocsásson meg, ha egy-egy kérdést kissé barátságtalanul tettem fel. Nekem sem könnyű. Elhiszi nekem, hogy egy nyomozónak is van szíve? Én is ugyanolyan érző ember vagyok, mint bárki más, csak ez a nagyon nehéz és felelősségteljes munka különböztet meg engem azoktól, akik nem nehéz és felelősségteljes munkát végeznek. Szándékosan nem akarom megnevezni őket, mert nem szeretnék megsérteni senkit a kijelentésemmel, ugyanakkor, mivel így gondolom, valamilyen formában mégis kifejezem magam. Így sikerült. Nem szeretem a lopási ügyeket, a műtárgylopási ügyeket pedig főleg nem, mert nehezen igazodom el azon, hogy mi mennyit ér. Nekem nincsenek műkincseim. Egyszerűen berendezett, kis lakásban élek, nagyon szerény anyagi körülmények között. Szeretnék kedves lenni, de nagyon fáradt vagyok. Egy percet sem tudtam aludni az éjszaka, mert van két kutyám, és folyton ugattak. Van kutyája?

Megmondta a főnököm, hogy milyen kérdéseket tegyek fel, és a lelkemre kötötte, nehogy papírról olvassam fel őket, hanem fejből mondjam el. Jól csinálom? Majd a végén válaszoljon, most folytatnom kell. Mit gondol arról, milyen az, ha valakinek sok pénze van? Jó vagy inkább teher? Vannak

irigyei? Van olyan, aki szívesen élné a maga életét? Majd később válaszoljon, most mennem kell. Elfáradtam, és ahogy korábban mondtam, én csak egy kis fogaskerék vagyok, a hatalmas, rendőri gépezetben, alig észrevehető, ezért igazából senki sem törődik velem sohasem, így engem sem érdekel, 60 hogy a hatalmas gépezet jól működik-e. Nem kérdezik meg, hogy vagyok. Senkit sem érdekel, vajon kialudtam-e magam, csak megkapom a munkát, és teljesítenem kell. Szívesebben söröznék otthon a barátaimmal.

A nyomozás kimerítő. Eljövök majd valamikor újra, és akkor válaszolhat. Jó? Meg fogunk beszélni mindent. A jegyzőkönyvbe azt írom most bele, hogy a tanú szótlán, zárkózott személyiség, ezért egy későbbi időpontban ismételjük meg a kihallgatást. Ebben a hónapban maga lesz az ötödik ilyen esetem, de nem foglalkozom vele. Ha valaki érdeklődne utánam, és megkérdezné, hogy kivel beszélt nyugodtan mondja azt: Kovács Pállal. Nem szükséges elmondania a nevemet és a rendfokozatomat is, mert a kollegáim tudni fogják, ki vagyok. Ezt jegyezze meg: Kovács Pál. Ez a legfontosabb. Érti? Válaszoljon, kérem. Mondja utánam hangosan: Kovács Pál.

Az unokahúgai a szüleikkel nyaralni mentek, úgyhogy minden másnap délután elment hozzájuk, vagyis a lakótelepi lakásukba, hogy megöntözze az erkélyen a virágokat. A lemezjátszón Bródy János *Hungarian Blues* című lemeze volt feltéve, azt hallgathatták utoljára, úgyhogy amíg a vizet hordta a nagyszobán keresztül, ő is ezt hallgatta, minden nap egy dallal többet. Tetszett neki. Volt ott egy másik lemez is, az *Apostol a létrán*, de fel sem merült benne, hogy lejátssza, pedig ze-neileg valószínűleg igényesebb volt.

Kosztolánczy Tibor 61

HUNGARIAN BLUES

– *A Szentimentális*

„*rakenroll*” című

sorozatból –

Bródy a történeteivel kötötte le. A *Vásárhely* című dalt évekkel később hallotta a reggeli rádióműsorban, akkor értette meg, hogy a dal Erdélyről szól. Talán. És tetszett a címadó dal iróniája – bár a szó pontos jelentését akkor még nem ismerte –, viszont az amerikai rokonai éppen *ilyenek* voltak.

Pár évvel korábban a nagybátyja és a nagynénje – a gyerekeik nélkül – Romániába utaztak. Amíg távol voltak, az unokahúgai náluk laktak. Ilyen vendégeskedés máskor is volt, de ez most rosszul sikerült. A magukkal hozott papagáj állandóan kiszabadult a kalitkából, és rikácsolva összevissza röpködött a lakásban. Az unokahúgai talán azt hitték, a szülei elhagyták őket. Kaptak egy képeslapot, hogy csókolják őket, és hogy „édesapa megígérte, egyszer veletek is eljövünk ide”. Ez még rosszabb eshetőségnek tűnt. A nagyobbik lány szinte megmerevedett, némán bomlasztott. A második hét végére kicsit enyhültek a dolgok, vasárnap délután vendéglőbe mentek. Ott viszont a kisebbik elharapta az üveg poharat. Úgy kellett a darabokat kiszedni a szájából. A pincérek először azt hitték, hogy repedt volt a pohár, a főnök is kijött, és kezét tördelve bocsánatot kért. Új poharat hoztak, új narancslével. Ez hiba volt, hiszen az unokahúgához mellékelte használati utasításban benne volt, hogy üveg poharat nem szabad a kezébe adni. És ő a másodikat is elharapta. A pincérek rohogtek, kijött a főnök, a szülei bocsánatot kértek, és ők szégyenkezve elvonultak.

Hazafelé az unokahúgát az apja a bicikli hátsó csomagtartójára ültette, és amikor már csak két sarokra voltak a házuktól, a felszabadulási emlékmű előtt az unokahúga a küllők közé nyomta a bokáját. Nagyon csúnyán vérzett, és minden nő sikoltozott. Az ügyeleten kiderült, hogy csontok nem törtek, de azért a sérült lábat begipszelték egészen térdig. Ő biztos volt

benne, azért, hogy az unokahúga fel se tudjon kelni. Az apját pedig megfeddték, hogy jobban vigyázhatott volna.

Amikor a nagynénje és a nagybátyja megérkeztek, az unokahúga még mindig feküdt, markában a papagáj, lábán a gipsz. Nagy sikoltozás, 62 ismét. A papagáj fáradtan pislogott. Hogy Erdélyben mi volt, arról szó sem esett.

Ő egy füttyülős kiscancsót kapott. Amikor megtöltötte vízzel, fűlsike-títő hangon füttyült. Az apját nézte, látta, hogy eléggé tönkrement. Nem is kellett szólani. Az udvaron elegánsan a kövezetre ejtette a kancsót. A nagyját összeszedte, a maradékot besöpörte a bokrok alá. A tévében a *Jamie és a csalámlámpa* című erősen pszichedelikus mese ment. Mi ez az ő életéhez képest? – gondolta. Korán lefeküdt, az udvarról hallotta a madarakat.

Jó lesz majd iskolába menni, ötlött fel benne, lehet újra verekedni. Mindig is praktikusán gondolkozott.

Te tisztára meghibbantál, Tünde, neked elment a józan eszed. Ezt nem mondd komolyan? Otthagytad a céget egy habókos ötlet miatt. Valika nem tett fel ennyi kérdést Tündének barátságuk elmúlt húsz esztendejében. Eljössz a munkahelyedről a kinevezésed előtt, jó. Új életet akarsz kezdeni, jó.

Halász Margit 63

TÜNDÉRMOC SÁR

(regényrészlet)

Szakítasz egy kapunyitási pánikban szenvedő pasassal, jó. Zárójelben jegyzem meg, hogy Mirkó még mindig jobb, mint az eltűnős Paoló, vagy a Tiszaparti buddhista, vízijóga guru, Béla. Na, de hogy egy mocsári dagonyában építs újjá egy hajléktalanok lakta kulipintyót, ez mégiscsak több a soknál. Ha ennyire érdekelnek az őseid, állíttass családfát, menj el kineziológushoz, vagy mit tudom én!

A Global Village-ben sétálgattak, esteledett. Egzotikus ételek illatát söpörte a langyos szél. Több száz náció hömpölygött a széles tereken. Tünde gigantikus filmstúdióban érezte magát, ahol egyik díszletből a másikba minden kosztümváltás nélkül szabadon átsétálhat. Nem volt semmilyen sorompó vagy csapó, ami határt szabott volna a tér- és idővonalaknak. Ez a te világod, mondta Valika, amikor az afrikai pavilonokhoz értek, nádfedeles házikó, házilag őrlött lisztből sült lepény hívogatta a vendéget. Szó mi szó, Tündét teljesen elvarázsolta a sok kézműves darab. Felvett egy fából faragott varázslómaszkot, arca elé tette. Nem félsz, hogy elvarázsovlak?, kérdezte nevetve. Engem már nem tudsz, felelte Valika, én tudatosan élek. Tünde telefonja többször pittyegett, üzeneteket jelzett. Életem szerelme, mindent megígérek, térden állva könyörgök..., olvasta a láncüzenet egyik illusztris darabját. Ekkor már az indiai pavilonnál jártak, szebbnél szebb ágytakarókat csodáltak. Tündének különösen megtetszett egy pipacsos. Megfordította az anyagot. Sűrű, parányi pipacsok, mintha csak úgy odaszórták volna őket hevenyében, piroslottak a másik oldalon. Tünde hosszan simítgatta az anyagot, ami olyan puha volt, mint a pihe. A nagy pipacsokat csodálta, négy-négy szál volt minden csokorban, egy bimbó, egy félig kinyílt, egy virágzó és egy barna szíromlevelű, ami hullajtotta a leveleit. Milyen furcsa, mutatta Tünde Valikának, milyen furcsa, az indiai kultúra még egy takaróba is bele meri szőni az elmúlást. Nálunk Európában mindent csak virágzó állapotban lehet eladni. Hogy mik nem jutnak eszedbe?, mondtam már százszor, itt nincsen se halál, se elmúlás, itt a jelen van, ez a hatalmas színes karnevál, mutatott a kezével

Valika, ebben gyönyörködj. Mindenesetre Tünde elővette a jegyzetfüzetét, és feljegyzett valamit. Évek óta írt egy repülőmagazinnak havi rendszerességgel úti élménybeszámolókat, melyekben az adott város parkját vagy botanikus kertjét is bemutatta. A nagy népszerűségnek örvendő rovat

64 nemcsak a repülő szakmában tette ismertté a nevét, hanem a kertészetet kedvelők körében is. Többen kérdezték, ha ilyen jól ír, miért nem ír regényt. Mert az túl nagy falat, attól tartok, megakadna a torkomon, felelte. Nincs kedvem fuldokolni. Miközben ösztönösen jegyzetelte a Global Village-ben tapasztalt élményeit és az indiai pipacscsokor szimbolikáját, a fejében kész lett a terv, beadja a felmondását. Ha nem lesz repülés, nem lesz magazin, ha nem lesz magazin, nem lesz megjelenés. Akkor minek írjon? Márpedig Veres Tünde kislány kora óta írt. Először mindenféle történeteket talált ki, melyeket a kislányok állva előadott a családnak és a szomszédoknak. Aztán iskolaújságokba, egyetemi lapba, és öt év óta a repülőmagazinba. Ennyi. Illetve nem csak ennyi. Pár éve autodidakta módon botanikai tanulmányokba kezdett. Vett egy nagy rajzfüzetet, ebbe rajzolt. Vízfestékkel és temperával színes illusztrációkat készített a növényekről, a borítóra pedig A növények és nádas titkos élete címet firkantotta. Még kislánykorában szeretett bele a nádasba. Minden nyáron legalább egyszer ünneplőbe öltözve elmentek a Sulyom-tó partján álló kastélykertbe. Amíg nővére és anyja a padon üldögélt, ő leszaladt a nádashoz. Molnárkákat futtatott a vízen, szitakötőket fogott, markába zárta őket. A fémes kékek voltak a legszebbek, amikor a levegőbe dobta őket, mint parányi rakéták, húzták a fémkék csíkot. Virágot is szedett borzas fűzikét, réti boglárkát, lobéliát, lizinkát. Ügyesen csavargatva a virágszárakat szemet gyönyörködtető csokrot kötött, háta mögé rejtette, és visszaindult a kastély parkjába. Az édesanyjának hozta. Ajándékba. Hátha jobb kedve lesz, hátha nem néz át mindenben, hátha megszeli a hangja, hátha nem lesz olyan szomorú és dühös. Mert ezeken a kastélyos napokon az anyja szája széle még jobban legörbült, még jobban elkenődött rajta a rúzs. Szólni akart neki, vegye elő a retiküljéből azt a nehezen nyitható, gobelinnel fedett kis tükröt, amit sokszor elcsent már, hogy gyönyörködhessék benne egy-két percre. A kis púdertükrő generációról generációra vándorolt a családban, mint egy szégyenteljes titok, aminek jobb nem tudni a nyitját. Állítólag még a dédmama kapta a francia udvarlójától, egy igazi koronahercegtől, de a házasságból sajnos nem lett semmi. A koronaherceg egyik ködös novemberi hajnalon bélbántalmaira hivatkozva kilovagolt, de soha többé nem érkezett vissza. A tükröt a dédmama dühében kihajította az ablakon, aztán titokban visszacsempészte, és valahányszor belenézett, mindig olyan fiatalnak és szerelmesnek látta magát, mint amikor először belepillantott. A kis Tündét valósággal kísértette anyja búvalbélelt arca. Ezt az arcot látta egészen addig, amíg le nem ért a nádasig. Ott, csiribiri-csiribá, megtörtént

a csoda, nem szorította a mellkasát semmi, és a lábában sem fáj a csont. Az orvosi kálmos megtette gyógyhatását. Akkor, kislányként még nem tudta, hogy így hívják, csak később rajzolta le és tanulmányozta a bécsi sásként, kígyófülként, büdössásként is elnevezett növényt. Azért hívták bécsi sásnak, mert a tizenhatodik század végén Konstantinápolyból hozták 65 Bécsbe, onnan pedig szerzetesek és barátok útján került Magyarországra. A nádas szélén kiálltak a vízből fehér gyökerei, és kellemes, keserű, fűszeres illattal töltötték meg a nádasba nyúló földhátat, melyet egy csámborgó, magányos gyermek számára alakított ki a természet. A sás éppen virágzott, sok apró virága torzsába csomósodott. Milyen szerencse, hogy csak éppen beleharapott a sercegő, ropogós gyökérbe! Milyen szerencse, hogy nem ízlelgette! Az ízes gyökér nedve megtette hatását, nem történt ott semmilyen csiribi-csiribá, gyógynövényt adott a nádas, ami gyógyulást hozott a kis Tündének.

Csak nem gondolod, hogy ezt a sáros gatz a kezembe veszem, semmi kedvem összekenni a kesztyűmet, mondta az anyja, amikor felé nyújtotta a csokrot. Mert az anyja úri dámának öltözve, horgolt csipkekesztyűben ült a padon. Látjátok, mondta, és a kastély felé mutatott, látjátok, ez valaha mind a mi családunké volt. Elvették tőlünk, mondta szipogva. Tőlünk mindenki mindig mindent elvett. Senki sem adott, tanuljátok meg, hogy a sors kegyetlen. A sors nem vár, megy előre, tarol, és szedi el a magáét. Én is csinálhattam volna másként az életemet, de a sors nem hagyta, hogy máshoz menjek feleségül. Én is lehettem volna valaki más, de nem lettem. Nekem már nincs veszíteni valóm, engem már csak az éltet, hogy ti felnőjete, és vigyétek valamire. Te Tündikém, te lehetsz még valami, mondjuk stewardess, igen, fel kell szállnod erről a földről, fel, fel az egekbe. Igen, stewardess leszel, semmi más, nem engedem, hogy más legyél. Csak ne szeretnél ennyire a koszban kapirgálni, mint egy szutykos kis purdé. Na, dobd már el a nyavalyába azokat a gazszálakat, mossál kezet a kútnál, és gyere, indulunk. Nézzetek oda, mutatott a valahai kerti ház felé. Nézzetek oda, mondta mentében, az a viskó nem kell senkinek. Nem látnak benne fantáziát. Nem látnak benne pénz. Ha látnának, rég lecsaptak volna rá.

Hatodik fejezet

Le is csaptak. Nem egyszer, nem kétszer, sokszor. Több mint fél évszázada kezdődött. Az úgy volt, hogy Kislápos ambiciózus agronómusa Csirke Lajos Kis Jóska két öregecske pejlovát, Gizikét és Gézut, kinézte magának a parasztoktól elvett lovak közül, és bekötötte új szerzeményébe, a kastély mögötti kis üvegházba. A kastélyban a tsz iroda kapott helyet. A tsz elnök nagy barokk

íróasztal mögött ült, és egyfolytában cigarettázott. Olyan sűrű volt a füst, hogy a helyiségbe lépő panaszos parasztlakos többször ki akarták hívni a tűzoltókat. A füst miatti kiabálás és fejvesztett kapkodás csak akkor szűnt meg, amikor a tsz elnök vézna alakja kirajzolódott a sűrű ködből. Mit maj-
66 rézünk, ne majrézünk addig, míg engem látunk, meg vagyok érte?

A szecessziós szalon mennyezetét sötétbarna, gazdagon faragott virágfüzerek díszítették. Az elnök kedves szórakozása volt, hogy hátrtolta szé-
két, feltette csizmás lábát az asztalra, és bámulta a pazar mennyezetet. Na mágnáskáim, ezt jól elfuseráltátok, jegyezte meg, mert az egyik sarki virág-
faragványon eggyel kevesebb levelt számolt. Ott van azon a hetedik levél is, elnök elvtárs, csacsogta Editke, a gépírónő, tessék csak jobban megszem-
lélni, a régi öregek nem tévedtek. Pofa be, Editkém, oda nem osztottunk, hat, ha mondom, hat, meg vagyok érte? Máig rejtély, honnan szedte ezt a láb-
feltevős amerikai szokást, hisz alig tette ki a lábát a faluból. Bár igaz, ami igaz, egyik utcabelijének testvére hazlátogatott Clevelandből, ő mesélhette, hogy Amerikában a nagymenők felteszik a lábukat az asztalra. A kis nagyme-
nők csak az egyik lábukat, a nagy nagymenők mindkét lábukat. Nem ismer-
hette azt a történelmi legendát, hogy hajdanán csak az a tengerész tehetett
ilyet, aki körülhajózta a Jóreménység-fokát vagy a Horn-fokot. Ez egyfajta
elismerésül szolgált az emberpróbáló hajós teljesítményért. A hadapródok
étkezője a régi fregattokban igen aprócska volt, a bútorzat lócákból, padok-
ból és ládákból állt. Az asztal alá annyi kacatot szuszakoltak, hogy szó sem
lehetett kényelmes ülésről. Így alakult ki az a szokás, hogy a tapasztaltabb,
tekintélyesebb tengerész az asztal alá nem fért lábát feltette az asztalra. Volt
ebben némi megszorítás, ugyanis, aki csak az egyik veszélyes fokot hajózta
át, csak egyik lábát tehetette fel, aki mindkettőt, az mindkét lábát az asztal
lapján pihentethette. Mivel a tsz-elnök egyik hajósteljesítményt sem hajtott
végre, nem volt joga egyik lábát sem az asztalon pihentetni. Editke meg is
kérdte, hogy biztos-e benne az elnök elvtárs, hogy a csizmáját jó helyre
teszi-e. Nem-e lesz-e baj a lábából, ha valamelyik felettes elvtárs betoppan?
Az elnök ilyenkor megcsikorgatta fogát, felszegte állát, és csak annyit mon-
dott, az elvtársnőtől nem kérünk tanácsot, jobb, ha befogja a pofáját, mert
ha ilyen meg gondolatlanul szájal, mehet haza vaját köpülni, van helyette
ezer másik írni tudó elvtársnő a faluban. Szébb, fiatalabb, takarosabb, tette
hozzá egy kis szünet után, és hosszan szívott a cigarettájából.

De visszatérve Csirke Lajos agrónómusra, neki sem volt több bűne, mint bármelyikünknek, talán csak annyival, hogy szívből gyűlölte az arisz-
tokratákat. Megtudta, hogy a két kiszolgált ló eredetileg a grófé volt, és fel-
tette magában, hogy megszerzi és megnyomorgatja őket. A tsz elnöknek
nagyon tetszett az ötlet. Jól moderáld magad, Lajosom, mondta, csak így
tovább, csapjunk oda erősen, tövestől tépjük ki az aranyozott méregfogakat.

Úri mének, vicsorított Csirke, mint egy veszett kutya, rút, sárga fogaival, majd én megmutatom, ki a magyarok istene. Ám amikor egyedül maradt a lovakkal, hangnemet váltott. Bár láthattam volna én is a szajha gazdákat azzal a csuhással üzekedni a csillagos ég alatt, mit nem adtam volna érte, paszkolta meg a farukat. Gizikém, édes Gizikém, ne hallgasson oda, kérem, 67 nyihogta Gézu. Ez a hogyismondjam csak, nem a maga finom kanca-lelkének való. A lovak a valaha Bécsből hozatott magasított virágtartó ládából ettek, a velencei falikútból ittak, és a márvány mozaikkövet trágyázták. Vagyis trágyázták volna, ha ettek volna. Mert Gizikének és Gézának egyetlen falat sem ment le a torkán. Hogy is ment volna. Arisztokrata körökben forgolódtak, ismerték jól a főúri protokollt. Inkább elpusztulok, de nem visz rá a lélek, hogy a márvány mozaikkőre piszkítsak, súgta Gizike Gézunak miközben nyakát a férje nyakához szorította. Édes Gézum, mi folyik itt? Én nem tudok mást csinálni, csak nyögni és sóhajtni. A patámat legszívesebben a földhöz csapnám mérgemben, de hát milyen földre? Nincs itt föld. És éjt nappallá téve nyöszörögve, nyígván siratták előző gazdájukat, az öreg Kis Jóskát, akit kétkerekű taligán vittek minden szombaton a piacra. Azt a Kis Jóskát, aki parádés kocsisként, annak idején maga ment ablakos hintóval a kis konteszért, Frozina grófkisasszonyért Bécsországba. A grófék kitelepítése után a két ló Jóskára maradt. Piacról jövet soha se maradt el sem a cukor, sem a mese. A két ló hálásan horkantott minden régi történetért. Hát arra emlékeztek-e, amikor..., kezdte az öreg. De most se öreg, se cukor, se grófnő, se parádé, se mese. Csak ez a feldühödött, veszett kutya Csirke agronómus. Gizike és Gézu éhségstrájkba kezdett, és némasági fogadalmat tett. Nem ettek, nem ittak, nem nyertettek, csak halkán nyögdécseltek. Az üvegekert márványkövén lópokrócok hevertek, a kastély lovardájából hozták a szürke daróanyagot, jobb lesz, mint a szalma. A szalmán, mint jégpályán, össze-vissza csúszott a patájuk, félő volt, hogy kitörik a bokájukat. Mint záporosó az égből, hullott a könnyük, nem bírta magába szívni a daróanyagot. Az üvegház márványkövének repedéseiben összegyűlt a sós lé, és egyenesen Kis Jóska házikója elé folyt. Az öreg a patak parányi tükrén a lovai arcát látta tükröződni, egyből tudta, baj van. Elindult a patak mentén, de már későn érkezett. A két lovat holtan találta. Testükön ütlegelés véres nyomai látszottak. Éktelen haragjában megátkozta a kis házat, ne legyen abban senkinek nyugodalma, kő kövön ne maradjon. Másnap Csirke agronómus a bricskán ülve hasító fájdalmat érzett a fejében, mintha beleszapott volna az istennyila, a fülében pedig hörgő nyertést hallott. De ez mind semmi. A két saját almásderese helyett a két grófi pej volt a bricskája elé kötve. Sose legyen nyugtod, Csirke Lajos, nyertett hátra a kocsishoz Gizike és Gézu. Hát ti nem döglöttetek meg?

Távozz tőlem, sátán, távozz tőlem, reakciós sátán, ordította Lajos, és rémületében a lovak közé dobta a gyeplőt. A halálos vágóban Csirke Lajos agrónomus bezuhant a lovak közé. Parányi testét az almásderesek között a szekérrúdra akadva találták, akkorkára zsugorodott, mint egy csahos 68 korcskutya. A grófnő átka, suttogták a régi öregek, jobb lett volna nem bolygatnia azt az átokverte kulipintyót. Jobb lett volna, nem csúfoskodni a két csidával, jobb lett volna takarosán meglegeltetni őket, oszt bekötni a téesz istállójába.

Hosszú évekkel később a téeszcsés asszonyok kitalálták, hogy kézimunka szakkört szerveznek. Igen ám, de hol. Még, hogy átok, nevettek sikítózva térdüket verdesve, a babonás idők már elmúltak, ez már egy modern világ, felelték, amikor a falu öregei óva intették őket. Járt a tű a kezükben, mint a motolla, csattogott az olló, táncolt a tű foka a gyűszűkön, kettőt jobbra, kettőt balra. Hétről hétre szebbnél szebb kalocsai, palóc, rábaközi, buzsáki, mezőségi utánzatok kerültek ki kezeik közül. Hecceledtek, évődtek, és előbb-utóbb mindig a hóbertos grófnő viselt dolgainál kötöttek ki. Nem volt olyan összejövétel, amikor ne hangzott volna el Frozina grófnő neve, melyet egy idő után köztöszóként használtak. Átok, még hogy átok, ha-ha-ha, kacagtak a színes hímezőfonalakkal teli kézimunkaasztal mellett. Már-már úgy tűnt, tényleg mesebeszéd az egész rontáshistória, amikor egyik este a sulyomagárdi futók hímezése közben hirtelen besötétedett. Az üvegfalon ki lehetett látni a nyugati égboltra, melyen csüngőhasú fekete felhők, mint elátkozott fekete vaddisznók, nagy kondában vonultak egyenesen a kastély felé. Az asszonyok kezében megállt a tű. Amikor újraöltöttek, saját mutatóujjuk bőrébe szúrtak. Mélyen, akaratlanul mélyen. Folyt a vér, de nem volt idő feleszmélni, mert földöntúli robajjal bevágódtak a hatalmas vaskeretes ablakok, üvegdarabok szakadtak, üvegszilánkok pattantak. Az egyik ablak zsanérostól kiesett, berepült a helyiségbe, és az ablaknál ülő két asszonyt telibe találta. Szörnyethalt mind a kettő. A harmadik asszonyt kórházba kellett szállítani, ő szerencsére túlélte a fekete szerdát, ahogy Kisláposon később felidézték a baljós napot. A félig kész terítőket, csipkéket és kispárnahuzatokat elragadta a szélvész, magával vitte, és a nádtenger zsiókéval borított részén leterítette. A lápi madarak kedvelt helye volt a sziki kákás semlyékes, ahol téli sással, keskenylevelű gyékénnyel szegélyezett iszapos bokortanyák rejtekében háborítatlan nyugalomban nevelgették fiókáikat. A savanyú füvek tetején fennakadt cirádás futók és csipketerítők megzavarták évszázados nyugalmaikat, riadtak kapkodták fejüket jobbra-balra, látásukat a gyanakvás kókadt hályoga tompította. Nem telt bele egy hét, megszokták a cifra tetőzetet, sőt egy-két kalandvágó, minden újat lelkes haoo-haoo-val fogadó szerezcsensírály fészket rakott a csipkemennyezet alá. Az üstökösrecék, szárcsák, bibickek, piros lábú cankók, kékbegyek inkább elkerülték a cifra napernyőket, egy

foltos nádiposzáta pedig a vékony nád hegyén vészjós dalba kezdett. Nem kell ahhoz ornitológusnak lenni, hogy az ember tudja, a foltos nádiposzáták nagyon érzékeny madarak, ki nem állhatják, ha megzavarják őket. Sőt anynyira kényesek lakhelyük tisztaságára, érintetlenségére, hogy reszelős énekükkel rögtön jelzik, ha valami szokatlan történik a nádasban. 69

A több éves, aratatlan náderdőben érzik a legjobban magukat, avas nádszálakra építik legszívesebben a fészküket, vagy zombéksásos gyékényfoltokra. Nem csoda hát, ha bepöccentek a fészkükre hullott kalocsai, palóc, rábaközi, buzsáki, mezősegi utánzatoktól, nem beszélve a legyezőmintás csipketerítőkről. És ha egy nádiposzáta dühbe jön, rögtön dalra fakad, és olyankor sok mindent lehet rá mondani, csak azt nem, hogy megtartja a mocsári madáretikett iratlan szabályait. Így tett az a nádiposzáta hím is, akinek a frissen rakott fészke fölé egy félíg kész kalocsai köténynapernyőt feszítettek a kotnyeles nádszárak. A fészkek mindenható ura gunyoros dalban ráspolyozta az emberek felelőtlen viselkedését, és azt is eldalolta, hogy nem telik bele fél száz év, az ember el fogja pusztítani a nádaszt, a mocsarat, teleszemeteli a vizeket, műanyagot dobál a nádas vizébe, és még azt sem mondja, hogy oppardon. A nagy pólingok óvatosan közelítve hallgatták a verébnél is parányibb madarat. Ők egyáltalán nem látták ilyen drámának a helyzetet, pooóli-pooóli, kornyikálták, ne féljeteK, nem kell félni, pooóli-pooóli.

Új Forrás 2025/4 – Halász Margit: Tündérmocsár (regényrészlet)

Hetedik fejezet

Nem is félt már senki Kisláposon az ütött-kopott üvegháztól, se a habókos grófnő átkától. A második ezredfordulóig békák generációi adták tovább, majd nyelték le a kisház titkát. A levelibékát időjósnek tartotta a szépkorú anyagrófné. Befőttesüvegben, élő barométerként gubbasztott a rabul ejtett állat, pislogott, de leginkább mozdulatlanul kuporgott létrája mellett. Ha mégis vette a fáradságot, és elindult felfelé parányi létráján, a grófnő visítva tapsolt, kérte a cselédséget, hozzák a pelerinjét, napernyőjét, sétára indul. Ha lent maradt az üveg alján Ferdinánd, mert nevet is kapott a rabul ejtett kis állat, nem volt ajánlatos nagyobb sétára indulni, vagy kikocsikázni. Török gróf, Rozina édesapja tudta, hogy ez egyáltalán nincs így, de esze ágában sem volt idős anyósával huzakodni. Nem egyszer érte a nádasban vihar, bőrig ázott számtalanszor, és furcsa módon egyszer sem hallotta a levelibékák figyelmeztető üzenetét. Amikor viszont az első nagy cseppek kopogtak a ladik deszkáján, sorra megszólaltak. Sőt! Kórusban brekegtek, üdvözölték kétélű létük imádott elemét, a vizet. Ebbe a brekegésbe rejtették bele a titkot, ami az évtizedek alatt megfakult, kikopott, mint

a nádszálakra hullott hímzett terítők élénk pirosa, vagy üde zöldje. Hosszú évek meghitt csendje következett. Ám egy napon Czibula Ferkó kisebbségi képviselő fejéből fantasztikus ötlet pattant ki. Milyen jó lenne nyáron egy művésztelepet szervezni a kastély kertjében. Ha esik, ott lenne a kis ház. Tökéletesek a fényviszonyok, körberaknák az állványokat, áramolna az uniós pénz. Hopp-hopp megírták a pályázatot, nyertek, és mivel kisállat-kereskedésből is kellett egy nagyobb összegű számla, többek között hét kalitkát és tizennégy énekesmadarat vettek. Ünnepi külsőségek között megnyitott a tábor, ragyogott a nap, a művészek belekezdtek a munkába. Másnap, negyven napos esős idő vette kezdetét, be kellett költözniük a kis házba. Bár ne tették volna! A kismadarak emberrnyelven szólaltak meg, és szomorúballadába kezdtek. A Sulyom-tó partján, trilla-tralla, a lovai közé esve halva találták Csirke Lajost. Nem volt semmilyen tőr a szívében, arccal az ég felé feküdt. Trilla-tralla, kezében sündisznótüskével körbetekert véres kötél. Pofa be, intette őket csendre a képviselő, mit képzeltek? Ezt a projektet nem fogjátok megfúrni. Na, a madarak aznap nem énekeltek többet. Másnap reggel viszont újra belekezdtek. Volt egyszer, hol nem volt, tizenkét asszony. Mind a tizenkettő kezében tű. Jár a kezük, mint a motolla, egyszer csak csüngő hasú, fekete felhők szállnak nyugatról, forgószél kél keletről. Roppan a zár, tör az ablak, véres tűvel három asszony már nem varrhat. Czibula Ferkó vette a mobilját, és riasztotta a polgárőröket. Vigyétek ezeket a vészbaglyokat, és akasszátok őket kalitkástul a birkahodály falára.

Úgy tűnt, ezzel minden megoldódott. A művészek szebbnél szebb, piacképtelenebbnél piacképtelenebb műveket alkottak. Megvolt az ünnepélyes záróceremónia, a falu fellélegzett, megtört az átok, négy év múlva is Czibulára szavaznak. Ám három nappal később a nádas zavarosában piócára halászgató munkanélküliek meztelen lábszárral a vízben állva Czibula holttestére akadtak. Na már most mi legyen? Mit mondjanak? Mit kerestek ők a nádasban? Még a végén rájuk kenik a gyilkosságot. Az igazsághoz tartozik, hogy feketén szedték a piócát, egy híres osztrák természetgyógyász bizonyos Stephan Hofer, ahogy a piócások hívták Hofi, megrendelésére. Hofinak nagy nézettsége volt az egyik kábelcsatornán, foglalkozott mindennel, aminek keletje volt, távgyógyítással, távoperációval, manuálterápiával, akupresszúrával, reflexzóna-terápiával és később a piócás kezeléssel. Volt egy trükkje, melynek segítségével határtalan bizalmat keltett a végleg elkeseredett, élet- és halálfélelmével küszködő páciensben. Amikor a segítségre szoruló átlépte a rendelője küszöbét, Stefi, merthogy Ausztriában így becézték, kiejtette a kezében lévő poharat, ami nyomban összetört. A riadt páciens szemébe nézett, és higgadtan azt mondta, ez csak akkor történik meg velem, ha az ajtón belépő beteg gyógyulása száz százalékban biztos. A szorongó beteg ilyenkor könnyekben tört ki, és euforikus állapotba került. Innen már nyert ügye lett

a mágusnak. Miután ügyesen végigmonitorozta a páciens táskamárkáját, jegygyűrűjét vagy annak üres helyét, a látott benyomásokat a beteg szavaival kombinálva szörnyűbbnél szörnyűbb diagnózissal, ritka betegség rémképével szó szerint halálra rémítette őket. Az ájulás szélére került pácienssel hirtelen örömhírt közölt, ha heti háromszor eljár hozzá minimum egy-két 71 hónapig, biztos lehet a gyógyulásban. Általában ez után a mondat után nyikorgott a rendelő ajtaja, és egy fekete macska lépdelt be nagy peckesen. Ő Aurora, a remény szimbóluma, mutatott a macskára Stefi. Ez volt a végszó, legördült a függöny, az egyszemélyes közönség önkívületben tapsolt. Amikor legjobban ment az üzlet, akkor vált Stefi a legmohóbbá. A Sulyom-tó partján lévő luxushorgásztanyáján pecázott, amikor kapitális pontyot fogott. A ponty bajsza mögött három kis élősködő gyűrűsférget vett észre. Halpióca, kiáltott fel, megvan, piócákkal fogok dolgozni, és visszahajította a halat a vízbe. A nadályt magas vérnyomás, köszvény, tüdőgyulladás és más betegségek ellen használják, olvasta Stefi egy régi könyvben. Fogfájás ellen még az inyre is rakják. Ha már elegendő vért szívott, sőt, hamut hintenek a szívókája köré, s ekkor leválik a testről. Kész lett fejében a terv, Magyarországról fog hozatni piócákat, azért, mert ott olcsóbb a munkaerő, és nincs annyi ellensége, mint otthon.

A három piócavadásznak vagy ahogy a kisláposi kocsmában hívták őket, a három muszlincának szerencsére nem lett semmi baja az ügyből. Uraim, mondta a halottkém, önök rosszor voltak rossz helyen, de ha szabad kérdezni, mi a fenét kerestek abban a pocsolóban. Hát izé, pecázgattunk, felelte az egyikőjük. Pecabot nélkül?, kérdezte felháborodva az ügyeletes rendőr. Úgy érte, hogy piócára, dadogta a másikuk. Meg egy bomladozó vízhullára, nevetett öblösen a rendőr, hogy a nyavalyába van az, hogy veletek mindig történik valami. Azt pusmogták a faluban, hogy Czibulát a szeretője tetette el láb alól. Évek óta házassággal szédítette a mások által csinosnak mondott elvált asszonyt, kapóra jött a reményvesztett nőnek a kis ház szörnyű rossz híre. Na, lesznek még itt meglepetések, csettintett a nyelvével a rendőr, és mutatóujjával felpöccintette szolgálati tányérsapkáját.

némi túlzással mostanában mindennek nevet kell adnom, hogy megnyugodjak. ki kell jelölnöm a dolgok határait, és helyüket fenn kell tartanom, mint a következő levegővételnél, hogy biztosan megérkezzen. zsebemben is a

delta nevű tárgyat fogdosom. ez egy vízrajzi térkép, amit nagymamámék hoztak haza valamikor egy hajókirándulásról, a Duna-Deltából. nemcsak neki, nekem is szélesíte-

72 Karamán Hunor

(manos)

nem kell emlékeim árterét, különben az emlékek elárasztják a jelent, fertőző anakronizmusuk után már így is folyton szellőztetek, nehogy a penészgombák megtelepedjenek bármin. a kezeimen.

mi köze a kezeknek az emlékekhez? a kezek talán emlékeznek? a pofon egyszerű kezei, és a simogatás ugyanott, ugyanazokkal a kezekkel. az elfogadás ökölbe szorított, a félbehagyott keresés keze. a rokon kezek, a sok lágy eres kézhát és változó állagú tenyér.

mi köze a kezeknek egyáltalán az időhöz? ha a kéz minden tett, aminek az elvégzésére rákényszeríthető, akkor megéri feltennem a kérdést, mire is kényszerítem én őket? mire veszem rá? rakás cetli, amit jobb kezem hátrahagy mama ágyán, nevek, amiket próbálunk nem elfelejteni. vagy éppen feltekerik a még használatlan köldökzsinórt, és beteszik a fiókba, nem kell. nem akarok gyereket, mondanám, nem, nem lesz unoka, ne várjad, mert nem lesz. vagy a sötétítőt húzom el velük, hogy lássa, gyengül már a délutáni fény.

azt mondja, jaj istenem, máris reggel lett, ilyen hamar elmész, és az ablak felé mutat, ahol semmi reggeli nincs, és semmi sem változott. azt mondja, nem-nem, neked is látnod kell, mert nagyon szép. hát jó, mondom, akkor látom, tényleg, milyen nyálkás még, mintha éppen most születne meg, nem kéne elnevezük? mennyivel könnyebb lenne együtt eltölteni egész délelőttöt, folytatja, de jó, hogy jöttél. mama, de hiszen nemsokára lemegyünk vacsorázni. azért jöttem, hogy együtt vacsorázzunk. leengedi kezét, és a tenyerébe néz. követi egy mély redő vonalát. egészen a csuklójáig nyitott maradt, felém fordított a kéz. ez egy jósnő keze, emlékeztetem magam, és megpróbálok a mélyére nézni, mert jól tudom, hogy ha a sorsomról mesél, azt is saját tenyeréből olvassa. és látom már szemében a zavart, elfelejti miért is fogdossa úgy egyikkel a szétnyitott másikat, ilyenkor szokott mondani valamit, ami néhány nappal később megtörténik majd velünk. ezekbe kapaszkodunk. ezekkel a mondatokkal húzom közelebb magamhoz. és ezekkel a

tárgyakkal. a térképet megjegyzés nélkül a falra ragasztom, majd ő észreveszi, kitalálja, mikor és honnan került hozzá.

látom a szemekben, hogy nem jut eszébe semmi. egy másodpercig át-
hidalhatatlan közönnyel néz rám, ekkor én sem tudok másképp vissza- 73
nézni csak hasonló közönnyel. és távolodunk. az éjjeliszekrényen egy
gyerekkori kép róla, iskolás egyenruhában áll egy orgonabokor előtt, kezében
akkor szedett virágcsokor. a képet is én hoztam, múlt héten.

ismerem ezt az arcot. egy szót keres és nem fogja megtalálni. az ember
sohasem ismerheti ki saját arcát, saját hangját, saját tenyerét, mon-
dom figyelemelterelés végett. ezen elgondolkodik, sóhajt. visszanéz
a tenyerére. ez ám az önirónia. a nevemen szólít, azt mondja, maradj
itt. éjszakánként valaki mászkál a kezeimben. hasonlít rád, összevissza
beszél. talán te szót értesz vele. visszahúzza a bőr alá a szőrszálakat.
nézd a kezem, nincs rajta semmi. milyen csontos, ügyetlen kezekre
fogtok ti emlékezni.

bárcsak tudnám, honnan veszi ezt a jövőidőt.

Éjszakára mindig becsuktuk az ablaktáblát, hogy a hirtelen beálló sötétségben a rémület emberevő cserepes virágok leveléhez verődve kússzon bele a földbe, és ha a macska belefúrva tappancsát, véletlen labdázni kezd egy tizedmarék-

74 Murányi Zita

MEGFEJTÉS

nyival, a porhanyós agyag-golyóban az elmúlás görögjön végig a szobán, és tudjuk, hogy a parkettarészek végtére is tömegsírok.

Ha mégsem jön álom a szememre, esténként átfúrok bőrömről, át a csontok zörgő, lukas páncélsodronyán, megmártom ujjaimat a ragacsos testnedvben, mintha forró vérben zongoráznék, csak hogy valóban megbizonyosodjam felőle, élek. Markomba zárom a lüktető szorongást, mint egy lepke spontán kivégzését, és megsimítom a szívemben fészkelő, önmételező elbizonytalanodást. Dobog, nem dobog? – attól függ, ki kérdezi.

Ha mégis elszenderedem, nemlétező színekbe bújnak az elképzelt kreatúrák, tréningnadrágok kitérdesedett lazac rózsaszínjébe, mely igen távolról idézheti csak meg az ember valódi bőrszínét. Tapintásuk is idegen, egy emberi könyök dörzsszivacsáé, amivel könnyűszerrel lesmirglizhetik magukról a túlzásig srófolt jelzőket, melyeket e mulékony önkívületi állapotban aggat rájuk fantáziám. Amikor ők legszívesebben égő narancssárgák és egészen meztelenek volnának, fedetlen szaporodószerveik köré csavarnák a dorombolást, mint egy átlátszó anyagból készült frottírtörölközőt, hogy isten is tudja, ők bizony utolsó megveszekedett sejtjükig boldogok, eszméletlenül. Lángoló törölközőket, amiknek feslő rojtjaik a napsugarak, és a megelégedés süt át porusaikon. Szegénynek se szegények, éppenséggel nagyon is gazdagon élnek a hasasra tömött föld köldökén, mely a mérhetetlen és töménytelen szenvedésnek köszönhetően eresztett terhespocakot.

Apával lampionkarú fenyvesek közt sétálgatunk, apának a haja zizegő napsugarakból áll, mintha a megálmódott frottírtörölközőrojtok rózsafüzére lenne, arca csöpögő hógolyó. Addig megyünk, míg egészen cseppfolyóssá nem lesz, az emlékek áthatolhatóan sűrűjéig, ahol kék szemében hirtelen végleg bezár az égbolt. Ajkai egyszerre idézik meg a befagyott tengeríveket, míg az alsó inkább a jégláncok közé horgonyzott korhadtt lélekvesztőt szimbolizálja. Szája cserepei feltehetően hajtogatásnyomok. Karjáról leolvad a vasmacska tetoválás, évekkel fakuló kék tintáját a leszakított ég vízébe oldja. Karja fürdőszobacsap, még mindig csöpög, hiába tekergetem iránytalan, nem bírom elzárni.

A faoszlopok zöldjét síron túli megtisztulás váltja fel, kezdek ébredezni. Leütögetem torkomról a fenyőtüskéket, körülnézek, apa üres tekintetében

rézcsengőnyi napfogyatkozás. Messzi távolból süt rám, és halvány borostyán-színű, testéből ragacos nedvet csurog, szivárgó gyantát. Be akarom foltozni, de lyukkal vert törzsén átszivárog a nemlét, és a megőszült lepedőtengerre ömlik, hullámos, akárcsak a szaloncukrok zizegő bélése, tapintása zsákvászoné, színe a kőoszlop mementója, amin közvetlen nagyapáé 75 mellett tántorognak az apám nevét alkotó részeges betűk.

Itthon vagyok, és ha résnyire tárom az ablakot szívemből fehér margarétaszirmok bukdácsolnak a főutcára. Fölveszi, nem veszi föl? – apa kizárólagos feladata visszazagasztani őket az egykori ég helyére, hogy mások is elhiggyék, havazás. Távolba nézek, kedvenc keresztrejtvényünk az üresség, anélkül kell kitöltsd, hogy ismernéd a rejtvény megfejtését. Macskák veszik föl a fősorok négyzeteit, és mint egy hosszú, végtelenségig nyúló álmot görgetik tova egy másik dimenzióba a fekete cernát, aminek tapintását egyedül apa ujjai ismerik, és talán nagyapáé. Meglehet az elmúlás mágikus Ariadné-fonala.

Mintha jelzőlámpák is belevakulnának a bennünk ólálkodó alatomos szürkületbe, egyszerre veszítik el pirosaikat, zöldjüket, sárgájukat, mint egy feltört tojás. Hiába próbálom összeilleszteni a héjdarabok kirakósát, pedig csak egy kis rész hiányzik, mindig csak egy egészen lélegzet kicsiny, hogy zajtalan ismét egymásba pattanjanak az emlékeink, és kirajzolják a teljesség immáron szétválaszthatatlan oválisát, mely minduntalan az emberevő cserepes virágok szirmára asszociál. Nyúlánkabb, mint a naponként újjászülető, sírós babarózsáké. Biztosan tudom, apa is hallja, hogy a kétségbeesés ismét végiggördül a szobán, mintha csak egy éteri Szent Mihály útján suhanna nesztelen, föl, föl, megállíthatatlanul, egyenesen a mennyország felé, mintha az üdvözülés lenne egyedüli céltáblája. És én boldogan élek a szenvedésekkel hasasra tömött föld köldökén, míg csak egészen be nem szippant a mágikus örvénylés.

Egy eldugott kis antikváriumban találtam rá véletlenül Hamvas Béla *A láthatatlan történetének* eredeti, 1943-as kiadására. Ott megfordult velem a világ. Ez a nyolcvanas évek elején történt, Hamvas Béla írásai akkor még kiadatlanok

76 Bóna László

LÁTHATATLAN TÖRTÉNET

Az esszé halála

voltak, egy-egy szövegéhez később nagy nehezen hozzá tudtam jutni fénymásolt kópiákban, kéz alatt. De akkoriban én még nem ismertem.

Biztos, hogy egész életemet meghatározta *A láthatatlan történet,*

Hamvas Béla esszékötete. Az is, amit mond és az is, ahogy írja, és az is, ahogy kerek egészé áll össze egy esszékötet a keze alatt. Lelkesen fogtam bele esszék írásába, és éreztem, hogy ha egy egész kötetnyi írást szeretnék egybe szerkeszteni, akkor meg kell ragadnom azt a láthatatlanul is erős összetartó erőt, amely a különböző irányú gondolatokat egyben tartja és egységessé teszi.

Amikor első esszékötetem kéziratát – mely később *Holtvilág* címmel jelent meg a Magvető könyvkiadónál 1989-ben – megmutattam Beke Lászlónak, ajándékba kaptam tőle Hamvas Béla *Tabula smaragdina* című írását stencilezett másolatban. (Újabb generációknak ez a szó is ismeretlen, a szöveg stencilezve úgy nézett ki, mint valami könyvomat a történelem előtti időkből.)

A *Bölcsészindex* című egyetemi kiadvány sorozat – melynek szerkesztője lehettem – utódként megjelenő *Tartóshullám* sorozatban már kiadásra kerülhetett éppen Beke László segítségével egy egész kötetnyi Hamvas Béla-írás, egyszerűen csak *Hamvas Béla 33 esszéje* címmel jelent meg 1987-ben. Kezdett Hamvas Béla nyilvánosságra kerülni, észrevétlenül, ellenállás nélkül, csendben. Ezt a kötetet már Dúl Antal szerkesztette, válogatta, aki később a saját maga által alapított Medio Kiadó gondozásában Hamvas Béla életműsorozatából több mint húsz kötetet adott ki. De ez még messze volt ettől az első, szinte még szamizdatnak tűnő kiadástól.

Dúl Antal Hamvas Bélát személyesen is ismerte. Én csak egyszer találkoztam Dúl Antallal személyesen, sajnos ő akkor már beteg volt, nehezen beszélt, a Szintézis Szabadegyetem egyik előadásorozatának keretében találkoztunk, ahol én is meghívott előadóként vehettem részt. Dúl Antal briliáns előadást tartott, miközben viccelődött azon, hogy semmi gondot sem jelent a számára kimondani olyan szavakat, mint egzisztencializmus vagy transzcendentalizmus, de az komoly fejtörést okoz számára, hogy melyik a mák és melyik a dió.

Hamvas ismeretlenségét nem az esszéinek sikere, hanem a *Karnevál* című nagyregényének ünnepnek számító kiadása törte meg igazán. Az esszé felé is igazán ennek a regényének a fogadtatása fordította azok figyelmét, akikhez eddig nem jutott el a híre-neve a nemhivatalos forrásokból.

A *Karnevál*, amely azóta több kiadást megélt, először 1985-ben jelent meg a Magvető Kiadónál. Előtte hivatalosan csak három tanulmánya jelenhetett meg Hamvasnak: 1983-ban *Világválság* címmel, a *Gondolkodó magyarok* sorozatban ugyancsak a Magvetőnél. A *Karnevált* ennek az első kiadásnak a fülszövege is azzal konferálja fel, hogy a regény megjelenése három évtizeddel azután következhetett csak be, mint ahogy azt Hamvas Béla megírta. És a megjelenése „a magyar szellemi élet ki-magaszló eseménye”.

A *Karnevál* megjelenése utáni évben drámaíró ösztöndíjat kaptam a Vígszínháztól. Radnóti Zsuzsa kért fel arra, hogy tegyek javaslatot, mit tartok drámai adaptációra érdemesnek, amely friss, hatásos, és színházi szenzáció lehetne. A *Karnevált* javasoltam. Ő elfogadta az ötletet, és megbízott azzal, hogy dolgozzam fel, és készítsünk belőle bemutatót a Vígszínház nagyszínpadára. Megírtam a *Karnevál* drámai változatát. Emlékszem, hogy egy középkori misztériumdráma térszerkezetébe helyeztem a cselekményt, vagyis párhuzamosan játszódott több jelenet egy háromszintes színpadon, mely a földi, égi és pokolbéli szinteket jelentette a középkori színházi hagyomány értelmében. Elkészültem a *Karnevál* színházi változatával. Sajnos nem került színpadra, az ösztöndíjat év közben visszavonták tőlem, a *Karnevál* színházi változatának szövegkönyve – mivel az akkor még írógéppel készült, indigóval, mindösszesen csak néhány példányban – elveszett. (Azóta persze – szintén majdnem harminc évvel ezután – készült belőle más feldolgozás, és megszületett belőle más remek előadás, nagy sikerrel.)

A nyolcvanas évek után szépen lassan beindult Hamvas Béla műveinek kiadása, és ezzel együtt a kultusza is. A legnagyobb magyar írók hódoltak akkor Hamvas Béla zsenialitásának, és divattá vált, hogy minden népszerű magyar kortárs író letegyje az asztalra a maga esszékötetét. Az esszé akkoriban a legdivatosabb műfajjá vált, a gondolkodásnak és önvallomásnak ez az örökké kísérletező, megújuló, újabb és újabb formákban előbukkanó és eltűnő műfaja. Nyilvánvaló lett, hogy az irodalom a líra–epika–dráma háromszöge helyett a líra–epika–dráma–esszé négyszögét jelenti. Az esszébe belefért minden, a napló, az önvallomás, a bölceleti filozófia, a levél, a dialógus, megtúrta és integrálta a személyességet és a tényirodalmat, az egzakt gondolkodást és a legintimebb önvallomást. Valódi kísérletező műfaj volt, ami tényleg radikálisan igyekezett áttörni a műfaji határokat, és sosem vesztette szem elől, hogy eredeti legyen, hogy új és hiteles gondolatokat

tartalmazzon. Alapvetően a gondolkodó emberhez szólt, a gondolataiban élő emberhez.

78 A nyolcvanas évek végének irodalmát – akár bevallják az írók, akár nem – mégiscsak Hamvas földrengéshez hasonló megjelenése vezette az esszé felfedezéséhez és újragondolásához. Balassa Péter, a kor legmeghatározóbb irodalomkritikusa éppen Hamvas kapcsán írja körül, hogy mi is az esszé pontosan. Ilyeneket ír: „Ez a műfaj a szabad gondolat drámai formája.”; „Az esszé az intellektuális tapasztalás szabadságának formája.” (Bár ezeket egy Nemes Nagy Ágnes-esszé kapcsán írja, de a Hamvas-elemzésében utal erre. Lásd Balassa Péter, *Az esszé meg a hegy: Nemes Nagy Ágnes Babits-könyvéről* = B. P., *A látvány és a szavak*, Bp., Magvető, 1987, 102–103.) Majd ezek után arról ír, hogy attól, hogy az esszé szabad gondolatok kalandja, nem lehet tudománytalan, noha azt gondolják róla, és nem lehet homályos, mert a nyelve tiszta és világos, és nem lehet benne a „minden mindennel összefügg felelőtlensége és felületessége”.

Na éppen ennek a nem tisztán látása vezetett az esszé hanyatlásához. Hogy az olvasók és a mai írók számára is megkülönböztethetetlen lett a meglepő összefüggések szabad gondolati hálózata attól a hamis kinyilatkoztatásra épülő bulvár-ezotériától, amelynek valóban „a minden mindennel összefügg” és a „minden Egy” az egyetlen mondandója. Ami sem nem szabad, sem nem új gondolat. De mivel a mai olvasók többsége nem tud különbséget tenni, legyen akár irodalmár, kidobja az egészet az ablakon, szabad gondolatokat és nem-szabadokat egyaránt, ha az túlfeszített.

Hamvasnál „az Egész szervességet és hallatlan következetességet jelent: legtöbbször nagyszerű határátlépést” – írja Balassa 1987-ben a megrendítő először olvasás élményével. Nem lehetett érteni, hol lappangott eddig ez a hang az irodalom mélyén, amikor ennyire egyértelműen zseniális. „Az Egész ugyanakkor a végigvitelt, a gondolat radikális túlfeszítését is jelenti” – írja ugyanott. (Balassa Péter, *Egy beszédmód körülírása: Hamvas Béla olvasásához* = B. P., *A látvány és a szavak...*, i. m., 38–52.)

Balassa egyértelműen a legmagasabb rangon emeli be az esszét az irodalomba. „Esszéprózának” nevezi, és azt írja, hogy az esszé „önkéntelenül szépirodalmi természetű”. „Kísérlet egy adott téma mint életprobléma megfogalmazására, tehát egy rejtetten konfesszionális magatartás nyelvi formája.” Konfesszionális, vagyis önvallomásos jellegű, az esszé „rejtetten a vallomásirodalomhoz tartozik – írja Balassa – anélkül, hogy a konfesszió lenne egyedüli célja.” Az esszé valóban a legszemélyesebb irodalmi műfaj lehet, hiszen talán nincs személyesebb és intimebb annál, hogy az ember mit gondol. Egy író leírhatja élete történéseinek legbelsőbb titkait, de az, ami megtörtént vele, nem lehet annál belsőbb ügy, mint az, amit gondol, hiszen az az, ami láthatatlan.

Az esszé sikere valóban a korszakon múlik, ahogy Balassa fogalmaz, a korszakon, amelyben „egy születő láthatatlan kultúra újra rájön az evidens titkokra, amelyeket a látható világ nemlétezőnek nyilvánít.” Abban a kultúrában, amelyben a látható világ a láthatatlant nemlétezőnek nyilvánítja, az esszé hanyatlásnak indul.

79

Persze a túlfeszített szabad gondolkodás nem azonos a gondolati önkénnyel vagy szeszéllyel, az csak a „szubjektivitás egyik nem kívánatos, kerülendő esete, megnyilvánulása, mely többnyire nem a szellemi dimenzióból származtatható” – írja Balassa. És végül is megállapodik abban, hogy az esszében a szélsőséges szabadgondolkodásnak megmunkálni kell lennie, és a közös emberi gondolkodás, egységes és közös emberi szellem művévé kell válnia.

Sokáig csak Hamvas hatása alatt tudtam írni. Első megjelent esszékötetemről, a *Holtvilágról*, mely a színház hatáiról szólt, György Péter írt kritikát a *Holmi* folyóirat 1990-es májusi számába, és éppen az egészben látást ismeri el, és éppen attól óv engem. Azt írja: „Bóna számára nyilván felvilágosító s egyben megvilágosító hatással volt Hamvas Béla. [...] Bóna László esszékötetének írásait a metafora, a hasonlat, az analógia lehetőségeinek maximumig feszítése jellemzi.” (György Péter, *Minden másképp van*, Holmi, 1990/5, 585.) György Péter barátságosan és támogatóan írt rólam akkor régen: „Bóna tehetsége, vizionárius ereje vitathatatlan, a kérdés inkább az, hogy milyen utak lesznek járhatók a számára. A gyakorlati színházi cselekvésre a mai magyar színházi kultúra állapotát figyelembe véve nem sok esélyt láthatunk. Kár lenne viszont, ha az érzéki teljesség hiányának következtében a világnézet akarásának, a lényeg követelésének igénye előbbre való lenne Bóna számára, mint a megfigyelés és a kutatás.”

Több mint harminc évvel később, épp György Péter új könyvében, a *Lépcsőházi katarzisban* olvasom, hogy őt hogyan hatotta át, ragadta meg Hamvas, hogyan vált egykor szenvedélyévé, hogyan olvasta sorra lehetetlenül a műveit, és hogyan és miért fordult el tőle teljesen. (György Péter, *Lépcsőházi katarzis*, Bp., Magvető, 2024, 117–118.)

Mostanában sorban olvasom azoknak az íróknak a megnyilatkozásait, akik egykor szinte rajongással fedezték fel Hamvast, és mára megtagadják őt. Persze azt mondják, hogy túlléptek rajta. Meghaladták. Vagy azt mondják, hogy túl sokat olvasták, már megunták. És régebben is csak az újdonsága miatt volt érdekes. Hogy csak az volt a jelentősége, hogy Weöres tudott belőle költészetet alkotni. Hogy az egész világlátása tévedés. Sokan sokféle módon tagadják meg.

Hamvas mára egy szűk kör számára számít jelentős írónak, van egy elkötelezett olvasótábora, mely csak nagyon szűk átjárón tud érintkezni az úgynevezett kortárs magyar irodalommal.

Amikor az *Élet és Irodalom* esszépályázatot hirdetett 1997-ben, elküldtem egy írást *Görög saláta* címmel, melyben valóban volt párbeszéd, stílusgyakorlat, néhány időmértékben írt sor és kontempláció. Elnyertem vele a fődíjat, egy Westel rádiótelefon készüléket, mivel a pályázatot a Westel szponzorálta. (Akkor még így hívták, nem mobilnak, hanem „rádiótelefonnak”.) A második és harmadik pénzdíjas nyertes előtt sikerült megnyernem ezt, az akkor még majdnem két marokba fogható készüléket. Földényi F. Lászlótól, az esszépályázat bírálóbizottságának vezetőjétől vehettem át az Írók Boltjában, igazi megtiszteltetés volt a számomra, a *Görög saláta* megjelenhetett az *Élet és Irodalomban*, egy számban Földényi-nek és a zsűri tagjainak az esszé műfajáról szóló írásával.

Mivel akkor olyan helyen laktunk, ahol nem volt még térerő, a nyereményem egy dobozban várt jobb időkre, melyek nem jöttek el, pár hónap múlva kaptam ugyanis egy nagy összegű felszólítást, hogy fizessem be az előző hónapok előfizetési díját, melynek összege jócskán meghaladta a második és harmadik helyezett pénzdíját együttvéve. Megpróbáltam eladni a készüléket a Westelnek a fizetési elmaradásomért cserébe, de sajnos a készülék árát a díjátadó után már másnap a felére csökkentve leértékelték. Persze azért örültem a dicsőségnak, első és utolsó, egyetlen irodalmi elismerésemnek, bár néhány akkor már nálam sokkal népszerűbb és elismertebb „igazi” író, mikor gratulált, bevallotta, hogy azért nem indult a pályázaton, mert nem érdekelte a nyeremény, a telefonkészülék. Ha indultak volna, bizonyára ők nyertek volna – megértettem, hogy ezzel akarták mondani.

Hamvas Bélának egész életében meg kellett birkóznia a tudattal, hogy művei kiadatlanok maradnak, hogy nem a kiadás és elismerés miatt ír, aki ír. Az én elismerésem utáni csalódásomon Hamvas Béla kitartása segített.

Amikor kezdtek Hamvas művei megjelenni – és amit ő már nem élt meg –, írtam egy esszét párbeszédes formában, mintha vele beszélgetnék. Elküldtem a *Liget* folyóiratnak, melybe akkor már rendszeresen írhattam, és Horgas Béla és Levendél Júlia, a *Liget* főszerkesztői azt mondták, hogy nagyon jó ez a párbeszédes esszé-forma, de beszélgessek inkább olyannal, akivel érdemesebb beszélgetni. Akkor éreztem meg először, hogy baj van Hamvassal és az őt fogadó irodalmi közeggel. Vagy velem.

A Mit képzelsz? című esszékötetem, amely a Kalligram Kiadónál jelenhetett meg 2013-ban, különös könyvbemutatót élt meg az Írók Boltjában. A bemutató egybeesett azzal a nappal, amikor márciusban az osztrák sítúrára induló honfitársaink egész napos hófogságba kerültek a váratlanul leszakadó hóesésben. Az Írók Boltjába senki sem jött el a könyvbemutatómra. Azután néhányan beszállingóztak, mint az akkor már enyhülő hóesés. Néhány barát, családtag, vittük magunkkal tacsó kutyánkat, mondtam is Mészáros Sándornak, aki a Kalligram nevében a bemutatót szervezte, és aki a tervezett

program szerint velem beszélgetett, hogy hoztunk egy kutyát, ne mondhasuk, hogy a bemutató a kutyát sem érdekli.

De néhányan ott voltak, ismeretlenek, ők, akik minden könyvbemutatóra eljönnek, tudják, hogy itt meleg van, van ingyen pogácsa és kávé, és csak egy beszélgetést kell érte meghallgatniuk – kivert, kóbor kutyák. 81

De, ami a lényeg, hogy ameddig vártunk, hogy esetleg beesik még valaki, addig beszélgettem Sándorral. És akkor ott, azt mondta nekem, hogy az esszé meghalt. Lehet, hogy csak a hóesés tette, amely fehér halotti lepelbe burkolta a várost március idusán, vagy az a szomorú hangulat, hogy senki sem jött el, de ezt mondta: „Az esszé halott.”

Nemcsak üzleti szempontból, mondta. Manapság verseket sem lehet eladni, drámakötetet egyáltalán nem, sőt még novelláskötetet is nagyon nehezen. Csak regényeket. Hosszú, vastag regényeket. Nem értettem, mert azt gondoltam volna, hogy az olvasási szokások megváltozása pont a nagyregényeket éri kedvezőtlenül, de nem firtattam. Ha az olvasó pénzt ad egy könyvért, legyen vaskos, akár elolvassa, akár nem, inkább regény legyen otthon, mint vers. És aki regényt tud írni, az már tényleg író, annak is, aki nem is ismeri. De engem nem az üzleti szempontok érdekeltek.

Hanem az, hogy Mészáros Sándor, a Kalligram igazgatója, aki számomra egyike azoknak, akik a legjobban, legmélyebben és legszélesebb látókörben ismerik a magyar irodalmat, azt mondja, hogy esszéére nincs igény. És azért nincs, mert megszűnt az az olvasói réteg, amely képes befogadni olyanfajta gondolatiságot, amely az esszének a sajátja. A mai olvasó – mondta – nem nyitott arra, hogy irodalmi szöveggént olvasson gondolatokat, és nyitott legyen azokra az egyéni, újszerű összefüggésekre, melyek egy esszében olvashatók. Az emberek nem gondolkodnak. Az a fajta gondolkodás, ami minket néhány évtizeddel korábban az esszé iránti lelkesedésre buzdított, elveszett. Úgy már nem gondolkodnak a mai olvasók. A gondolkodás elveszett. Az esszé halott.

Úgyhogy, mivel azóta is esszéket írok, írói munkásságom irodalminak nevezhető része egy halott feltámasztásához hasonlít. A regényhez történet kell, a vershez sok érzelm, ezek élnek és éltenek, a halálon – ezek szerint – a gondolkodás képes úrrá lenni, a halottat csak a gondolat támasztja fel.

A gondolkodás egy láthatatlan történet, valami, ami nem látszik, de egyben tart mindent, ami élő és holt.

Aki már ismeri Tábor Béla életében egyetlen megjelent könyvét, a rendkívül tömör, mély és intenzív *A zsidóság két útját*¹ és a posztumusz *Személyiség és logoszt*², izgalommal fogja olvasni a legújabb kötetet, amely tavaly év végén

82 Kotányi Kristóf

MÍTOSZOMLÁS

Tábor Béla: *A mítoszomlástól
a személyiségig. A szimbólum
válsága és a logosz
energizálása*

matematikai tudományok lényege, a matematikáé, mely a valóságot tömör képletben igyekszik megragadni. Másrészt a nyelvvel való visszaélés is jellemzi, a nyelv koptatása, kiürítése, például a média „éjjel-nappali szemérmetlen fecsegése”, ami ellen már rokon eszméjű kortársuk, Eugen Rosenstock-Huussy is hevesen tiltakozott. Albert Einstein mondta valamikor, hogy egy tudományos cikket, mely több mint tizenhat oldalt igényel, nem érdemes kinyomtatni (persze mint utalást a saját nagyon tömör, mégis korszakalkotó írásaira).

Ezen túl a jelenkor, a tudományos kor nyelve lényegében funkcionális, szerkezeti a hagyományéhoz képest, mely lényegében szimbolikus. A tudományt az elvont elmélet, a hagyományt a képszerű elbeszélés jellemzi. Szabó Lajos és Tábor Béla ilyen értelemben már nem is ahhoz a filozófiai hagyományhoz sorolható, mely igyekszik fogalomban kifejteni a gondolatot, hanem inkább a poszt-filozófiához, mely tömör képletekben ragadja meg. Tábor Béla saját magát „pneumatológusnak” mondja (307.), a test-lélek-szellem, másképp mondva a gondolat-érzelem-cselekvés eredeti egysége értelmében.

Tábor Béla, ahogy Szabó Lajos is, életében keveset publikált, aminek talán legfőbb oka az, hogy hangsúlyozta az élő, a személyes szó, a szemtől szembeni találkozás prioritását, mely úgy az élet, mint a szellem valódi közege és tápláló talaja. Ezért került a csupán formális, személytelen nyilvánosságot, beleértve az akadémikusát is. A közéletben való részvételhez szükséges kompromisszumoktól nemcsak politikai, hanem szellemi síkon is tartózkodott, amit első, Szabó Lajossal közös publikációjukban, a *Vádirat a*

jelent meg az Új Forrás kiadásában. Tábor Béla kiválóan egyesíti a gondolat mélységét a kristálytisztza fogalmazással. Barátjával, Szabó Lajossal nem kevesebbre törekedett, mint hogy a jelenkor nyelvére fordítva asszimilálja az egyetemes szellemi hagyományokat (pontosabban mondva azok eleven magvát). A jelenkort éppen a nyelv egyfajta tömörsége jellemzi, ez a ma-

szellem ellen-ben alaposan meg is indokoltak³. Erre figyelt fel Hamvas Béla, akivel a háború után munkakapcsolatba kerültek a szabadság pár éve alatt. Az elzárkózás további okaként Tábor hányatott sorsát is meg kell említenünk, beleértve a deportálást, a munkatáborokat és a „belső” emigrációt.

Tábor Béla 1945 után tervezett egy könyvet, de a bolsevik hatalom alatt került minden nyilvános fellépést, és csak 1989-ben publikált újra, éppen a Szabó Lajos, barátja és munkatársa emlékére és tiszteletére szerkesztett *Életünk*-számban⁴. Csak három éve maradt 1992-ben bekövetkezett haláláig. Hagyatékának feldolgozása és kiadása az említett *Személyiség és logosz. Bevezető és kommentárok a valóság őstörténetéhez* című kötettel kezdődött, jelen könyv ennek a folytatása. A könyvet Surányi László válogatta és állította össze a monumentális hagyatékából, a szerkesztésben munkatársi közösség segítette. A hagyaték jó részét a szerző egy kevésbé használatos gyorsírásban jegyezte le, már ennek az olvashatóvá tétele is óriási teljesítmény.

Tábor Béla központi gondolatát a személyiség és az egyéniség dialektikájával foglalhatnánk össze abban az értelemben, hogy az egy személyiség az egyéniségek sokaságának a közös magja, és nem abban a mai szokásosabb és elég homályos értelemben, hogy a személyiség az egyéniség tulajdonságainak valamiféle összege. Hogy valaki személyiség, manapság olyasvalamit jelent, hogy ilyen és olyan tulajdonságai vannak, hogy erőteljesen lép fel, hogy nagy befolyású stb. Tábor Béla a személyes, a hiteles szóhoz köti. „Csak az a szó hiteles – olvasuk a 112. oldalon –, ahol vele zeng rejtett fedezete is”, és ez a fedezet maga az *egy, mindenkiben azonos* személyiség. Ez a személyiségvízió Tábor Béla egész gondolkodásának „pneumatológiai”, test-, lélek-, szellemtani tengelye és lényege.

A vezérfonál tehát itt is, mint Szabó Lajosnál, az élő, hiteles nyelv kérdése, az élő nyelv a „bábeli nyelvzavar előtt”. Ez maga a ‘logosz’ szó eredeti értelme, és éppen ezért nem lehet a mai nyelvekre lefordítani, jegyezte meg Szabó Lajos az 1937-es *A hit logikájában*⁵, és azonnal hozzátette: a magyar *ige* szó itt ritka kivétel.

A szerkesztő kerülte a kísérletet (vagy ellenállt a kísértésnek), hogy egy mesterséges ívbe rendezze az itt közölt töredékeket. Ehelyett a címmel és az alcímmel igyekezett a töredékeket átfogó gondolatot jelezni: egyrészt a vezérfonál keresése, mely a „mítoszomlásból”, ami a modernitást jellemzi, visszavezet a személyiségig, az élő szóhoz; másrészt a „logosz energizálása”, új erővel feltöltése mint felelet a „szimbólum válságára”, ami szintén a modernitást jellemzi. Ezek mind ugyanannak a jelenségnek különböző aspektusai, a nyelv válságának a tünetei (lásd „a modernség értelmes problémaköre” – 351.).

Nehéz volna a kérdés égető aktualitását túlbecsülni, éppen most, a nyelv rohamos és erőltetett algoritmizálása korszakában. A „mítoszomlás” fokozása „mítoszrontássá”, a szó és a kép digitalizálása, lefokozása pusztán „számokká” nem más, mint kísérlet a „szimbólum”, s vele az értelem 84 – melynek természetes közege a szimbólum – végső megsemmisítésére, a józan ész kikapcsolására. Nem kevesebbről van itt tehát szó, mint a nyelv, a gondolkodás – az élet – feltöltéséről új, „táltos” erővel – energizálásáról.

Ezzel jeleztük a könyv jelentőségét. Nem könnyű olvasmány azoknak, akik először találkoznak a szerzővel. A nehézség onnan ered, hogy itt egészen új gondolatokról van szó, és egy egészen új nyelvről. Az olvasó például megkérdeshetné, hogy mit jelentenek az olyan kifejezések, mint „axiomatozófia” (94.) és „tautozófikus” (328.), miután hiába kereste a szótárban. Ha ismeri a klasszikus „teozófia” szót, mely eredetileg olyasmit jelentett, hogy „isteni bölcsesség”, találgathatná, hogy egyrészt talán az „axiomatikus” gondolkodásról van szó, másrészt az olyan gondolkodásról, ami rávilágít arra, ami „nem más”, arra, ami magától értetődő (tautologikus). Tábor Béla egyik kedvenc kifejezése is segíthet neki ebben: „a nyelv súg”, csak bízni kell benne.

Kevés egyetemes jelentőségű gondolkodót ismerünk Magyarországon, az egyik közülük Tábor Béla. (*Új Forrás Könyvek, Gerecse 2024*)

¹ TÁBOR Béla, *A zsidóság két útja*, Bp., Hajnal Nyomda, 1939. (Második kiadás: Bp., Pesti Szalon, 1990.)

² TÁBOR Béla, *Személyiség és logosz*, Bp., Balassi, 2003.

³ SZABÓ Lajos – TÁBOR Béla, *Vádirat a szellem ellen*, Bp., Bibliotéka kiadás, 1936. (Második kiadás: Veszprém, Comitatus, 1991.)

⁴ TÁBOR Béla, *Szabó Lajosról*, *Életünk*, 1989/9–10.

⁵ SZABÓ Lajos, *A hit logikája*, Bp., Az Idő Könyvei, 1937.

KÉPEK CSALÁDI ALBUMOKBÓL

(részlet)

A VADÁSZ ESETE A VIZSLAKÖLYÖKKEL

Már egy hónapja treníroztam,
de nem tanult semmit.

Nem keresett, nem apportírozott,
csak játszott.

Erre nincs idő.
Kivitem az erdőbe, lelőttem.

A gyerekek azt mondtam, elszökött.
Lesz helyette másik.

AZ ÖRÖK BÉKE RÖVID TERVEZETE

Anyám nem volt vallásos.
Nem háborgatta se Isten, se túlvilág.

Élete vége felé mégis gyakran imádkozott azért,
hogy ne ebben a sorvadt, elgyötört
testben kelljen feltámadnia.

86 ÉLETÚT

A születés bizonytalan.
Nincs se hírnév, se dicső tettek,
melyek igazolnák jogosságát.

Az elmúlás egy élettel indokolható.

HÉRAKLEITOSZ

Más folyók.
Más léptek.
Más felhők szétfoszló képei a vízen.

A szándék sem ugyanaz már.

Zöld illat száll. Nevetés.
A fák közt átsuhanó szél öröke.
A kétely lett a bizonyosság.

UTCÁN

arcok
pávirágok
a szélben

Rézsút megdőlt félhomály.
Az alkony falán vörös nyomok.

Öregasszonyok ülnek a házak előtt.
Mozdulatlan őzek az esőben.
Szívükben őrlik az időt.

A FÉLELEMRŐL

1660-ban a hatalomba visszatérő royalisták
a két éve elhunyt lordprotectort, Cromwellt,
akit a király kivégzéséért árulónak mondtak,

kihantolták, és tetemét láncokra függesztették,
majd lefejezték. Karóra tűzött fejét a
Westminster Hallban tették közszemlére 1684-ig.

Micsoda félelem!

szakadatlan

Juhász Gyula emlékének

nem hull a hó
nincs alvás
nincs tündöklő váll
nincs viszontszerelem
viskó van
a szerelmi ciklus véget ért
a hónap súlya van

a bicskát
vasárnapra
tartogasd

(2024, nov.-dec.)

egy este a rókusban

maszk gumikesztyű
vizeletgyűjtő zacskó
sétálgatok a kardiológia
kopár folyosóján

6 fehér zsák
egymáson magasodik
a szennyesraktár
ajtaja mellett
1 feketét pedig
a raktár fehér aytajához
döntöttek

feliratokat olvasok
„ne kapcsold fel a villanyt
ha megy a mosógép”
„kulcsot ne tedd zsebre”

a könyvtárszobában
meglesem az ápolónőt
aki a hosszú asztalnál
szakadt ágyneműt varrogat
dúdolgatva

(2025 január)

90 földszint 3

üres a lakás
már semmi sem
fér bele csendjébe
a szoba tele könyvvel
hol vannak a hangok
az időt nem szabad kibelezni
legfeljebb kibélelni

AZ A NAP

Reigl Judit: Bejárat-Kijárat, 1986

olyan lesz majd mint egy véget nem érő
csoszogás a sötét ajtó felé és közben majd
ott kell hagyni mindent mielőtt kilépek és
még az ajtót is halkán kell betenni magam
után mert utána nem lát majd a szem nem
hall a fül nem szagol többé az orr és a félig
nyitott szájjal nem lehet suttogni beszélni
vagy kiáltani sem csak a halk nyöszörgés
lesz akkor majd lehetséges abban színtelen
szagtalan és kitapinthatatlan környezetben
ahol azt is ki kell türelmesen várni (vagy
inkább könyörögni érte) hogy tényleg el
lehessen mindent veszíteni hogy ne kelljen
megtartani semmit hogy épp olyan lehessenek
mint egy földre dobott lottóyadt és kiszakadt
műanyag zacskó amiben lehetséges hogy azért
mégis van valami mint ahogy az is hogy nincs
benne semmi de hát hiába is volna mert végül
úgyis ott kell hagyni el kell veszíteni mindent

A KÉP ÖTÖDIK SARKA

A nyolcvanéves Muzsnay Ákosnál

(arctalan)

a maszk helyett a tükörben már rég nincsen senki
csupán a test foszladozik tekerccsé az időben
akárhonnan nézed maximum ennyi

Egy nap, amikor éppen 1709-et ír Urunk, a portugál király
tekintetétől kísérve váratlanul levegőbe emelkedik
a jezsuita tudós, Bartolomeu Gusmão által megálmodott gép.

Óriási lebegő gömbként, akár egy most született égitest,
ahogy alákap az éppen felszálló meleg légáramlat,
megemeli és kiszámíthatatlan irányba sodorja,
későbbi legendák felé, ahol elég magas lesz a mélykék,

hogy az elkövetkező néhány évszázad után
valósággyá válhasson a vágy, hogy egyik helyről
a másikra levegőben lehessen eljutni.

Gusmáo kísérletéből kiderül, a lehetőség
tényleg benne volt abban a tekintetben,
amely megálmodta, hogy a palota kertjében
három mééterre emelkedjen az álmogép,

majd visszazuhanjon, hogy évtizedek múlva
utasokkal kosarában újra emelkedjen,
immár egyre magasabbra,

újabb és újabb próbarepülések közben
egyre tökéletesebben váljon szabaddá
a fizikai és azokon túli határokon is
messze-messze átlépve.

Ha nagyon akar az ember, tényleg tud repülni,
ha nagyon akar, akár nézegetheti a világot felülről.

Folyókat, mezőket, a dombtetőn templomot,
napfény széttört tükörszilánkjait a vízen,
hangyaembereket levéltutajon.

De sajnos nem ez a természetes állapota,
ezért le kell zuhannia folyton, és ebben
semmi szimbolikus utalás nincs.

Légghajós angyal akartál lenni mindig úgyis,
nem?

94 **Véletlenül rálépsz** egy madárfiókára,
és hiába halott már korábban,
megreccsen a lábad alatt,
mert pont az ösvényre esett,
de honnan, hiszen nincs is fa a közelben.

Teljesen csupasz még, csupán hunyt szemhéjai
pelyhesek, ha nem is annyira, mint da Vincié,
nem verdes már vele félvaksin.

Éppen repülni indultál volna, hogy kipróbáld
az új szerkezetet, amikor ez a megrázó hang
figyelmeztetett. Meggondoltad magad, azonnal
visszafordultál,

folytatni a félbehagyott teremtést mielőbb,
festeni tovább.

Lassan közeledtek az áldozati szentély felé az esték,
sorban követték egymást a nappalok is, azt tették,
amit kellett. Elmúltak. Vér csorgott a festett kép alá
írásként, mindannyian tudtuk, ez már az utolsó halál.

Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő, költészet rovat: jasz.attila@ujforras.hu)

REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)

SZÉNÁSI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Laptev

SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR, PAPP MÁTÉ,
SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online

REICHERT GÁBOR, SZÉNÁSI ZOLTÁN, SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BARI KÁROLY, BUJI FERENC, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,
KELÉNYI BÉLA, KRULIK ZOLTÁN, MUZSNAY ÁKOS, TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

Korábbi főszerkesztők: PAYER ISTVÁN, MONOSTORI IMRE

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT

JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvan kilencben

Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

ISSN 0133-5332

Kiadja a TMJV József Attila Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a BD Sollers nyomdájában Tatán.